

ፍርድ ወንበር ፊት እንደሚመዘን (4፡6-5፡10)፤ ዕርቅን እንደሚያውቅ (5፡11-6፡2)፤ ብዙ መከራ እንደሚያስከትል (6፡3-13)፤ ሰዎችን ወደ ቅድስና እንደሚጠራ፤ 6፡14-7፡1።

ሐ) ከቲቶ በተቀበለው ዜና መደሰቱ፤ 7፡2-16።

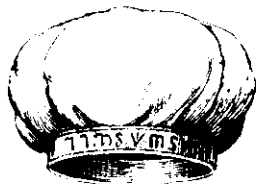
3. ለኢየሩሳሌም ምእመናን ስለሚዘጋጀው አስተዋጽኦ፤ ም. 8-9።

4. የጳውሎስ እውነተኛ ሐዋርያነት፤ ም. 10-12።

ጳውሎስ መጀመሪያ በቆሮንቶስ ወንጌልን በመስበኩ (ም. 10)፤ ከሌሎች ይልቅ መከራን በወንጌል ምክንያት በመቀበሉ (ም. 11) እና ከፍ ያለ መገለጥ ለእርሱ በመሰጠቱ (12፡1-13) ሐዋርያነቱን አረጋገጠ።

5. መደምደሚያ፤ የመጨረሻ ማስጠንቀቂያዎችና ሰላምታ፤ 12፡14-13፡14።

ቆብ፤ በእራት ዘመን የአሮን ልጆች በአገልግሎት ላይ ላሉ ከጨርቅ ተሰፍቶ በራሳቸው ላይ የሚደፉት፤ ዘጸ. 28፡40።

ቆንዳላ፤ የራስ ጠጉር ጉንጉን። የሰምሶን ቆንዳላ ሰባት ጉንጉን ነበር፤ መላ. 16፡13-14። ያልተገነጉነ ነፈሪም ቆንዳላ ይባላል፤ መ.መ. 5፡2፡11።

ቆዕ፤ ጦርቃ፤ ያልበሰለ ለጋ ፍራ፤ መ.መ. 4፡13።

ቆጵሮስ፤ በሚዲቴራኒያን ባሕር በስተምሥራቅ የሚገኝ ደሴት። ብዙ አይሁድ ይኖሩበት ነበር። በሮናባስ ቆጵሮሳዊ ነበር፤ ሐ.ሥ. 4፡36። የቆጵሮስ ሰዎች ወደ አንጾኪያ ሲሄዱ ወንጌልን ለግሪክ ሰዎች ሰበኩ፤ ሐ.ሥ. 11፡19-20። ጳውሎስ፤ በሮናባስና ማርቆስ ደሴቱን ጉብኝተው ወንጌል ሰበኩ፤ ሐ.ሥ. 13፡4-13። በኋላም በሮናባስና ማርቆስ እንደገና ወደ ቆጵሮስ ሄዱ፤ ሐ.ሥ. 15፡39። ክ. 6ኛ።

ቁላፍ፤ 1. አስተካክሎ መናገር የማይችል ኩልታ። ሙሴ ከጎረጎረ ቁላፍ ነበር፤ ዘጸ. 6፡12-30። 2. ያልተገረዘ ወሽላ፤ ዘፍ. 17፡14።

ቁረቁር፤ በራስ ቆዳ ላይ የሚወጣ በሽታ። ጠጉርን ያነጣል፤ ዐመጸምም ያደርጋል። በብ.ክ. ይህ ዓይነት በሽታ የያዘው ሰው እንደ ርኩስ ይቈጠር ነበር። የኃጢአት ምላሌ ነው፤ ዘሌ. 13፡30-37።

ቁርቁር፤ «ቆርቆር» ይመ.

ቁንጅ፤ ቁንጃጅት፤ ለጋብቻ የበቃች ድንግል ሴት፤ ዘፍ. 24፡43፤ መዝ. 68፡25።

ውበትንም ይገልጣል፤ በመኃልየ መኃልይ ብዙ ጊዜ ተጠቅሶ ይገኛል።

ቋቋቻ፤ ቃሉ በሥጋ ቆዳ ላይ ማናቸውንም የቀለም ለውጥ ያመለክታል፤ ዘጸ. 28፡27። «በሽታ» ይመ.

ቋንቋ፤ አንዱ ከሌላው ጋር የሚግባባበት ቃል ወይም ንግግር። ሰዎች በባቢሎን ግንብን ለመሥራት እስኪነሡ ድረስ ቋንቋቸው እንድ ነበረ። እግዚአብሔር ሲቀጣቸው ግን ቋንቋቸውን ደባለቀባቸው፤ ዘፍ. 11፡1-9። ብዙ ጊዜ ቋንቋ ከአገር ባህል ጋር ይያያዝና የሕዝብ መለያ ይሆናል፤ መላ. 12፡5-6፤ ሕዝ. 3፡5-6፤ ራእ. 7፡9። ብሉይ ኪዳን የተጻፈበትና እስከ ባቢሎን ምርት ድረስ የእስራኤል ሕዝብ የተጠቀመበት ቋንቋ ዕብራይስጥ ነበረ። ከምርኮ በኋላ አይሁድ የተጠቀሙበት ቋንቋ ግን አረማይክ ነው። ይሁን እንጂ አዲስ ኪዳን የተጻፈው በዘመኑ በሠለጠነው ዓለም ቋንቋ በግሪክ ነበረ።

ቋንጃ፤ ከጥንና ከባት መካከል ከጉልበት በታች የሚገኝ የእግር ማጠፊያ። ፈረሶች ሠረገላን ለመሳብ እንዳይችሉ ቋንጃቸው ይቈረጥ ነበር፤ ኢያሱ 11፡6-9፤ 2ሳሙ. 8፡4።

ቋጥኝ፤ አልፎ አልፎ ቁጭ ያለ ከገደል ተሸርፎ የወደቀ ድንጋይ፤ ኤር. 4፡29።

የቍልምጫ ስም፤ የፍቅር ወይም የወዳጅነት ስም። አንድ ሰው ወዳጁን ሌሎች በማይጠሩት ስም ቢጠራው፤ ያ ስም የቍልምጫ ስም ነው ለማለት ይቻላል። የይስሐቅ ልጅ ስሙ ያዕቆብ ነበር። እግዚአብሔር ግን እስራኤል ብሎ የቍልምጫ ስም አወጣለት፤ ኢሳ. 45፡4።

ቍልፈት፤ ያልተገረዘ አባል ሸለፈት። አብርሃምና ወንድ የሆነ ቤተሰቡ ሁሉ ቍልፈታቸውን እንዲገረዙ ታዘዙ፤ ዘፍ. 17፡11-14-23-24። «ሸለፈት» ይመ.

ቍርባን፤ የቀረበ ወይም የተሰጠ ማለት ነው። ይኸውም ለእግዚአብሔር የሚቀርብ መባ ወይም መሥዋዕት ነው፤ ዘሌ. 1፡2-9፤ 2፡1 ... ወዘተ። ማርቆስ ቍርባን የሚለውን ቃል «መባ» ብሎ ተርጉሞታል፤ ማር. 7፡11። በመ.ቅ. ክርስቶስ የደነገገው ሥርዓት ቍርባን ተብሎ ሲጠራ አናይም። በቤ.ክ. አጠራር መሠረት ግን «ሥጋ ወደመ» ከሆናት በላይምና የሚያድሱት ስለሆነ ቍርባን ተብሏል። «ቅዱስ ቍርባን» ይመ.

ቍርቦ፤ ቅልጥመ ረጃጅም። «ቍር» የሚል ድምፅ ያለው አሞራ፤ ከብርድ ዘመን (ከከረምት) በኋላ ከደቡብ ተመልሶ ወደ እስራኤል የሚሄድ። ምግቡም እህልና ነፍሳት የሆነ። ሲቃውንት እንደሚሉት በመ.መ. 2፡11-12 ቍርቦ የተባለው ዋናነት ዳሩ ግን በኢሳ. 38፡14 ሽመላ የተባለው ቍርቦ ነው። «ወርቅ» ይመ.

ቍስል፤ ቃሉ የሥጋ ቆዳን የሚያበላሸውን የበሽታ ዓይነት ሁሉ ይገልጣል፤ ኢሳ. 1፡6፤ ራእ. 16፡2። «በሽታ» ይመ.

ቅጥጣ፤ በሚገባ ወይም በማይገባ በሰው ላይ መፍረድ፣ መናገር፣ መቅጣት፣ መገመገም።

1. የእግዚአብሔር ቅጥጣ፤ እግዚአብሔር ቅዱስና ጻድቅ ስለሆነ በኃጢአት ምክንያት ይቈጣል፤ ዘጸ. 29፥23-28፤ ዕብ. 12፥29፤ ራእ. 16፥5-7፤ 19፥1-2። ቅጥጡ እንደ ሰው ቅጥጣ ቶሎ የሚነሣና የሚበርድ አይደለም፤ ቅጥጡም በፍርዱ ይታያል፤ ዘጸ. 9፥5-8፤ ዘክ. 8፥14፤ ዮሐ. 3፥36፤ ሮም 1፥18፤ 2፥5፤ ኤፌ. 5፥6። ምእመናን ከእግዚአብሔር ቅጥጣ በክርስቶስ ይድናሉ፤ ሮም 5፥9፤ 1ተሰ. 1፥9-10።

2. የጻድቅ ሰው ቅጥጣ፤ ጻድቅ ሰው በዐመፅ ሥራ ላይ ሊቈጣ ይገባዋል፤ ክርስቶስ በዚህ ዓይነት ተቋጣ፤ ነገር ግን ጻድቁ ቅጥጡን በኃጢአት መንገድ እንዳይገልጥ ተከልክሏል፤ 1ሳሙ. 20፥30-34፤ ማር. 3፥5፤ ኤፌ. 4፥26-27።

3. የኃጢአተኛ ቅጥጣ፤ ሰው መጥፎ ነገርን ሲያይ ሊቈጣ ይችላል፤ 1ሳሙ. 20፥30-34። አብዛኛውን ጊዜ የሰው ቅጥጣ ከፍርሃትና ከኮራት ከስንፍናም ይነሣል፤ ይህ የሥጋ ሥራ ነውና አሳዛኝ ውጤትን ያመጣል፤ ዘፍ. 27፥41-45፤ 30፥1-2፤ 49፥6-7፤ ምላ. 27፥4፤ ገላ. 5፥20። ልዝብ መልስ ወይም ስሙን የሰውን ቅጥጣ ሊያበርድ ይችላል፤ ምላ. 15፥1፤ 21፥14። አማኞች ቅጥጥን ማስወገድ ይኖርባቸዋል፤ ኤፌ. 4፥31፤ ቆላ. 3፥8፤ ያሴ. 1፥19። በቅጥጣ ፈንታ ፍቅርና ትዕግሥት፣ ይቅር መባባልም ያስፈልጋል፤ ኤፌ. 4፥32፤ ቆላ. 3፥12-13።

ቅጥጥ፤ በዕብራይስጥ ብዛት ሲገለጥ ቅጥጥ በፊደል እንጂ በአጋዝ ብዙ ጊዜ አልተጻፈም። ቅጥጥች ሲገለበጡ ልዩ ልዩ ስሕተት የገባ ይመስላል፤ ለምሳሌ ልዩ ልዩ የሥነ ጽሑፍ ቅርሶች ከጥፋት ውሃ በፊት በነበሩት በአባቶች ዕድሜ አይሰማሙም። ደግሞም ስለ አይሁድ አቋጣጠር አናውቅምና ሊቃውንት ዕድሜያቸውን ለመቀጠር በተለያዩ መንገዶች ይጀምራሉ። በዕብራይስጥም «ሺህ» እና «አለቃ» ተብለው የሚተረጉሙት ቃላት በጣም ስለሚመሳሰሉ፣ የሕዝብ ብዛትና የተገደሉ ወታደሮች ቅጥጥ ሲወርድ ሲዋረድ ስሕተት ገብቶበታል የሚሉ ሊቃውንት ጥቂቶች አይደሉም።

በመቅ. ስለ ቅጥጥ አጠቃቀም ሌላ ነገር አለ፤ ይኸውም ቅጥጥች አንዳንድ ጊዜ የነገር፣ የሰውን ወይም የዘመንን ሁኔታ እንጂ ብዛትን አያመለክቱም። ይህም በተለይ በየሐንስ ራዕይ ይታያል። ሆኖም ስለ ቅጥጥ አተረጓጎም የሊቃውንት አሳብ ብዙና የተለያየ ነው። ከዚህም ቀጥሎ ከሊቃውንት አሳቦች አንዳንዶችን እናቀርባለን።

1. የአንድነትና የብቸኝነት ቅጥጥ፤ በተለይም ስለ እግዚአብሔር፤ ዘጸ. 6፥4።
2. ከአንድ በላይ ለሆነ ነገር ሁሉ መግለጫ ቅጥጥ፤ መዝ. 4፥8-11፤ ማቴ. 18፥19-20።
3. ፍጹም ቅጥጥ (ሉቃ. 13፥32)፤ በተለይም ስለ ሥላሴ ስምና አካል፤ ማቴ. 28፥19።

4. አራት ማዕዘን ለሆነ ለጠቅላላው ቅጥጥ፤ በተለይ ስለ ዓለም፤ ራእ. 7፥1።

6. የሥራና የሰው ቅጥጥ፤ ዘጸ. 20፥9፤ ራእ. 13፥18።

7. ሰባዒ፤ በእስራኤል ዘንድ በሥራም በቃልም የሚገለጥ ፍጹም ቅጥጥ፤ መዝ. 119፥164፤ ሩት 4፥15። እግዚአብሔር በሰባተኛው ቀን ከመፍጠር ሥራ ዐረፈ፤ ይህም ለዕረፍት ቀን፣ መሬት ለማይታረስበት ለሰባተኛው ዓመት፣ ለኢየሴልዩ፣ ለበዓለ ነምሳ፣ ለትንቢት ዓመታት ለሌላም መሠረት ይሆናል፤ ዘጸ. 20፥10፤ 34፥22፤ ዘሌ. 25፥2-10።

10. የሙሳት ቅጥጥ፤ ከጥፋት ውሃ በፊት ዐሥር ሰዎች (ዘፍ. 5)፤ በግብጻውያን ላይ ዐሥር መቅሠፍት፤ ዐሠርቱ ትእዛዛት፤ ከእግዚአብሔር መንግሥት የሚከለክሉ ዐሥር ኃጢአቶች (1 ቆሮ. 6፥9-10)፤ ከእግዚአብሔር ሊያርቁን የማይችሉ ዐሥር ኃይላት (ሮም 8፥38-39)፤ በየሐንስ ራእይ የተጠቀሰው አውሬ ዐሥር ቀንዶችና ዐሥር ዘውዶች (ራእ. 13፥1) ... ወዘተ።

12. የእግዚአብሔር ምርጥ ሕዝብ ቅጥጥ። ዐሥራ ሁለት የእስራኤል ነገዶች፣ ዐሥራ ሁለት ሐዋርያት፣ ዐሥራ ሁለት የአዲሲቱ ኢየሩሳሌም ደጃች (ራእ. 21፥12-14) ... ወዘተ።

40. ወደ አዲስ ሁኔታ የመግቢያ ምልክት ቅጥጥ። የጥፋት ውሃ አርባ ቀን ዘንበ፤ ሙሴ በደብረ ሲና አርባ ቀን ቆየ፤ እስራኤል በምድረ በዳ አርባ ዓመት ኖሩ፤ ክርስቶስ አርባ ቀን ጦመ፤ ክርስቶስ ከትንሣኤው በኋላ አርባ ቀን በምድር ላይ ቆየ ... ወዘተ።

70. የእግዚአብሔር አስተዳደር ቅጥጥ፤ ሰባ የኖኅ ዘር (ዘፍ. 10)፤ ወደ ግብጽ የወረዱ ሰባ ሰዎች (ዘፍ. 46፥27)፤ ሙሴን የረዱ ሰባ ሽማግሌዎች (ዘኁ. 11፥16)፤ የሰው ዕድሜ ሰባ (መዝ. 90፥10)፤ ኢየሱስ የላካቸው ሰባ ደቀ መዛሙርት (ሉቃ. 10፥1)፤ ይቅርታ የሚደረግባቸው ጊዜያት ሰባት ጊዜ ሰባ (ማቴ. 18፥22) ... ወዘተ።

666. ስለዚህ ቅጥጥ ብዙ ትርጉም ቢኖርም፣ በተጠቀሰበት አንቀጽ አሳብ መሠረት የመንግሥት ሥልጣንና የንግድ ሁኔታ የተጣመሩ መሆናቸው ይታያል፤ 1ነገ. 10፥14፤ ራእ. 13፥11-18። «በየዕለቱ ከእግዚአብሔር ጋር» 4ኛ ዓመት ገጽ 205 ይመ.

1000። ያልተወሰነ የሰው ብዛት የዘመን ርዝመት ቅጥጥ፤ ዘጸ. 32፥30፤ 2ነገ. 11፥12፤ ራእ. 20። «ሺህ ዓመት» ይመ.

ቅጥጥጭ፤ ከዳዊት ዘር ለተገኘው ለመሲሕ የተሰጠ ምሳሌያዊ ስም፤ ኢሳ. 4፥2፤ 11፥1፤ ኤፌ. 23፥5፤ 33፥15፤ ዘክ. 3፥8።

ቅጥጥጭ፤ አንድ ዓይነት ዛፍ ሳይሆን ወደ ጨፈቃነት ያልደረሰ በትንሽ መጥረቢያና ማጭድ የሚጠረግ አጭር ዛፍ፤ ዘጸ. 3፥2፤ ዘጸ. 33፥16፤ ሉቃ. 20፥37፤ ሐ.ሥ. 7፥30።

በለሳን፤ ከአትክልት ወገን የሆነ ጥሩ ሽብት ያለው ቀጥቋጥ፤ ሙጫው ወይም ዘይቱ ተነጥሮ ለቀሰል ማለስለሻ ቅባት ይሆናል፤ ዘፍ. 37፥25። ቅባቱ ከገለፃድ አገር ስለሚገኝ «በገለፃድ የሚቀባ መድኃኒት የለም?» ተብሎ ይተረት ነበር፤ ኤር. 8፥22፤ 46፥11።

በለስ፤ ቅጠሉ ሰፋፊ፤ ነጭ ደም ያለው፤ ፍሬው የሚበላ አጭር ዛፍ ወይም ቀጥቋጦ። ከቤት ጋሮ ይተከል ነበር፤ ዘፍ. 3፥7፤ ዘጸ. 8፥8፤ ማር. 11፥13፤ 13፥28፤ ሚክ. 4፥4።

የበለስ ዛፍና ፍሬው

በለፃም፤ በመስጴጦምያ አገር ይኖር የነበረ የቢያር ልጅ፤ ዘጸ. 23፥4። ሀብተ መርገም የተሰጠው ምዋርተኛ ነበረ። እስራኤልን እንዲረግም በሞግብ ገጥሥ በባላቅ ተቀጠረ፤ ኢያሱ 13፥22። ከአሕዛብ ወገን ቢሆንም እንኳ ስለ እስራኤል አምላክ በጥቂቱ ሰምቶ ነበር። በተገለጠለትም መሠረት፤ እስራኤልን በመርገም ፈንታ ባረካቸው፤ ዘጥ. ም. 22-24። «ከያዕቆብ ኮከብ ይወጣል፤ ከእስራኤል በትር ይነሣል፤ የሞግብንም ማዕዘኖች ይመታል» በማለት ግሩም የሆነ ቃል ስለ እስራኤል ተናገረ። የኮከቡ ትንቢት በገጥሥ ዳዊት እንዲሁም ደግሞ ከወገኑ በተገኘው በክርስቶስ መምጣት እንደተፈጸመ ይታመናል፤ ዘጥ. 24፥17። በለፃምን አህያይቱ በሰው አንደበት እስክትናገረው ድረስ መልአኩ ገሠጸው። ነገር ግን በለፃም ለጊዜው ለእግዚአብሔር ቢታዘዝም፤ የተንኩል ሥራ መሥራቱ አልቀረም። ይኸውም የእስራኤል ልጆች ከእግዚአብሔር እንዲርቁ ለማድረግ በመሞከሩ ነው፤ ዘጥ. 31። ከዚህም የተነሣ በኋላ በእስራኤላውያን እጅ ተገደለ።

በአ.ኪ. ውስጥ ክፉ ተጽእኖ የሚያሳድሩ የእግዚአብሔርን ሕዝብ የሚያሳዝኑ የግብዝ አስተማሪዎች ምሳሌ ሆኗል፤ ይሁዳ 11፤ 2ጴጥ. 2፥15።

በሉር፤ እንደ ብርጭቆ ብርሃንን የሚያሳልፍ አረንጓዴ ወይም ምናልባት ቀይ የከበረ ድንጋይ፤ ዘጸ. 28፥18።

በሊታ፤ በላተኛ ማለት ነው። አንዲት አገር በመከራ፤ በስደትና በሞት ምክንያት ያለ ሰው መቅረትዋን ያሳያል፤ ሕዝ. 36፥13፤14።

በሉታ፤ ከእንጨት ወይም ከብረት የሚበጅ ራሳም ዱላ፤ ከንተሮ፤ አብዛኛውን ጊዜ ከእንጨት የሚበጀው ባለማንጠልጠያ ነው፤ ኢዮብ 41፥21።

በረሃ፤ የበረሃ ፍየል፤ ኢዮብ 39፥1። «እንስሳት» ይመ.

በረቅ፤ እንደ ጠመኔ ያለ ነጭ ድንጋይ፤ ኢሳ. 44፥13።

በረኛ፤ የከተማን ወይም የቤትን በር የሚጠበቅ ዘበኛ፤ 1ዜ.መ. 23፥5፤ ዕዝ. 7፥24፤ ማር. 13፥34።

በረከት፤ ለው ወይም ማንኛውም ነገር እንዲበዛ (ዘፍ. 1፥22-28)፤ ወይም ጠቃሚ እንዲሆን (ዘፍ. 2፥3፤ 1ቆሮ. 10፥16)፤ እንዲሁም መልካም ነገርን እንዲያገኝ መመረቅ በረከት ይባላል፤ ኤፌ. 1፥3። እግዚአብሔር ይባርካል፤ ሰዎችም በረከትን ይሰጣሉ፤ ዘጥ. 6፥22-27፤ 2ቆሮ. 13፥14። ለዎች ለእግዚአብሔር የሚያቀርቡት ምስጋና በረከት ይባላል፤ መዝ. 144፥1፤ 1ዜ.መ. 29፥10።

በረዶ፤ ሰብልንና እንስሳን፤ ለውንም ሊያጠፋ ይችላል፤ ዘጸ. 9፥23-26፤ ኢያሱ 10፥11። በምሳሌነት የእግዚአብሔር ኃይል (ኢሳ. 28፥17)፤ ተጣውም ይገለጥበታል፤ ራእ. 16፥21።

በራይሌ፤ «እንስሳት» ይመ.

በሬ፤ «ከብት» ይመ.

በር፤ ወደ ከተማ የመግቢያና የመውጫ መዝጊያ። ብዙ ጊዜ በር ከእንጨት ይሠራና እንዳይቃጠል በናስ ይሸፈን ነበር፤ መዝ. 107፥16፤ ኢሳ. 45፥2። ሰፋቱ 3 ሜትር ያህል ሲሆን፤ በግራና በቀኝ ግንቦች ይሠራሉ። በሮች በብረት ወይም በእንጨት መወርወርያዎች ይዘጉ ነበር፤ 1ነገ. 4፥13። ማታ ይዘጋሉ። ጧት ይከፈታሉ፤ ኢያሱ 2፥5-7። በበሩ አጠገብ ባለው አደባባይ መቀመጫዎች ነበሩ። ከዚያም ጉዳይ ይፈጸም፤ ዐዋጅ ይታወጃል፤ ፍርድ ይሰጥ ነበር፤ ሩት 4፥1-11፤ ምሳ. 22፥22፤ 2ሳመ. 19፥8። በበር መቀመጥ ማለት በከተማ ከሸማግሌዎች መካከል እንደ አንድ ሆኖ መቋጠር ማለት ነው፤ ዘፍ. 19፥1፤ ምሳ. 31፥23። በአ.ኪ. በር የክርስቶስን ወንጌል የመስከክ ዕድል ምሳሌ ነው፤ ዮሐ. 10፥1-7፤ 1ቆሮ. 16፥9። ሥዕሉን በገጽ 104 ይመ.

በርባን፤ በኢየሩሳሌም ሁከትን ያስነሣ ወንበዴና ነፍስ ከገደሉት ዐመፀኞች መካከል የታወቀ እስረኛ። በኋላ ግን በፋሲካ ልማድ መሠረት በጲላጦስ ተፈትቷል፤ ኢየሱስ በበርባን ስፍራ ተገርፎ በመሰቀሉ ለኃጢአተኞች ሁሉ መምቀ ግልጽ ሆኗል፤ ማቴ. 27፥16-26፤ ማር. 15፥6-15፤ ሉቃ. 23፥18-19፤25፤ ዮሐ. 18፥39-40።

በርተሎሜዎስ፤ ከዐሥራ ሁለቱ ሐዋርያት አንዱ፤ ማቴ. 10፥3። በርተሎሜዎስ ማለት

የተሰማረኑ ልጅ ማለት ነው። ምናልባት በርተሎሜዎስ የተባለው ናትናኤል ይሆናል። «ሐዋርያ» ይመ.

ነጋዴዎች በከተማ በር ላይ ሲነገጹ

በርኒቂ፤ «ሄሮድስ» ይመ.

በርናባስ፤ በቆጵሮስ የተወለደ ሌዋዊ። የመጀመሪያ ስሙ ዮሴፍ ነበረ፤ ሐዋርያት ግን በርናባስ ብለው ሰየሙት። ፍቼ የመጽናናት ልጅ ማለት ነው። ድሆችን ለመርዳት መራቱን ሸጠ፤ ሐ.ሥ. 4፥36። ጳውሎስን ወደ ሐዋርያት አቀረበ፤ ሐ.ሥ. 9፥26-27። በኋላም ወደ አንጾኪያ አመጣው፤ እዚያም አብሮት ሠራ፤ ሐ.ሥ. 11፥22-26። በመጀመሪያው የሰብከት ጉዞ ከጳውሎስ ጋር (ሐ.ሥ. 13ና 14)፤ ወደ ኢየሩሳሌም ሸገን ሄደ፤ ሐ.ሥ. 15። ስለ ማርቆስ በተነሣው ክርክር ከጳውሎስ ተለይቶ ወደ ቆጵሮስ ተመለሰ፤ ሐ.ሥ. 15፥36-41፤ 1ቀሮ. 9፥6፤ ገላ. 2፥1-9፤ 13፤ ቆላ. 4፥10።

በርናስ፤ ከበግና ከፍየል ጠጉር የሚሠራ ማቅ። ጳውሎስ በርናስ ይለብሰው ነበር፤ 2ጢዋ. 4፥13።

በርጤሜዎስ፤ ፅውር የነበረና በኢያሪኮ አጠገብ በኢየሱስ የተፈወሰ የጤሜዎስ ልጅ። ከእርሱ ጋር ሌላ ፅውርም እንደተፈወሰ ማቴዎስ ገልጧል፤

ማቴ. 20፥29-34፤ ማር. 10፥46-52፤ ሉቃ. 18፥35-43።

በሽታ፤ ደዌ። ሕማም። በሽታ በኃጢአት ምክንያት ወደ ዓለም ገባ። የኃጢአትም ሁኔታ በበሽታ ምሳሌነት ተገለጠ፤ ኢሳ. 1፥6። አጻም ሲወድቅ ወዲያውኑ ፍርሃትና ሥቃይ ተሰማው፤ ዘፍ. 3፥10፤ 16፥17፤ 4፥13። እግዚአብሔር እርሱን ሲከተሉ ሕዝቡን ከበሽታ እንደሚያድናቸው ተስፋ ሰጣቸው፤ ዘጸ. 15፥25፤ 26፤ ዘጸ. 7፥12-16። እግዚአብሔር በማይታዘዝ ሕዝብ ላይ በሽታን ያመጣል፤ ዘሌ. 26፥14-16፤ ዘጸ. 28፥22፤ 27፤ 58-61፤ ኤር. 24፥10። ልዩ ልዩ ሰዎች እንደ ሙሴ እናት እንደ ማርያምና እንደ ግያዝ፤ እንደ ዘካርያስና እንደ በርያሱስ የመሳሰሉት ኃጢአት በሠሩ ጊዜ ወዲያውኑ በበሽታ ተቀሠፉ፤ ዘጉ. 12፥10፤ 2ገ. 5፥25-27፤ ሉቃ. 1፥20፤ ሐ.ሥ. 13፥11። ብዙ ጊዜ ግን በሽታ የሚመጣው በግል ኃጢአት ምክንያት ላይሆን ይችላል፤ ዮሐ. 9፥2፤ 3። ሰይጣን ሰውን በበሽታ ለመምታት ይፈቀድለት ይሆናል፤ ኢዮብ 2፥4-7፤ ሉቃ. 13፥16፤ ሐ.ሥ. 10፥38። «ጤና»፤ «ፈውስ» ይመ.

የመቅ. ጽሐፊዎች ስለ በሽታዎች ሲጽፉ እንደ ዛሬ የሥነ ፍጥረት ሊቃውንት ሳይሆን፤ የዘመናቸውን ሕዝብ እጅም እንደተመለከቱት የደዌን ሁኔታ ገልጠዋል። በመቅ. እንደተጠቀሱት ለምጽን የመሳሰሉት ቃላት ብዙ ዓይነት በሽታን አጠቃልለው ሊያመለክቱ ይችላሉ። ስለዚህም ብዙ ጊዜ በሽታ በመቅ. ሲገለጥ የበሽታው ዓይነት እንጂ ልክ እንደ ዛሬ ሳይንስ (ሥነ ፍጥረት) አገላለጥ በሽታው ሊታወቅ አይችልም። ሐዋርያት ከአጋንንት በሚነሡና በሌሎች በሽታዎች መካከል ልዩነት መኖሩን አሳይተዋል፤ ማር. 1፥34። በዘመናዊ ሥነ ፍጥረት አገላለጥ ሳይሆን፤ ጽሐፊዎች እንደተመለከቱአቸው በመቅ. የተጠቀሱ በሽታዎችን በሚከተሉት አራት አርእስት ለማጠቃለል እንሞክራለን።

1. በቆዳ ላይ የሚታዩ። ለምጽ፤ ቂረቂር፤ እባጭ፤ ብጉር፤ ቋቋቻ (ዘሌ. 14፥54-57)፤ ችፌ (ዘጸ. 28፥27)፤ የቀስል ጠባሳ (ዘሌ. 13፥23)፤ (የአምንዝራ ቀስል) ቂጥኝ... ወዘተ. (ምሳ. 6፥32፤ 33፤ ሚክ. 1፥9)፤ እከክ (ዘሌ. 21፥20)፤ ክፉ ቀስል (ኢዮብ 2፥7)፤ ፈሳሽ ነገር፤ ዘሌ. 15፥2። ዋናው ቁም ነገር በሽታው ርኩስና ተላላፊ መሆኑን ወይም አለመሆኑን ለማረጋገጥ ነበር።
2. የአእምሮ (የአንጎል) በሽታ። እብደት (ዘጸ. 28፥28)፤ ክፉ መንፈስ (1ሳሙ. 16፥14)፤ እንስሳን መምሰል፤ ዳን. 4፥33። ብዙ በሽታ በኃጢአት፤ በፍርሃት፤ በብስጭትና በሌላም ምክንያት እንደሚነሣ ተገልጧል፤ መዝ. 32፥9፤ 10፤ 39፥3-11፤ ምሳ. 14፥30፤ 15፥30፤ 17፥22፤ ማር. 2፥1-12፤ ያሴ. 5፥14-16።
3. ከአጋንንት የሚነሡ። ጋኔን ሰውን ሊያሳብድ (ማር. 5፥1-5)፤ ሊጥል (ማር. 9፥18)፤ ልዩ ልዩ የአካል

ብልቶችም እንዳይሠሩ ሊያደርግ ይችላል። «ጋኔን» ይመ.

4. ልዩ ልዩ የሰውነት በሽታ። መቅሠፍት (ዘጉ. 11:33)፣ ተቅማጥ (ሐ.ሥ. 28:8)፣ ትል (ሐ.ሥ. 12:23)፣ ትኩሳት፣ ንዳድ፣ ክሳት፣ ጥብሳት (ዘዳ. 28:22)፣ የሆድ መነፋት (ሉቃ. 14:2)፣ የሆድ በሽታ (1ጢሞ. 5:23)፣ ከጊንጥና ከእባብ መርዝ የሚመጣ፤ ዘጉ. 21:6፤ ዘዳ. 8:15። ሰው ዐይን ልም (ዘፍ. 29:17)፣ በእርጅናም ምክንያት ዐይን ፈዛዛ ሊሆን ይችላል፤ ዘፍ. 27:1። ሰው በበሽታ ምክንያት ሽባ (ማር. 2:3)፣ ደንቆሮና ኩልታፋ (ማር. 7:32)፣ ዕውር፣ አንካሳ፣ ድንክ፣ ጃንደረባና ጉባጣ ሊሆን ይችላል፤ ዘሌ. 21:18-20። «ጤና፣ ፈውስ» ይመ.

በቀል፤ ብድራትን ክፋትን መመለስ። ሶምሶን ፍልስጥኤማውያንን ተበቀለ፤ መሳ. 15:7-8። እስራኤል የእግዚአብሔርን በቀል በምድያም ፈጸመ፤ ዘጉ. 31:1-3። የእግዚአብሔር ሰዎች መበቀል አይገባቸውም፤ በቀል የእግዚአብሔር ፈንታ ነውና፤ ዒሳው. 22:48፤ ሮም 12:19፤ ዕብ. 10:30። ቂሞን በመያዝ ፈንታ ጠላትን መውደድ እንደሚገባቸው ታዝዞታል፤ ማቴ. 5:44-45፤ ሮም 12:20። ሆኖም ሰዎች እልክኞች ሆነው በእግዚአብሔር ሥራ ላይ ቢነሡና ተቃውሟቸውን ቢያከሩ የእግዚአብሔር በቀል በጠላቶቹ እንዲደርስ እግዚአብሔርን መጠየቅ ተገቢ ልመና ነው፤ መዝ. 18:47፤ መዝ. 69:22-28፤ 109፤ ራእ. 6:10፤ 19:1-3። የእግዚአብሔር በቀል በኃጢአተኞች ላይ የሚገለጠው እንደጽድቄ ነውና ሥራቸውን በትክክል ይመልሰላቸዋል፤ ዘዳ. 32:35።

በቅሉ፤ «እንሰላት» ይመ.

በቋል፤ በቆሉንና ልዩ ልዩ እሸትን ፈልፍለ የምትበላ «ጥራ ፈጅ» ወፍ፤ ዘሌ. 11:16። «ወፍች» ይመ.

በተሃ፤ ያልበሰለ፣ ለጋ ብርዝ ጠጅ፤ ኢዩ. 1:5። የእግዚአብሔር በረከት ምሳሌ ነው፤ ኢዩ. 3:18።

በትረ መንግሥት፤ ከሰባቱ የንግሥ መሣሪያዎች አንዱ። ነገሥታት በሚነግሡበት ጊዜ በትረ መንግሥት ይደዛሉ፤ ዘፍ. 49:10፤ መዝ. 45:6።

በትር፤ ጠንካራ የሆነ በእጅ የሚያዝ የእንጨት መቋሚያ፤ መዝ. 23:4። ብዙ ጊዜ የሥልጣን ምልክት ነው፤ ኢሳ. 9:4፤ ዘጉ. 24:17፤ ኢሳ. 11:1። ሙሴ በበትሩ ተለምራትን አደረገ፤ ዘጸ. 4:2-5፤ 17፤ 9:23፤ 14:16። የኦሮን በትር ወደ እባብነት ተለውጣ የጠንቋዮችን በትር ዋጦች፤ ዘጸ. 7:9-12። በትራቱ በመለምለምዋ የኦሮን ክህነት ተረጋገጠ፤ ዘጉ. 17፤ ዕብ. 9:4። ሰዎች በበትር ስለሚገረፉ በትር የቅጣትና የመከራ ምሳሌ ነው፤ ኢዮብ 9:34፤ ኢሳ. 10:5።

የእረኛ በትርና ሌላ ዕቃ

በናያስ፤ ትርጓሜው እግዚአብሔር እጽና ማለት ነው። የዳዊት የክብር ዘብ አለቃና ጀግና የሆነ በይሁዳ አገር የተወለደ የካህን ልጅ፤ 2ኛሙ. 8:18፤ 23:20-23፤ 1ዜ. 27:5-6። ዳዊት ከመሞቱ በፊት አድንያስን ተቃወመ (1 ነገ. 1)፤ አድንያስን፤ ኢዮአብንና ሳሚን በመግደል የሰሉሞንን መንግሥት እጽና፤ የሠራዊቱም አለቃ ሆነ፤ 1ኛ. 2:24-46።

በአል፤ ጌታ ወይም ባለቤት ማለት ነው።

1. ይህ ስም ብዙውን ጊዜ የፈንቃውያንንና የከነዓናውያንን የእርሻ አምላክ ያመለክታል። በእነርሱ እምነት ብዙ እህል፣ ትልቅ መንጋ፣ ለገበሬዎችም ብዙዎች ልጆችን የሚሰጥ አምላክ ተብሎ ይመለከ ነበር። እያንዳንዱ እካባቢ ወይም አገር የራሱ በአል ነበረው። በእሎች፣ ወይም በዕብራይስጥ አነጋገር በአሊም ብዙዎች ነበሩ ማለት ነው። በከነዓን አገር በአሊም የሚመለከት በከፍተኛ ቦታዎች ነበረ። መሠዊያዎችም ተሠርተውላቸው ነበር። የአምልኮውም ሥነ ሥርዓት ዝሙት፣ ራስን ማጉሳቂል፣ ሰውንም መሥዋዕት አድርጎ ማቅረብ ነበረ። ብዙዎች የእስራኤልና የይሁዳ ነገሥታት የበአልን አምልኮ ይደግፉና ያስፋፉ ነበር። በተለይም ኤልሳሄልና ነቆልያ የተባሉት ንግሥታት በዚህ ርኩስ ሥራ ስማቸውን አስጠርተዋል፤ 1ኛ. 16:31-32፤ 2ዜ. መ. 17:3።

ኤልያስ የእስራኤል ንጉሥ አካዓብ የፈጸመውን ክፉ ሥራ ፊት ለፊት ተናገረ፤ የበዓልንም ነቢያት አጠፋቸው፤ 1ኛ. 18:18-40። ሆሴዕ እስራኤልን ለበአሊም መሥዋዕት በማቅረባቸው ወቀላቸው፤ ሆሴዕ 11:2። እግዚአብሔር «በዚያ ቀን ባሌ ብለሽ ትጠራኛለሽ እንጂ ዳግመኛ በአሌ ብለሽ አትጠራኝም» በማለት የሚመጣውን የተሐድሶ ዘመን አመለከተ፤ ሆሴዕ 2:18። ኤርምያስም የይሁዳን ሕዝብ በዚህ ምክንያት ገሠጸ፤ ኤር. 9:14።

2. በአል የሚለው ቃል የአምላክ ስም ከመሆኑም በላይ ለብቻው ወይም ደግሞ ከሌላ ስም ጋር ተያይዞ ሲገኝ፡

የሰው ወይም የእገር መጠሪያ ሊሆን ይችላል፤ ለምሳሌ የንጉሥ ሳዖል ልጅ አስበአል (የበአል እሳት) ተብላ ተጠርታለች፤ 1ዜ.መ. 8+30:33፤ 1+49፤ ኢያሱ 11+17።

1500 ገደማ ከክ.በ. በከነዓን የተሠራ የበአል ቅርጽ

እስራኤላውያን በዚህ ዓይነት ልጆቻቸውን፣ የሚኖሩበትንም ቀበሌ በጣዎት ስም መሰየማቸው፣ የእግዚአብሔርን ስም መርሳታቸውንና ወደ አምልኮ ባዕድ ማዘንበላቸውን ይመሰክርባቸዋል።

በዓለ ጎምሳ፤ በብ.ክ. የመክር በዓል ነው፤ ዘጸ. 23+16፤ 34+22። ጎምሳው ቀን የተቋጠረው ከፋሲካ ጀምሮ ነው («በዓላት» ይመ.)። በኢ.ክ. ደግሞ መንፈስ ቅዱስ የወረደበት ዕለት ነው። ከትንሣኤ ጀምሮ በመቀጠር ጎምሳኛው ቀን ላይ ይውላል፤ ሐ.ሥ. 2+1-4። «መንፈስ ቅዱስ» ይመ.

በዓላት (የአይሁድ)፤ በመጽሐፍ ቅዱስ ውስጥ ለአይሁድ በትእዛዝ የታወጁ በዓላት ሰባት ናቸው፤ በሳምንት አንድ፣ በዓመት ደግሞ ስድስት ሲሆኑ አንድ ሌላ በዓል (ስምንተኛ) በመቃብያን ዘመን ተጨመረ።

1. የሰንበት በዓል፤ ዘሌ. 23+2-3። «ሰንበት» ይመ.
2. የቂጣ በዓል፤ ወይም ፋሲካ (በዓለ ናእት) የእስራኤል ከግብጽ አገር የመውጣታቸው መታሰቢያ፤ ዘጸ. 12+1-20፤ ዘሌ. 23+5-8። «ፋሲካ» ይመ.
3. የመክር በዓል (በዓለ ሠዊት)፤ ወይም (ሰባት ሱባዔ) ሰባት ሳምንት ከፋሲካ በኋላ ይከበራል። በዓሉ የሰንደ በኩራት አጫዳ መታሰቢያ፣ የምስጋና ጊዜ ነው፤ ዘጸ. 23+16፤ 34+22፤ ዘኁ. 28+26። በኢ.ክ. ዘመን በዓለ ጎምሳ ተባለ (ሐ.ሥ. 2+1)፤ ይህም በግሪክ ቋንቋ ጳንጠቆስጤ ይባላል። «መክር» ይመ.

4. የዳስ በዓል (በዓለ መጸለት)፤ ወይም የአዝመራ ማከማቻ በዓል። በሰባተኛው ወር በዐሥራ አምስተኛው ቀን እህል ከተከማቸ በኋላ የእስራኤል ልጆች ሰባት ቀን በዳስ ውስጥ እየተቀመጡ አምላካቸውን ያመሰግኑ ነበር፤ ዘሌ. 23+39-43።

5. መለከቶች የሚነቀቡት ቀን፤ ዘሌ. 23+23-25፤ ዘኁ. 29+1።

6. የማስተስረያ ቀን። በሰባተኛው ወር በዐሥረኛው ቀን አይሁድ ሁሉ ራሳቸውን እያዋረዱ የእግዚአብሔርን ይቅርታ ይለምኑ ነበር፤ ዘሌ. 23+26-32። «የማስተስረያ በዓል» ይመ.

7. ፋሪም። በእስቴር ዘመን አይሁድ ከጠላቶቻቸው ዕረፍትን ያገኙባቸው ቀኖች ፋሪም ተብለው የደስታ በዓል እንዲደረግባቸው ታውጆአል፤ አስ. 9+16-28። «ፋሪም» ይመ.

8. የመቅደስ መታደስ መታሰቢያ በዓል፤ ዮሐ. 10+22። ከእራትና ከነቢያት በኋላ በመቃብያን ዘመን ተጀመረ። የሶርያ ንጉሥ ኤጲፋንዮስ አንጥያኮስ ቤተ መቅደሱን ካረከሰ በኋላ መቃብያን እንደገና 165 ከክ. በ. ቀደሱት።

በአራት ሕግ እስራኤላውያን ሁሉ ሰንበትን ለማክበር ተገደዋል። ደግሞም ወንዶች ሁሉ በቂጣ በዓል፣ በበዓለ ጎምሳና በዳስ በዓል በቤተ መቅደስ መገኘት ግዴታቸው ነበረ፤ ዘጸ. 16+16።

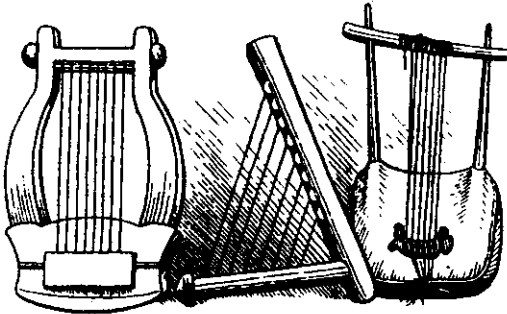
በዓላት (የክርስቲያን)፤ እንደ አይሁድ በዓላት የክርስቲያን በዓላት በኢ.ክ. አልታወጁም። ሆኖም ቤ.ክ. የክርስቶስን ሥራ ለማስታወስ የምታከብራቸው በዓላት አሉ። ታላላቆቹ በዓላት ለደት፣ ጥምቀት፣ ስቅለት፣ ትንሣኤ፣ ዕርገት፣ ጳራቅሊሴስ (የመንፈስ ቅዱስ መውረድ) ናቸው፤ ራእ. 1+10።

በኩር፤ ከሰው ወይም ከከብት በመጀመሪያ የሚወለድ። ቃሉ ብዙ ጊዜ ለወንድ ጾታ ያደላል። በእስራኤል የበኩር መብት (ብኩርና) ትልቅ ነበርና አንድ በኩር አባቱ በሌለበት እንደ ሮቤል ለወንድሞቹ ጎላፊ ነው፤ ከርስት ሁለት እጅ ያገኛል። በቤተ መንግሥትም አልጋ ወራሽ ነው። በኩር ቢያጠፋ ብኩፎናው ሌላው ሊተላለፍ ይችላል፤ ዘፍ. 25+29-34፤ 27፤ 37+29:30፤ 49+3:4፤ ዘጸ. 21+15-17፤ 1ዜ.መ. 5+1:2፤ 2ዜ.መ. 21+1-3። እግዚአብሔር በመቅሠፍት የግብጽ በኩሮችን አጥፍቶ ከግብጽ ባርነት ቤት እስራኤልን ከነበኩሮቻቸው ስላጸነ የእስራኤል በኩር ሁሉ የእግዚአብሔር ሆነ። እንዲሁም በበኩር ፈንታ ሌቀውያንን ለራሱ ለየ፤ ዘጸ. 12+12፤ ዘኁ. 3+13:40:41። ከዚያም ወዲህ የሚወለደው በኩር በአምስት ሰቅል ይዋቅር ነበር። ስለ እንስሳትም በኩራት ቢካ ልዩ ልዩ ሕግ ነበረ፤ ዘኁ. 3+42-51፤ 18+15-17። ኢየሱስ ለእናቱ በኩር ነውና በቤተ መቅደስ ቢካ ተሰጠለት፤ ሉቃ. 2+7:27። ከርስቶስ የምእመናን በኩር (ሮም 8+29፤ ዕብ. 1+6)፣ በትንሣኤው የሙታን በኩር (ቆላ.

1+18፤ ራእ. 1፥5፤ ላለምን ፈጥሮ በዓለም ሁሉ ላይ ስለ መግዛት የፍጥረት በኩር ተብሏል፤ ቆላ. 1፥15። አማኞች የእግዚአብሔርን መንግሥት ስለሚወርሱ በኩራት ተብለዋል፤ ዕብ. 12፥23፤ ያዕ. 1፥18።

በደል፤ ጥፋት፤ ኃጢአት ማለት ነው። ብዙ ጊዜ በሰው ላይ በዕውቀትና በድፍረት የሚደረገውን ያመለክታል፤ መዝ. 51፥2፥4፤ ዳን. 9፥5። «ኃጢአት» ይመ.

በገና፤ አውታር ያለው የዜማ ዕቃ። ብዙ ጊዜ ስምንት ወይም ዐሥር የጅማት አውታሮች ይኖሩታል፤ ዘፍ. 4፥21፤ 1ኛሙ. 16፥16፥23፤ 1ክ.መ. 15፥21፤ መዝ. 33፥2፤ ራእ. 5፥8።

በግ፤ ሥጋው ለመሥዋዕትና ለምግብ፤ ጠጉሩና ቆዳው ደግሞ ለልብስ የሚሆን የዋህ የቤት እንስሳ፤ ዘፍ. 4፥2፤ 38፥12፤ ዘሌ. 22፥19፤ ዘዳ. 14፥3፥4፤ ዕብ. 11፥37። በግ በተለይም ለፋሲካ መሥዋዕት ይታረድ ነበር (ዘጸ. 12፥3-5)፤ ስለዚህ ክርስቶስ «የዓለምን ኃጢአት የሚያስወግድ የእግዚአብሔር በግ» ተብሏል፤ ዮሐ. 1፥29፤ ራእ. 5፥6፥12።

ሰው በብዙ ምክንያት በበግ ተመስሏል በግ ወዳጅነትን ይቀበላል (2ኛሙ. 12፥3፤ ዮሐ. 10፥4፥14፥15)፤ ሳያስተውል በራሱ መንገድ ሄዶ ይጠፋል (ኢሳ. 53፥6፤ ማቴ. 18፥12፤ 1ኢጥ. 2፥25)፤ በራሱ የመከላከልም ኃይል የለውምና ያለ እረኛ ተስፋ አይኖረውም፤ ኢሳ. 53፥7፤ ማቴ. 9፥36፤ ዮሐ. 10፥12፤ ሮም 8፥36። በግ ንጹሕና የማይጉዳ የዋህ እንስሳ ስለሆነ፤ ሐሰተኞች የዋህ ለመምሰል የበግ ለምድ በሚለብሱ ተመስለዋል፤ ማቴ. 7፥15። በጎች ክርስቶስን የሚከተሉ ምእመናን ምሳሌ ናቸው፤ ማቴ. 25፥33።

በጎነት፤ ማንኛውም መልካምና ጥሩ ሥራ። እግዚአብሔር በባሕርይና በሥራው የበጎነት ምንጭና መነሻ ነው፤ መዝ. 16፥2፤ ሮም 8፥28። በጎነት በአማኞች ሕይወት የሚገኘው ከመንፈስ ቅዱስ ነው፤ ገላ. 5፥22። ሰዎች የእግዚአብሔር ልጆች መሆናቸውን የሚገልጹት በጎነትን በማድረግና በመከታተል ነው፤ ኤፌ. 5፥8-10፤ ቲቶ 3፥8።

በጢህ፤ የዳባ ዓይነት ተክል፤ ዘኁ. 11፥5።

በፍታ፤ ጥሩ ለስላሳ ልብስ፤ በዱሮ ጊዜ ከተልባ እግር ተፈትሎ ይሠራ ነበር፤ መላ. 14፥12፤ ኢሳ. 3፥23።

ቡሀነት፤ (በራነት)። «ጠጉር» ይመ.

ቡሃቃ፤ የቡሆ ዕቃ፤ ሊጥ የሚጠነባበት፤ ዘጸ. 8፥3፤ 12፥34።

ቡላድ፤ ጠንካራ የድንጋይ ዓይነት። በብረት ሲመቱት እሳት ይወጣዋል፤ ኢዮብ 28፥9፤ ኢሳ. 5፥28፤ ሕዝ. 3፥9።

ቡል፤ «ወር» ይመ.

ቡሩክ፤ **ቡሩካን**፤ የተባረከ፤ በረከትን የተቀበለ፤ የተመሰገነ፤ ማር. 14፥61፤ ኢሳ. 65፥23።

ቢላዋ፤ ስለታም ካራ፤ ዘፍ. 22፥6።

ቢረሌ፤ ብርሌ፤ እንደ ብርጭቆ ብርሃንን የሚያስተላልፍና ብልጭታ ያለው የከበረ ድንጋይ። ነጭ፤ ቀይ ወይም አረንጓዴ ሊሆን ይችላል፤ ዘጸ. 28፥20፤ ዳን. 10፥6፤ ራእ. 21፥20።

ቢተዋ፤ ከማዕድን የሚሠራ፤ ወታደር በከንዱ ላይ እንደ አንባር የሚያደርገው ጌጥና የጉራዴ መከላከያ፤ 2ኛሙ. 1፥10።

ቢታንያ፤ የበለስ ቤት ማለት ነው። 1. ከኢየሩሳሌም በስተምሥራቅ አምስት ኪ.ሜ. ርቆ ከደብረ ዘይት ወዲያ የሚገኝ መንደር። ዛሬ ሌልአዛሪያ ይባላል። የማርያም፤ የማርታና የአልዓዛር (ዮሐ. 11፥1)፤ የለምጳሙ የስምዖንም መኖሪያ ነበር፤ ማቴ. 26፥6። ክርስቶስ ከቢታንያ ወደ ሰማይ ዐረገ፤ ሉቃ. 24፥50፥51። 2. ከዮርዳኖስ በስተምሥራቅ የሚገኝ መንደር፤ ዮሐ. 1፥28። 3. ከገላትያ በስተሰሜን ያለ አገር። ዛሬ በቱርክ አገር ውስጥ ነው። ጳውሎስ ወንጌልን በዚያ እንዳይሰበክ ተከለከለ፤ ሐ.ሥ. 16፥6-10። የኢፒሮስ አንደኛ መልእክት ወደዚያ ተላከ፤ 1ኢጥ. 1፥1፥2። ካ. 6በ።

ባለ መድኃኒት፤ «ፈውስ» ይመ.

ባለ ቅኔ፤ በጥንት ዘመን ባለ ቅኔዎች በየሀገሩ የታወቁና የተከበሩ ነበሩ፤ በተለይም በእስራኤልና በግሪክ ብዙ ባለ ቅኔዎች ነበሩ። ጳውሎስ አንዳንድ ጊዜ አሳቡን ለመግለጥ ከአሕዛብ ባለቅኔዎች ጠቅሷል፤ ሐ.ሥ. 17፥28። ክሊያንቲስ (ቲቶ 1፥12)፤ ኤፒመንዲስ (1ቆሮ. 15፥33)፤ መናንደር የተባሉት ባለ ቅኔዎች ተጠቅሰዋል። «ቅኔ» ይመ.

ባለጠግነት፤ «ሀብት» ይመ።

ባላቅ፤ እስራኤልን እንዲረግምለት በለዓምን የቀጠረ የሞገብ ንጉሥ። «በለዓም» ይመ.

ባላንድ ቀንድ፤ አውራረስ የሚመስል ኃይለኛ አውራ፤ ዘኁ. 23፥22፤ 24፥8፤ መዝ. 29፥6። ቃሉ በዕብራይስጥም በግእዝም ርኤም ነው። በአማርኛ ግን ከረከንድ ይባላል። አንዳንድ ጊዜ ጐሽ ተብሎ ተተርጉሟል፤ ኢዮብ 39፥9፥10፤ ኢሳ. 34፥7።

ባላገር፤ አገርና ርስት ያለው ሰደተኛ ያልሆነ ተወላጅ፤ ምእመናን በእግዚአብሔር መንግሥት እንደ ባላገሮች ናቸው፤ ኤፌ. 2፡19።

ባላጋራ፤ ጠላት፤ ደመኛ፤ የሌላውን ሀብት በግና፤ የሚጋራ። የሰይጣን ምላሌ ነው፤ ኢሳ. 59፡18፤ 1ጴጥ. 5፡8።

ባል፤ የሚሰት ራስ። ሚስቱን እንደራሱ መውደድ አለበት፤ ኤፌ. 5፡22-33፤ ቆላ. 3፡19፤ 1ጴጥ. 3፡7። «ጋብቻ»፤ «ወንድ» ይመ.

ባልቴት፤ በዕድሜዋ የገፋች አሮጊት። 60 ዓመት የሆናት ሴት ባልቴት ትባላለች። እግዚአብሔር ለባልቴት ይራራል (መዝ. 68፡5፤ ምላ. 15፡25)፤ በሙሴም ሕግ የባልቴቶች መብት እንዲጠበቅ ተደረገ፤ ዘጸ. 22፡22፤ ዘጸ. 14፡29፤ 16፡14፤ 24፡19-21፤ 26፡12፤ 27፡19፤ ኤር. 7፡6፤ ሚሊ. 3፡5። በሐዋርያት ዘመን ቢክ. ባልቴቶችን ትንክባክብ ነበር፤ ያዕ. 1፡27፤ 1ጢዋ. 5፡4፡9፡10። «መበለት» ይመ.

ባልደራስ፤ ፈረስ ጠባቂ፤ ፈረስ ገሪ ማለት ነው፤ 1ነገ. 9፡22።

ባልንጀራ፤ በብ.ኪ. ባልንጀራ የሚባል በጥርብትና የሚኖር እስራኤላዊ ነበር። ከዐሥሩ ትእዛዛት ውስጥ ከስድስተኛው እስከ ዐሥረኛው ድረስ ያለው ሰው ለባልንጀራው ያለበትን ኅላፊነት ይገልጻል፤ ዘጸ. 20፡13-17። ባልንጀራችንን መውደድ እንደሚገባን ብሎ ዚዳንና አዲስ ኪዳን ያገዙናል፤ ዘሌ. 19፡18፤ ምላ. 14፡21፤ ማቴ. 19፡19። ክርስቶስ ለዓለም ሰዎች ሁሉ ስለሞተ ሰው ሁሉ ባልንጀራችን ነው፤ ሉቃ. 10፡25-37።

ባልጨት፤ ስለታም ድንጋይ። ምንም እንኳ በላዋ በኖርም (ዘፍ. 22፡6)፤ አንዳንድ ጊዜ ግዝረት በባልጨት ይፈጸም ነበር፤ ዘጸ. 4፡25፤ ኢያሱ 5፡2፡3።

ባሕር፤ ታላቅ የውሃ ክምችት። እግዚአብሔር ባሕርን ፈጠረ (ዘፍ. 1፡9፡10)፤ ይገዛልም፤ መዝ. 93፡3-4። በባሕርች ተአምራትን አደረገ፤ ዘጸ. 14፤ ዮናስ 1፡4። ኢየሱስ ባሕርን ጸጥ አደረገ፤ በላዩም ተራመደ፤ ማር. 4፡33-41፤ ዮሐ. 6፡19። መ.ቅ. ምድር በባሕር ላይ የተመሠረተች ናት ይላል፤ ይህም በባሕር መከበብም ያሳያል፤ መዝ. 24፡1፡2። ባሕር የፍርድ ምላሌ ነው፤ ራእ. 20፡14፡15። ባሕር ለእስራኤል ሰዎች አስፈሪ ነውና በመንግሥተ ሰማያት አይገኝም፤ ራእ. 21፡1። በመ.ቅ. ባሕር ሲል ብዙ ጊዜ የሚዳቱራንያንን ባሕር ያመለክታል። ካ. 10። ሚዳቱራንያን ባሕር (ዘኁ. 13፡29)፤ ታላቁ ባሕር (ኢያሱ 1፡4)፤ የምዕራብ ባሕር (ዘጸ. 11፡24)፤ የፍልስጥኤም ባሕር ይባላል፤ ዘጸ. 23፡31። ከዚህም ሌላ የኤርትራ ባሕር (ዘጸ. 13፡18፤ ካ. 1መ)፤ የጨው ባሕር (ዘፍ. 14፡3፤ ካ. 21)፤ የኬኔራት ወይም የገሊላ ባሕር (ዘኁ. 34፡11፤ ማር. 1፡16፤ ካ. 5ለ) ተጠቅሰዋል። ባሕር የኤፍሬጥስን (ኢሳ. 21፡1-3) እና የዐባይን ወንዝ (ኢሳ. 18፡2)

ሊያመለክት ይችላል። ነገር ግን የኢያዜር ባሕር ሲል ምን እንደሚያመለክት አይታወቅም፤ ኤር. 48፡32።

የባሕር ልሳን፤ የባሕር ሠላጤ፤ ወደ የብስ የወጣ ባሕር፤ ኢያሱ 15፡2-5፤ 18፡19።

ባሕርይ፤ የተዋሚ ነገር ሁሉ ምክንያትና መሠረት። ባሕርይ የሚገለጠው በአካል ነው። ባሕርይ ያለ አካል ሊኖር አይችልም። ቃሉ በሁለት መንገድ ይነገራል። 1. የሰውና የማናቸውም ፍጥረት ባሕርይ፤ የሰው ባሕርይ የሚሰማማውን ትቶ የማይሰማማውን ሌላ ነገር ለማድረግ ይለወጣል፤ ሮም 1፡26፡27። ሰው በባሕርይ በዋቂ ስለሆነ ያልተሰጠውን ሁሉ ከባሕርይ አመንጭቶ ሊሠራ ይችላል፤ ሮም 2፡14። 2. የእግዚአብሔር ባሕርይ፤ በሐዋርያት የሃይማኖት ውሳኔ እንደተገለጠው ለእግዚአብሔር ባሕርይ ጥንተ ምክንያት የለውም። ግን የማይታወቅ ባሕርይ በፍጥረቱ ተገልጿል (ሮም 1፡20)። በባሕርይ ከአርሱ ጋር አንድ የሆነ አንድ ልጁ ኢየሱስ የባሕርይ ዐዳልና ምላሌ ሆኖ ተገለጠ፤ ዕብ. 1፡3። ባሕርይ ክብር ተብሎ ይተረጎማል፤ 2ጴጥ. 1፡4። ከዚህም ሌላ ጠባይን፤ ግብርን ያሳያል። «መለኮት» ይመ.

ባሪያ፤ ነፃነትና መብት የሌለው፤ በራሱ ፈቃድ የፈለገውን ማድረግ የማይችል። በመጀመሪያ እግዚአብሔር አንዱን ለሌላው ባሪያ እንዲሆን አድርጎ አልፈወረም። ቃሉ ለመጀመሪያ ጊዜ በስካር ኃጢአት ከወደቀው ከኖኅ አንደበት ተገኘ፤ ዘፍ. 9፡26። በጥንት ዘመን በየአገሩ ባሪያዎች ነበሩ። የእስራኤል ሕዝብ በግብጽ አገር ባሪያዎች ሆነው ኖረዋል፤ ዘጸ. 20፡2። በእስራኤል ዘንድ ስለ ባሪያዎች ሕግ ነበረ። «ባርነት» ይመ.

ክርስቲያን ባሪያ በሆነ ነፃነት ማግኘት ይገባዋል፤ 1ቆሮ. 7፡21። ባሪያ ጌታውን እንዲያከብር ጌታም ባሪያዎቹን በእውነትና በቅንነት እንዲያስተዳድር ታዝዘዋል፤ ኤፌ. 6፡5-9፤ ቆላ. 3፡22፤ 1ጴጥ. 2፡18። አንዳንድ ሰዎች ሐዋርያት፡- «ጌቶች ባሮችን ነፃ አውጡ፤ ለባሪያዎች መብት ስጡ» ብለው ለምን እንዳሳስተማሩ ይጠይቃሉ። መ.ቅ. ባርነት ብዙ ጉዳት እንደሚያመጣ ይገልጻል፤ ጌቶች ባሪያዎችን እንዳይገዙ የሚከለክል በሙሴ ሕግ ብዙ ትእዛዝ አለ፤ በኢ.ኪ.ም እንዳይገቡባቸው ተከልከለዋል፤ ኤፌ. 6፡9። በሰዎች መነገድ መጥፎ እንደሆነ ይገልጻል፤ 1ጢዋ. 1፡9-11፤ ራእ. 18፡13። ነገር ግን ሐዋርያት እንደ ክርስቶስ ማናቸውንም ዓይነት አገዛዝ አይደላቸውም፤ አይቃወሙም። ነገር ግን ሰዎች በሚገኙበት ሁኔታ በፍቅር እንዲኖሩ ያዝዛሉ። በክርስቶስ ጌታና ባሪያ ወንድሞች ይሆናሉና ወንጌል በዚህ መንገድ ባርነትን ያስቀራል፤ ዘጸ. 21፡5፡6፤ ዮሐ. 15፡15፤ ገላ. 3፡28፤ ፊልሞና 15፡17።

በሌላ አስተሳሰብ እነአብርሃም የእግዚአብሔር ባሮች ተብለዋል። ይህም የእግዚአብሔር ፍጡርና ታዛዥ መሆንን ያመለክታል። እግዚአብሔርም አስፈላጊውን ሁሉ ለባሪያዎቹ ያደርጋል፤ ዘፍ. 26፡23፡24፤ ዘኁ. 12፡7፤ ኢሳ. 20፡3፤ 37፡35፤ ሉቃ. 17፡7-10፤ ሮም 1፡1፡2።

ባርሰነት፤ ቅጠሉ ጥሩ ሽታ ያለው ዛፍ። እንደ አደስ ከቅቤ ጋር ተለውሶ ይቀባል፤ ነህ. 8፥ 14:15፤ ኢሳ. 55፥ 13።

ባርቅ፤ መብረቅ ማለት ነው። ነቢይቱ ዲቦራ በእስራኤል ፈራጅ በነበረችበት ጊዜ በእርሷዋ ትእዛዝ በእግዚአብሔር መሪነት ዐሥር ሺህ ሰዎችን አሰልፎ ሲሣራ ከተባለው የከነዓናውያን የወራዊት አለቃ ጋር ተዋግቶ ያሸነፈ መሪ ነው። እግዚአብሔር የሲሣራን ሠራዊት ሰረገላዎች እንዳይሄዱ ከባድ ዝናብ በማውረድ አስደንግጦ ሁሉም በሰይፍ ስለት ከባርቅ ፊት እንዲወድቁ አደረገ፤ መሳ. 4፥ 1-24፤ 5፥ 19-22። በዕብራውያን መልእክት ፡- በጦርነት ኃይላቸውን ሆኑ የባዕድ ጭፍሮችን አባረሩ ተብለው ከተጠቀሱት የእምነት ጀግኖች አንዱ ባርቅ ነው፤ ዕብ. 11፥ 32-34።

ባርነት፤ በብ.ክ. ዘመን ባርነት የተለመደ ነበር። ሰው ወደ ባርነት ሊገባ የቻለው በልዩ ልዩ መንገድ ነው፤ ይኸውም በገንዘብ ሲገዛ (ዘሌ. 25፥ 44)፣ በጦርነት ጊዜ ሲማረክ (ዘኁ. 31፥ 7-9)፣ ዕዳ ሲኖርበት (ዘሌ. 25፥ 39)፣ በባርነት በመወለድ (ዘጸ. 21፥ 4)፣ በሌብነት (ዘጸ. 22፥ 23)፣ በገዛ ራሱ ፈቃድ፤ ዘጸ. 21፥ 5፥ 6። የሙሴ ሕግ ስለ ባርነት አያሌ ትእዛዛትን ሰጥቷል። ከባርነት አርነት የሚወጣበትንም መንገድ ያመለክታል፤ ዘጸ. 20፥ 10፤ 21፥ 2-27፤ ዘሌ. 25፥ 25-55፤ ዘዳ. 15፥ 12-18። በክ.ክ. ባርነት መኖሩ ተጠቅሷል። ለባሪያዎች ትእዛዝ ተሰጥቷል፤ ኤፌ. 6፥ 5-9፤ ገላ. 3፥ 28፤ ቆላ. 3፥ 22-25፤ 1ጢሞ. 6፥ 1። ክርስቶስ ኃጢአተኛ «የኃጢአት ባሪያ ነው» ብሎ አስተማረ፤ ዮሐ. 8፥ 34። ጳውሎስም በመልእክቶቹ ስለ ሕግ ባርነት (ገላ. 5፥ 1፤ ሮሞ 8፥ 15) እና ስለ ሞት ፍርሃት ባርነት ጽፏል፤ ዕብ. 2፥ 15። «ባሪያ» ይመ.

ባርክ፤ በሩክ ማለት ነው። የኔርያ ልጅ፣ የነቢዩ ኤርምያስ ታማኝ ወዳጅና ጸሓፊ፤ ኤር. 32፥ 12። በይሁዳ ንጉሥ በኢዮአቄም ዘመን መንግሥት እግዚአብሔር ለኤርምያስ የተናገረውን ቃል ሁሉ በመጽሐፍ ክርታስ ጽፎ በጾም ቀን በእግዚአብሔር ቤት ለተሰበሰበው ሕዝብ አነበበው፤ ለንጉሥ ኢዮአቄምም ተነበበ። ኢዮአቄም ግን የእግዚአብሔርን ቃል በመናቅ ክርታሱን በካራ ቄርጦ አቃጠለው። ባርክም በኤርምያስ ትእዛዝ ሌላ ክርታስ ወስዶ ለሁለተኛ ጊዜ ቃሉን ጻፈ፤ ኤር. 36፥ 1-32።

ኤርምያስ በንጉሥ ሴደቅያስ ዘመን በታሰረ ጊዜ፣ ባርክ የንጉሡን ቀጣሳ ሳይፈራ ነቢዩን ይረዳው ነበር፤ ኤር. 32፥ 12-16። በመሠረታዊም ነቢዩ ከጥቂቶቹ አይሁድ ጋር ወደ ግብጽ አገር እንዲጓዝ በተገደደ ጊዜ ባርክ አብሮት ሄደ፤ ኤር. 43፥ 1-7።

ባርክ፥ መጽሐፈ ባርክ፤ ባርክ በተማረከበት አገር በባቢሎን ላለ ለኢየሩሳሌም ነዋሪዎች ጽፎ ላከላቸው የተባለው መጽሐፍ ነው። የኦርቶዶክስና የካቶሊክ አብ.ክ. ክብ.ክ. መጻሕፍት ጋር ቁጥረው ይቀበሉታል። መጽሐፉ በኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ቤ.ክ. ባለ አምስት ምዕራፍ ብቻ ነው።

ባሳን፤ ከገሊላ ባሕር በስተምሥራቅ ከአርሞንዴም እስከ ገላድ ያለው የከብት መስማሪያ ለም አገር፤ ዘኁ. 21፥ 33-35፤ ዘዳ. 32፥ 14።

ባቢሎን፤ ባቢል፤ የቃሉ መሠረታዊ ትርጉም የእግዚአብሔር በር ማለት ሲሆን፣ ሕዝቡ «ድብልቅልቅ» ብለው ይተረጉሙት ነበር። ናምሩድ የባቢሎን ገዥ ነበር፤ ዘፍ. 10፥ 10። በአብርሃም ዘመን ባቢሎን ታላቅ መንግሥት ሆነ፤ በኋላ ግን ደከመ፤ ከአሦር በታችም ሆነ። ከላዳውያን ከባቢሎን ሰዎች ጋር ተባብረው አሦርን አሸነፉ፤ ነፃዊም ያዙ። ከላዳዊው ናቡከደነፆር የባቢሎን ንጉሥ ሲሆን መንግሥቱ ከግብጽ እስከ ፋርስ መንግሥት ተስፋፋ። በናቡከደነፆር ጊዜ የባቢሎን ከተማ በብዙ ሕንፃ ያጌጠች፣ በትልቅ ቅጥር የተከበበች ምሽግ ነበረች፤ ዳን. 4፥ 30። እነዳንኤል የተማረኩት ወደዚያ ነበር፤ ዳን. 1። ነቢያት ስለ ባቢሎንና ስለ ውድቀቷ ትንቢት ተናገሩ፤ ኢሳ. 13፤ 14፤ 46፤ 47፤ ኤር. 50፤ 51። እንደቃላቸውም በ539 ከክ. በ. የባቢሎን ንጉሥ ብልጣሰር ተገደለ፣ የፋርስ ንጉሥ ቂሮስም ባቢሎንን ያዘ፤ ዳን. 5፥ 30። በክ.ክ. ባቢሎን እግዚአብሔርን ለሚቃወም ጎያል መንግሥት የምሳሌ ስም ሆኖ ተጠቅሷል (ራእ. 14፥ 8)፤ በ1ኢጥ. 5፥ 13 «ባቢሎን» ማለት ምናልባት ሮምን፣ ወይም በግብጽ የሚገኝ አንድን ከተማ ያመለክት ይሆናል። ካ. 1።

የባቢሎን ግንብ፤ ከጥፋት ውሃ በኋላ ሰዎች ስማቸውን ለማስጠራት ትልቅ ግንብ መሥራት ጀመሩ። እግዚአብሔርን ሳይፈሩ ይህን ስላደረጉ፣ እግዚአብሔር ቋንቋቸውን ደባለቀ። ከዚያም በምድር ላይ በተናቸው፤ ያም በታ «ባቢሎን» ተባለ፤ ዘፍ. 11፥ 1-9።

ባኦስ፤ ከ909-886 ከክ. በ. በእስራኤል የነገሠ ሦስተኛ ንጉሥ። የኢዮርብዓምን ዘር አጠፋ፤ ከይሁዳ ንጉሥ ከአሳ ጋር በተከታታይ ብዙ ጦርነት አደረገ። ከሞተ በኋላ ዘምሪ የባኦስን ቤት አጠፋ፤ 1ነገ. 15፥ 16-16፤ 13፤ 2ዜ.መ. 16፥ 1-6።

ባዓል፤ «በአል» ይመ.

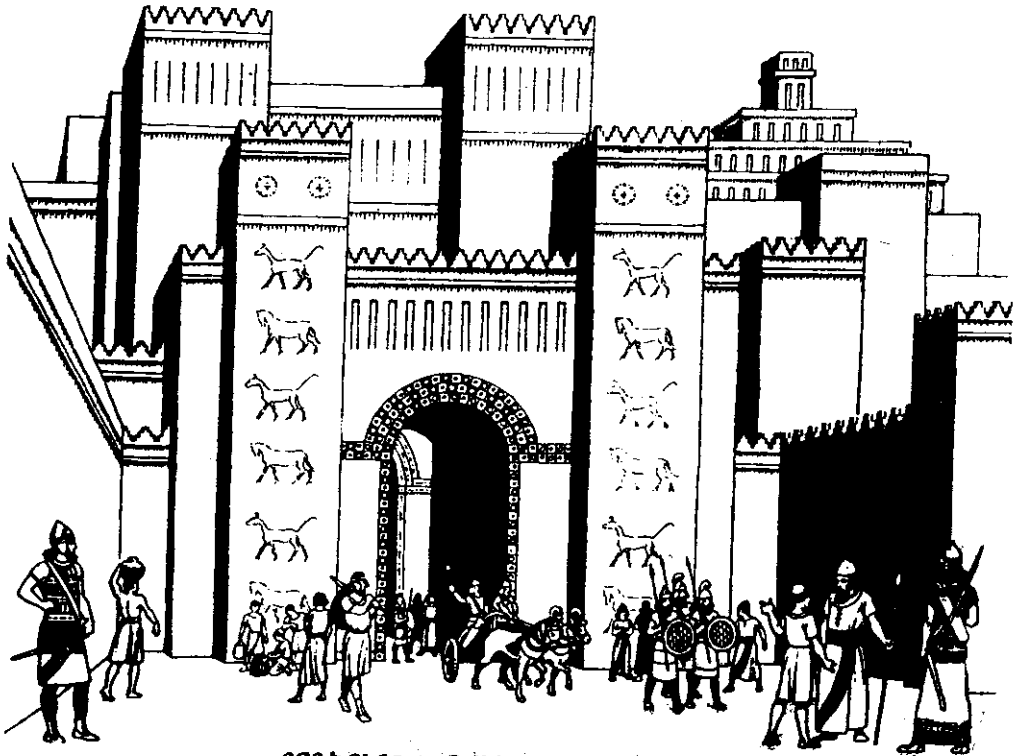
ባዘቶ፤ በጣም የለሰለሰ ነጭ ጥጥ ወይም የበግ ጠጉር፤ መሳ. 6፥ 37፤ ኢሳ. 1፥ 18።

ባዶ፤ ምንም ነገር የሌለበት፤ ዘፍ. 31፥ 42። ወልድ ሰው ሲሆን ሰማያዊ ክብሩን ሳያሳይ በሰዎች መካከል ሲገኝ እንኳን ክብር ባለመፈለጉ ራሱን «ባዶ» አደረገ ተባለ፤ ዮሐ. 17፥ 5፤ ፊል. 2፥ 7።

ባዶስ፤ የውሃ፣ የወይን፣ የዘይት መስፈሪያ፤ 1ነገ. 7፥ 26፤ ኢሳ. 5፥ 10፤ 2ዜ.መ. 2፥ 10። «መስፈሪያ» ይመ.

ቤል፤ የባቢሎን ጣዖት ስም፤ ኢሳ. 46፥ 1። «በአል» ይመ.

የቤል ታሪክ፤ ፋርሳውያን ያመልኩት የነበረ ጣዖት በዳንኤል አስተዋይነት እንዴት እንደጠፋ የሚተርክ ነው። በትልቅ የአማርኛ መ.ቅ. በዳንኤል 13 ታትጧል።

በናቡከደነፆር ዘመን የነበረው ታላቁ የባሕርን በር

በልሆር፤ «በይጣን» ይመ.

በርሳቤህ፤ የገጉሥ ዳዊት ወታደር የኬጢያዊው የአርዮ ሚስት። ግሪኮች በርሳቤህ እያሉ ይጠሩአት ነበር፤ በጥንታውያን አይሁድ አጠራር ግን ባትሺባ ትባላለች። ገጉሥ ዳዊት ከእርስዋ ጋር አመነዘረ፤ 2ኛመ. 11። አርዮንን በጦር ሚዳ ካስገደለ በኋላ አግብቶአት ልጅ ወለደችለት፤ 2ኛመ. 5፥ 14፤ 1ኪ.መ. 3፥ 5። የመጀመሪያው ልጅ ግን ሞተ። በኋላ ሌሎች አራት ልጆች ከእርስዋ ተወለዱ። ከእነርሱም አንዱ በእስራኤል ላይ የገነሠው ሰሎሞን ነው፤ ማቴ. 1፥ 6።

በርሳቤህ፤ ከክብሮን በስተደቡብ በኩል አርባ ኪ.ሜ. ርቆ የሚገኝ ከተማ። ለመጀመሪያ ጊዜ በአብርሃም ተሰየመ፤ ዘፍ. 21፥ 30፥ 31። የይስሐቅም የውሃ ጉድጓድ ላቤህ ከተባለ በኋላ በርሳቤህ ተብሏል፤ ዘፍ. 26፥ 33። ግን ሁሉም አንድ ቦታ ይመስላል። በርሳቤህ የእስራኤል ደቡብ ዋና ከተማ ስለነበረ፤ የእስራኤል ምድር ብዙ ጊዜ «ከዳን እስከ በርሳቤህ» እየተባለ ተጠቅሷል፤ መላ. 20፥ 1፤ 2ኪ.መ. 30፥ 5። አብርሃም፥ ይስሐቅና ያዕቆብ በዚያ ተቀመጡ፤ ዘፍ. 22፥ 19፤ 26፥ 23፤ 46፥ 1። ኤልያስ በዚህ በኩል ወደ ደብረ ሲና ሄደ፤ 1ኛ. 19፥ 3። ይህ ቦታ ዛሬ ትልቅ ከተማ ነው። ኪ. 30።

በርኪሊ፤ ዳዊትን የረዳ ሀብታም የገለፃድ ሽማግሌ፤ 2ኛመ. 17፥ 27-29፤ 19፥ 31-40።

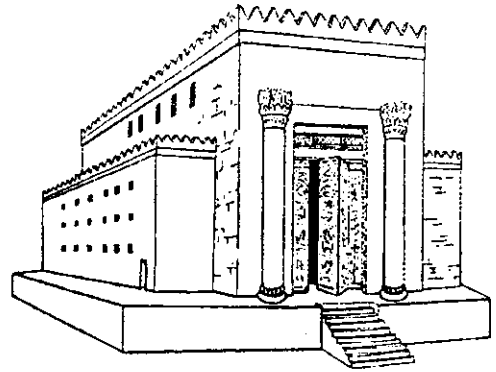
በርያ፤ በመቀደንያ አገር የምትገኝ ከተማ። በሐዋርያው ጳውሎስ ሁለተኛ የሰብከት ጉዞ ወቅት በበርያ ቤ.ክ. ተመሠረተች፤ ሐ.ሥ. 17፥ 10-14፤ 20፥ 4። ኪ. 6ኛ።

ቤተ ልሔም፤ የእንጆራ ቤት ማለት ነው። ከኢየሩሳሌም ወደ ደቡብ 9 ኪ.ሜ. ርቆ የሚገኝ ከተማ። በያዕቆብ ዘመን ኤፍራታ ይባል ነበር። እዚህም የያዕቆብ ሚስት ራሔል ሞተች፤ ተቀበረችም፤ ዘፍ. 35፥ 16፥ 19። በመላፍንት ዘመን የኢብሳንና የቦዲዝ (መላ. 12፥ 8-10፤ ሩት 2፥ 4)፥ የእሴይና የዳዊት ከተማ ነበር፤ 1ኛመ. 17፥ 12-14፤ ሉቃ. 2፥ 4፥ 5፥ 11። ዳዊት በቤተ ልሔም ላለ በነበዩ ሳሙኤል ተቀባ፤ 1ኛመ. 16፥ 13። በዛብሎን ቤተ ልሔም የተባለ መንደር ስለነበረ (ኢያሱ 19፥ 15)፥ አንዳንድ ጊዜ ይህ የዳዊት ከተማ የይሁዳ ቤተ ልሔም ይባል ነበር፤ ሩት 1፥ 1። ነቢዩ ሚካያስ መሲሐ ወይም ክርስቶስ በዚህ እንደሚወለድ ተነበዩ፤ ሚኪ. 5፥ 2። ኪ. 5።

ክርስቶስ በዚህ ተወለደ፤ ማቴ. 2፥ 1፥ 2፤ ሉቃ. 2፥ 4-7። እረኞቹ (ሉቃ. 2፥ 15-17)፥ በኋላም ሰብአ ሰገል በቤተ ልሔም ጉዋቶች፤ ማቴ. 2፥ 1-12። ከዚያም በኋላ ገጉሡ ሄሮድስ ዕድሜአቸው እስከ ሁለት ዓመት የሆኑትን ሕፃናት ሁሉ በዚህ ቦታ አስፈጀ፤ ማቴ. 2፥ 16። ዛሬ በቤተ ልሔም ከ30 ሺህ የሚበልጥ ሰው ይኖራል።

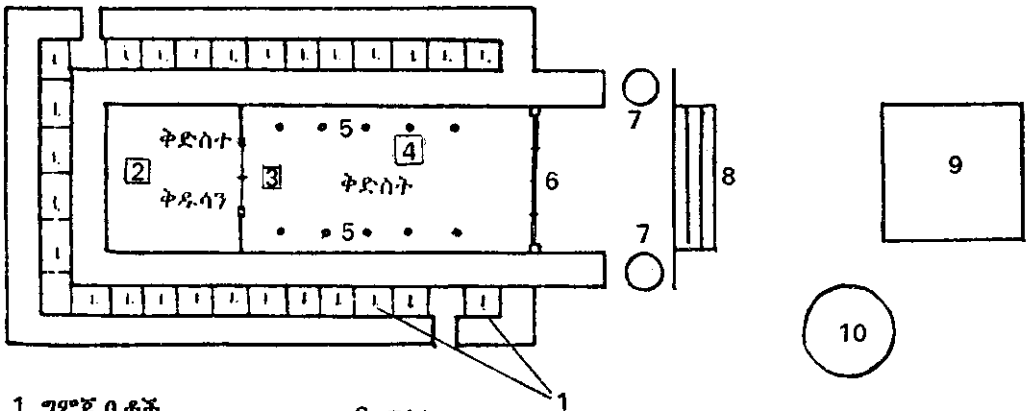
ቤተ መቅደስ፤ በኢየሩሳሌም የተሠራ አይሁድ ለእግዚአብሔር የሚሰግዱበት ልዩ ቤት። ሰሎሞን አባቱ ዳዊት እንዳሰበ ቤተ መቅደስን ሠራ። ከሕዝቡ ኃጢአት የተነሣ ናቡከደነፆር ቤተ መቅደሱን አፈረሰው፤ 2ነገ. 25÷8-17። ከባቢሎን ምርኮ በኋላ በዘሩባቤል ዘመን እንደገና ተሠራ፤ በሄሮድስ ዘመን ታደሰ፤ ተስፋፍቶም ተሠራ። የሄሮድስ መቅደስ በተሠራበት ቦታ ዛሬ የእስላሞች መስጊድ ቆሟል። «ኢየሩሳሌም» ይሙ። ቤተ መቅደስ የተሠራበት ቦታ አብርሃም ይስሐቅን ለመሥዋዕት ያቀረበበትና ዳዊት የገዛው ነው፤ ዘፍ. 22፤ 2ዜ.መ. 3÷1።

1. የሰሎሞን ቤተ መቅደስ፤ እስራኤል በምድረ በዳ ሲጓዙ፤ ሃይማኖታዊ ሥርዓት ሁሉ በመካከላቸው ባለው በእግዚአብሔር ድንኳን ይፈጸም ነበር። ነገር ግን አገራቸው ሲገቡ ዳዊት ለእግዚአብሔር ድንኳን እንጂ ቤት ስለሌለው፤ ቤተ መቅደስ ለመሥራት ሲፈልግ እግዚአብሔር ከለከለው፤ 1ዜ.መ. 22÷8። ነገር ግን የሚያስፈልገውን ድንጋይና እንጨት፤ ወርቅና የከበረ ድንጋይ፤ ሌላውንም ሁሉ ሰብስቦ፤ ለልጁ ለሰሎሞን እንዲሠራው አደራ ሰጠው፤ 1ዜ.መ. 22÷3-5። ሰሎሞንም እንደ አባቱ ትእዛዝ ቤተ መቅደሱን እጅግ ውብ አድርጎ ሠራ። በመጨረሻም በምስጋና፤ በጸሎትና በመሥዋዕት በእስራኤል ጉባኤ ፊት ቤቱን ቀደሰ፤ 1ነገ. 8። በቤተ መቅደሱ ግራና ቀኝ ሁለት አዕማድ ቆመው ነበር፤ 2ዜ.መ. 3÷4:15።

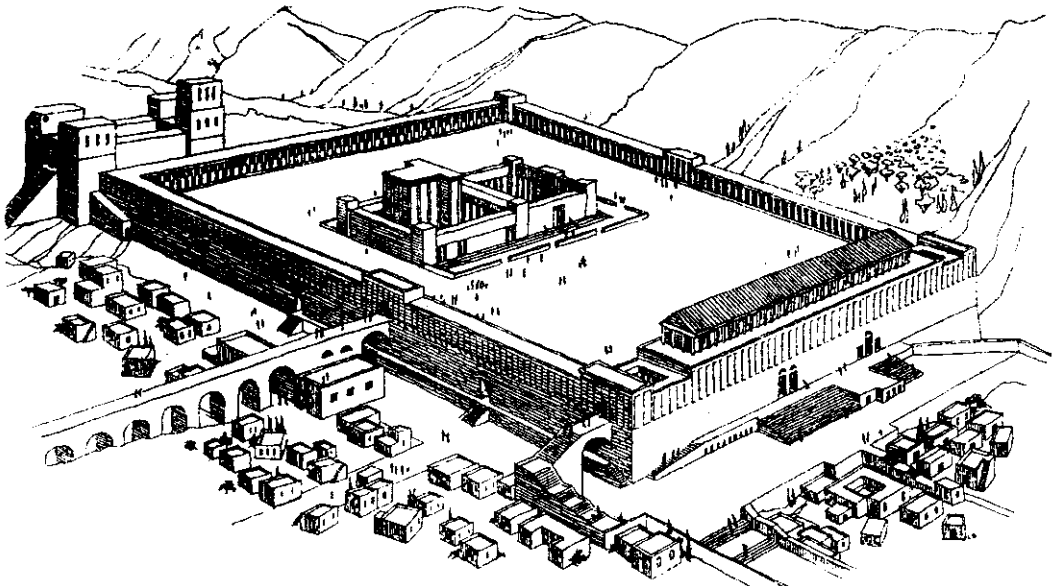

ስለ ሰሎሞን ቤተ መቅደስ የአንድ ሠዓሊ አሳብ

ውስጡም ለሁለት ተከፍሏል። ውስጠኛው ክፍል ቅድስት ቅዱሳን፤ ሌላውም መቅደስ ይባላል፤ 1ነገ. 8÷6:10።

1. ግምጃ ቤቶች
2. ታቦት
3. የወርቅ መሠዊያ
4. ገበታ
5. መቅረዞች
6. ወለል
7. ዕምዶች
8. ደረጃዎች
9. የናስ መሠዊያ
10. መታጠቢያ

ስለ ሄሮድስ ቤተ መቅደስና ስለ ሮም መንግሥት ግንብ የአንድ ወሳሊ አሳባ

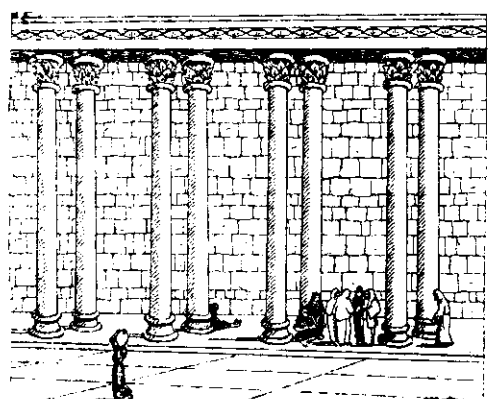
በውስጥ የነበሩ ዋና ዋና ዕቃዎች :- በቅድስት ቅዱሳን ታቦት፣ በመቅደስም ከወርቅ የተሠሩ ዐሥር መቅረቦች፣ የወርቅ መሠዊያ፣ ሃብስት የነበረበት የወርቅ ገበታ ናቸው፤ 1ነገ. 7፡48-49። ከቤቱ ፊት ለፊት የካህናት መታጠቢያና የናስ መሠዊያ ነበሩ፤ 1ነገ. 7፡23-26፡39፤ 8፡64። ደግሞም ለግምጃ ቤትና ለጅምቶ መኖሪያ ክፍሎች ነበሩ። ከ300 ዓመት በኋላ የቤተ መቅደሱ መቃጠል ምን ያህል ከባድ እንደነበረ በዳንኤል ጸሎት ይታያል፤ ዳን. 9፡11-17።

2. ዘሩባቤል ቤተ መቅደስን እንደሠራ፤ የእስራኤል ሰዎች ተሸንፈው ወደ ባቢሎን ከተማረኩ ከሰባ ዓመት በኋላ ወደ ኢየሩሳሌም ተመለሱ፤ በዘሩባቤል መሪነት ቤተ መቅደሱን እንደገና ሠሩ፤ ዕዝ. 3-6።

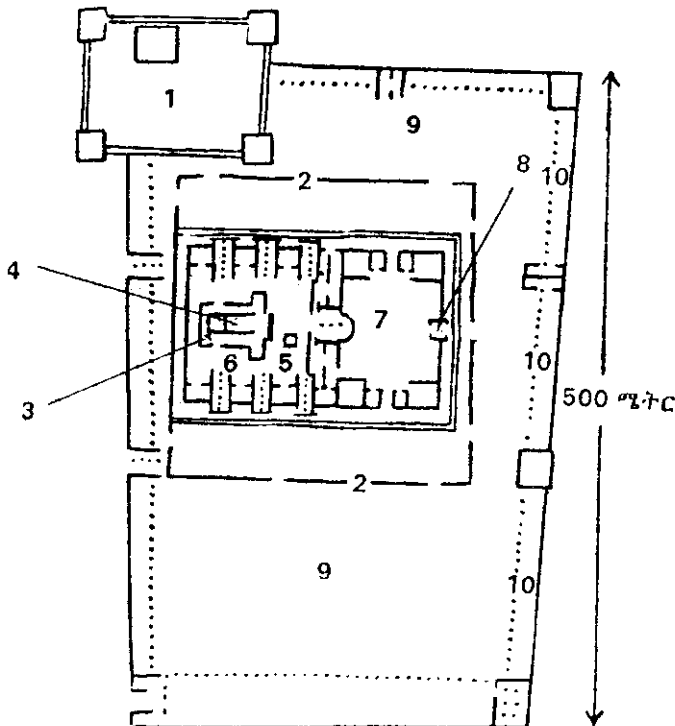
3. ሄሮድስ ቤተ መቅደስን እንዳስፋፋ፤ 19 ክክ. በ. ሄሮድስ ቤተ መቅደስን እንደገና አስፋፍቶ አሠራው። ይህ ቤተ መቅደስ ለካህናት፣ ለአይሁድ ወንዶችና ሴቶች፣ ለአሕዛብም የሚሆኑ አራት አደባባዮች ነበሩት። ጌታችን ኢየሱስ እንደተነበየው በ70 ዓ.ም. ሮማውያን ኢየሩሳሌምን በሙሉ አፈረሱ፤ ማቴ. 24፡21 ሉቃ. 19፡41-44።

4. የቤተ መቅደስ ምሳሌነት፤ በሄሮድስ ቤተ መቅደስ አጥር ላይ አሕዛብ ወደ መቅደስ እንዳይገቡ የሞት ግስጠንቀቂያ በድንጋይ ቅርጽ ተጽፎ ነበር፤ ሐ.ሥ. 21፡27-29፤ ኤጲ. 2፡14፡15።

በዮሐ. 2፡20-22 ክርስቶስ ሥጋውን በቤተ መቅደስ መስሎ ተናገረ። ጳውሎስ በ1ቆሮ 6፡19፡20 የምእመናንን ሥጋ በቤተ መቅደስ መሰለ። በኤፌ. 2፡22 ላይም ምእመናን በአንድነት በቤተ መቅደስ ተመስለዋል። የእስራኤል ሕዝብ በባቢሎን ምርኮኞች ሆነው ላሉ፣ ሕዝቅኤል ስለ አዲስ ቤተ መቅደስ በዝርዝር በጻፈላቸው ጊዜ ተጽናኑ፤ ነገር ግን ቤተ

የሰሎሞን ደጅ መመላለሻ በሄሮድስ ቤተ መቅደስ

1. የሮም ገዢና ወታደሮች ግቢ
2. አጥር
3. የካህናት አደባባይ
4. መቅደስ
5. መሠዊያ
6. የወንዶች አደባባይ
7. የሴቶች አደባባይ
8. መልካም የተባለች ደጅ
9. የአሕዛብ አደባባይ
10. የሰሎሞን ደጅ መመላለሻ

የኦርድስ ቤተ መቅደስ ንድፍ

አልተሠራም፤ ሕዝ. ም. 40-43። አንዳንዶች ይህ መንፈሳዊ ምሳሌ እንጂ በድንጋይ የሚሠራ የመቅደስ ትንቢት አይደለም ብለው ሕዝቅኤልን ይተረጉማሉ። በዕብራውያን መልእክትና በዮሐንስ ራእይ የተጻፈው ስለ ሰማያዊ ቤተ መቅደስ ነው፤ ዕብ. 9፡12፤ ራእ. 11፡1-2፡19። ከዚህም ጋር ጸሓፊዎች ለቤተ መቅደስ መንፈሳዊ ትርጉም የሰጡ ይመስላል። ቢሆንም ዮሐንስ በአዲሲቱ ኢየሩሳሌም ቤተ መቅደስ እንደሌለ ገልጦ ሲጽፍ፤ እግዚአብሔርና በጉ ቤተ መቅደስ መሆናቸውን ያስታውቃል፤ ራእ. 21፡22።

ቤተ መዛግብት፤ የአንድ ድርጅት ወይም የአንድ ቤተሰብ ንብረት የሚቀመጥበት ዕቃ ቤት፤ ነህ. 7፡70፡71፤ ኢዮብ 38፡22።

ቤተሰብ፤ ያንድ ቤት ሰዎች፤ ባንድ ባለቤት ስም የሚተዳደሩ። ሰው ብቸኛ እንዲሆን የእግዚአብሔር ፈቃድ ባለመሆኑ በእስራኤል ዘንድ ማናቸውም ሰው በቤተሰብ ይኖር ነበር። ቤተ ሰብ ማለት በአንድ ቤት ውስጥ የሚኖሩትን ሁሉ ያጠቃልላል፤ ዘጸ. 12፡4። ሆኖም እንደ አብርሃም ቤተሰብ በአንድ «አባት» የሚመሩ ሁሉ አንድ ሺህ የሚያህሉ በአንድ ቤተሰብ ይገኛሉ፤ ዘፍ. 14፡14። ከእነርሱም መካከል አገልጋዮችና ዘመዶች ይቋቋራሉ። ምድራዊ አባትነት በአብ አባትነት የተመሠረተ ነውና አባት ለቤተሰቡ ገላፊ ነው።

ልጆችም ሊታዘዙለት ይገባቸዋል፤ ኤፌ. 3፡14፤ 6፡1-4። እግዚአብሔር በአንድ ሰው በኩል ብቻ ሳይሆን፤ በቤተሰብም በኩል የደንክነትን መንገድ ለመግለጥ ለአብርሃምና ለዘሩ ቃል ኪዳንን፤ ለቤተ እስራኤል ሕግን፤ ለምእመናንና ለልጆቻቸው ወንጌልን ሰጠ፤ ዘፍ. 17፡9፤ ኤር. 31፡31፤ ሐ.ሥ. 2፡39፤ ኤፌ. 2፡19። ምንም እንኳን በቤተሰብ ውስጥ የሚኖሩ ሁሉ የእግዚአብሔር ወገኖች ባይሆኑም፤ እግዚአብሔር በቤተሰብ በኩል ፈቃዱን ይፈጽማል፤ ሮም 9፡6-13። «አባት»፤ «እናት»፤ «ወላጅ»፤ «ልጅ»፤ «በዙር» ይመ.

ቤተ ሳይዳ፤ የዓሣ አጥማጅ ቤተ ማለት ነው።

1. ከገሊላ ባሕር በስተሰሜን የዮርዳኖስ ወንዝ ወደሚገባበት አቅራቢያ ያለ ከተማ፤ የኢፕሮስና የእንድርያስ የፊልጶስም አገር፤ ዮሐ. 1፡44-50፤ 12፡21። ክርስቶስ በቤተ ሳይዳ ዐይነ ሰውነት ፈወሰ፤ ማር. 8፡22-26። ነገር ግን ከተማው ትምህርቱን አልተቀበለም፤ ሉቃ. 10፡13።

2. ሄሮድስ ፊልጶስ ምናልባት ይህን ከተማ፤ ወይም ቤተ ሳይዳ የተባለ ሌላውን ከተማ እንደገና በስተምሥራቅ ሠራ፤ ክርስቶስ በዚህ ከተማ አቅራቢያ

11. ለማሰር (ለማውገዝ) ለመፍታትም ሥልጣን

ከሐዋርያት በኋላ አንድ ዓይነት አስተዳደርና
አመራር ነበረ ማለት ያስቸግራል። የቤ.ክ. ምሥጢራት
በማን እንደሚፈጸሙ፣ መሪዎች እንዴት

እንደሚመረጡና እንደሚሾሙ፤ ሰዎች በማን ሥልጣን እንደሚወጡ ሌላም ... እያንዳንድዋ ቤ.ክ. ለራስዋ ደምብና ሥርዓት አውጥታለች።

ዋና ዋና መሠረታውያን የቤ.ክ. አስተዳደር ነገሮች ተገልጠዋል፤ እነርሱም የሚከተሉት ናቸው፡-

1. ሥልጣን ሁሉ ከክርስቶስ ነው፤ 1ጴጥ. 5፥4።
2. የክርስቶስ ትሕትና ለአገልጋዮች ሁሉ መመሪያ ነው፤ ማቴ. 20፥26-28።
3. አስተዳደር በአንድ ሰው ብቻ ሳይሆን ከተሾሙት ሁሉ ጋር በአንድነት የሚከናወን ነው፤ ማቴ. 23፥8፤ 28፥19፤ ሐ.ሥ. 14፥23፤ 15፥6-23።
4. ማስተዳደርና ማስተማር የተያያዙ ናቸው፤ 1ተሰ. 5፥12፤ 1ጢሞ. 3፥2-7።
5. የቤ.ክ. ትምህርት ከሐዋርያት ስብከት የሚወጣ አይደለም፤ ገላ. 1፥8፥9፤ ይሁዳ 3።
6. የእግዚአብሔርን ቃል ለሚያስተምሩና ጸሎትን ለሚመሩ ረዳቶች ያስፈልጉአቸዋል፤ ሐ.ሥ. 6፥2፥3።
7. ቤተ ክርስቲያንን ለማስተዳደር ብቁነት ያላቸው እንዲሾሙ ያስፈልጋል፤ ቴዎ. 1፥5-9።
8. ቤ.ክ. በእግዚአብሔር ቃል መሠረት የመጨረሻ ዳኝነት የመስጠት ሥልጣን አላት፤ ማቴ. 16፥16-20፤ 18፥15-20፤ 1ቆሮ. 5፥3-5፤ 6፥3-7።

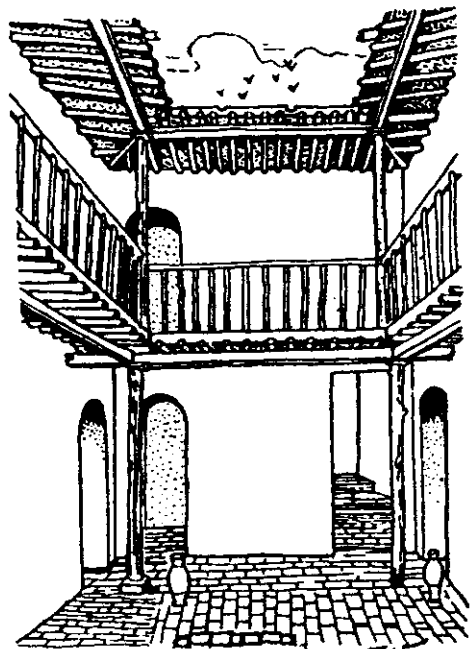
ቤተ ፋጊ፤ ከኢየሩሳሌም ሁለት ኪ.ሜ. ርቆ በደብረ ዘይት ተራራ ላይ ያለ መንደር። ኢየሱስ ከቤተ ፋጊ በአህያ ላይ ተቀምጦ በሕዝቡ እልልታ ታጅቦ ወደ ቤተ መቅደስ ገባ፤ ሉቃ. 19፥28-40።

ቤቴል፤ የእግዚአብሔር ቤት ማለት ነው። ከኢየሩሳሌም በስተ ሰሜን የነበረ ከተማ። ከኢየሩሳሌም ርቀቱ 18 ኪ.ሜ. ነው። ይህ ከተማ ከኢየሩሳሌም በስተቀር ከሌሎች ከተሞች የበለጠ ብዙ ጊዜ በመቅ. ተጠቅሷል። አብርሃም በዚህ ቦታ መሠዊያ ሠራ፤ ዘፍ. 12፥8። በኋላም ስለ ዘሩና ስለ መሬቱ ከእግዚአብሔር ተስፋ ተቀበለ፤ ዘፍ. 13፥3፤14። ያዕቆብ በዚህ ቦታ መሰላለ በሕልም አየ፤ ተስፋም ተቀበለ፤ ዘፍ. 28፥10-22፤ 35፥7። ታቦቱ በመሳፍንት ዘመን መጀመሪያ በቤቴል ነበረ፤ መላ. 20፥26-28።

በነገሥታት ዘመን የሰሜናዊው የእስራኤል መንግሥት ዋና የአምልኮ ስፍራ በኢየሩሳሌም በመሆን ፈንታ በቤቴል ሆነ፤ 1ነገ. 12፥26-13፥34። የሰሜን ነገሥታት በዚህ ቦታ ጣዖትን ስለሠሩ ነቢዩ አምጽ ወቀላቸው፤ አምጽ 3፥14፤ 7፥10-17። በዚህ ምክንያት ሆሴዕ ስሙን ቤትአዌን (የጋጢአት ቤት) ብሎ ጠራው፤ ሆሴዕ 4፥15። የአውነተኞች ነቢያት ትምህርት ቤት ደግሞ በቤቴል ነበረ፤ 2ነገ. 2፥2፥3። ከአሦር ምርኮ በኋላ ሳምራውያን ስለ እስራኤል አምላክ በዚህ ተማሩ፤ 2ነገ. 17፥24-28። የይሁዳ ንጉሥ ኢየሱያስ በቤቴል የነበረውን የጣዖቱን መስገኛ

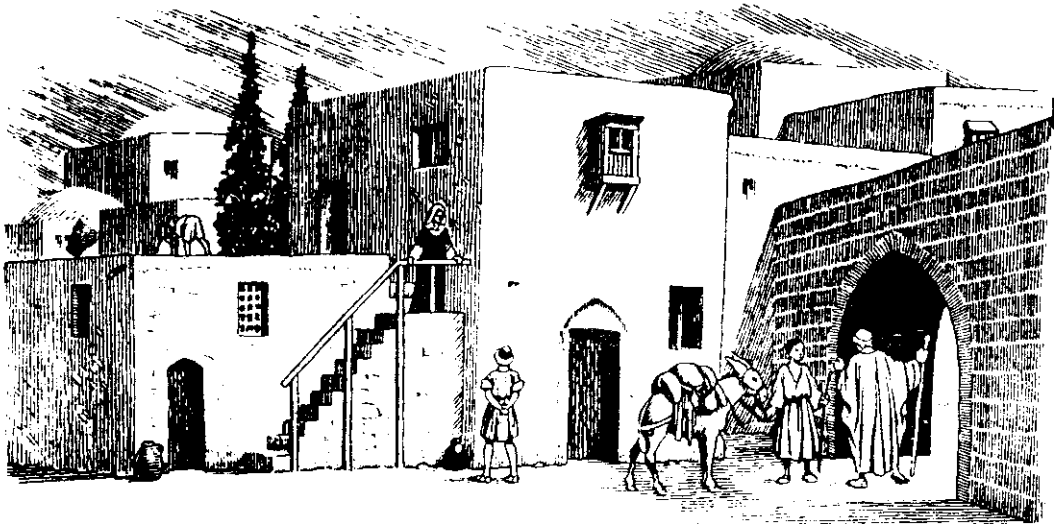
አፈረሰ፤ 2ነገ. 23፥15-20። ዛሬ ከተማው የለም፤ ቦታው ግን ቤይቲን ተባለ። ካ. 3ሰ።

ቤት፤ ለሰው ብዙ ዓይነት መኖሪያ አለው፤ አብርሃም በድንኳን ኖረ። እንደ ሎጥም በዋሻ የሚኖሩ ሰዎች ነበሩ። ግን ብዙ ሰዎች በተመሸገ ከተማ ውስጥ ቤት ይሠሩ ነበር። በእስራኤል አገር ልዩ ልዩ የቤት አሠራር ነበር። ብዙ ጊዜ ቤቶችን በሁለት ደረጃ ይሠራሉ። ምድር ቤቱን በድንጋይ፣ ደርቡን ደግሞ በጡብ ይሠሩ ነበር። ጣራው በማዕዘን እንጨት ይደገፋል። በዚያ ላይ በቅርንጫፍ ይረበረባል።

አብርሃም ዘመን በዑር የነበረ ፎቅ ቤት

ከርብራቡ በላይ ከሸንበቆ የተሠራ ሳጠራ ያነጥፉበታል፤ ከዚያም በላይ በብዙ ጭቃ ይደመድሙታል። በታችኛው ደረጃ ጉተራ፣ የውሃ ዕቃ፣ ሌላም መሣሪያ ያስቀምጣሉ። ከብቶቻቸውንም ያሳድሩበታል። በሁለተኛው ደረጃ (በፎቅ) ግን ሰዎች ይኖራሉ። እንግዶችንም ይቀበሉበታል። አየሩ ሲመቸ ደግሞ በጣራው ላይ ያድሩ ነበር። ሰው እንዳይወድቅ በጣራው ዙሪያ መከታ ያደርጉበታል፤ ዘዳ. 22፥8፤ ኢየሱ. 2፥6። የጣራው መውጫ ከቤት በስተ ውጭ ነበረ። የታላላቅ ሰዎች ቤት ብዙ ክፍል የሚኖረው ሲሆን በአደባባይ ዙሪያ ይሠራ ነበር። ሀብታሞቹ ቤታቸውን በወርቅ፣ በብር፣ በተቀረፅ ድንጋይና እንጨት በዝሆን ጥርስም ያስጌጡ ነበር። መስኮቶች ከመሬት ከፍ ያሉና ጠባብ ሆነው ይሠሩ ነበር። «መስኮት» ይሙ.

መደብ (ወለል) መበል ጣራ ያለው ቤት

ቤት ሳሚስ፤ «የፀሐይ ቤት» ማለት ነው። ከኢየሩሳሌም በስተምዕራብ ህያ ኪሜ. ርቆ የሚገኝ ቦታ። የእግዚአብሔር ታቦት ከፍልስጥኤም ወደ ቤት ሳሚስ ተመለሰ፤ 1ኛው. 6፤12-21። የእስራኤል ንጉሥ ዮሐስ የይሁዳን ንጉሥ አሜስያስን እዚህ ቦታ ላይ ያዘው፤ 2ኛው. 14፤11-13። ሁለት ሌላ ቤት ሳሚስ የተባሉ ስፍራዎች በስተሰሜን ነበሩ፤ ኢያሱ 19፤22:37:38።

ቤትሳን፤ ከገሊላ ባሕር በስተደቡብ በኩል በዮርዳኖስ ወንዝ አቅራቢያ የነበረ የተመሸገ ከተማ። ከገሊላ ባሕር 20 ኪ.ሜ. ድርቃል። ፍልስጥኤማውያን የንጉሥ ሳዖልን ሬሳ በቤትሳን ቅጥር ላይ አንጠልጠሉት፤ 1ኛው. 31፤8-10።

ቤዛ፤ የተያዘን ወይም የተወሰደን ነገር ለማስመለስ የሚከፈል ዋጋ፤ ካሣ፤ ለውጥ። ገንዘብ የሕይወት ቤዛ ነው፤ ምሳ. 13፤8። የእስራኤል ሕዝብ መራታቸውን ወይም ቤታቸውን ከሸጡ በኋላ ለመቤገጥ ይችሉ ነበር፤ ዘሌ. 25፤24-34። ኢየሱስ ለሚያምኑበት ሁሉ በሞቱ ቤዛ ሆነላቸው፤ ማር. 10፤45፤ ኤፌ. 1፤7፤ 1ጢሞ. 2፤5:6፤ ዕብ. 9፤12። ለሰው የተደረገለት ቤዛን የሚፈጸመው ከሙታን ትንሣኤ በኋላ ነው፤ ሮም 8፤23፤ ኤፌ. 4፤30። «ዋጀ» ይመ.

ብሉይ ኪዳን፤ እግዚአብሔር ለእስራኤል ሕዝብ በሙሴ አማካይነት የሰጣቸው ቃል ኪዳን፤ ዘጸ. 20፤1-17፤ 34፤28፤ ዘጸ. 4፤13። ሕዝቡ እግዚአብሔር የተናገራቸውን ቃላት ሁሉ እናደርጋለን ሲሉ ሙሴ መሥዋዕትን ሠውቶ ደሙን በሕዝቡ ላይ በመርጨት ቃል ኪዳንን አጸና፤ ዘጸ. 24፤1-8። ቃል ኪዳንም እንዲፈጸም ትእዛዝ፤ ሥርዓትና ፍርድ ተሰጠ፤ ዘጸ. 5፤31። ከሙሴ ዘመን

በፊት ግዝረት ለአብርሃምና ለዘሩ በቃል ኪዳን እንደ ምልክት ተሰጥቶ ነበር (ዘፍ. 17፤11)፤ ከሙሴ በኋላም በተጨማሪ የቃል ኪዳን ምልክት ሰጣቸው ቀን ሆነ፤ ዘጸ. 31፤13:16። ይህም ቃል ኪዳን ከመጀመሪያ ጀምሮ ጊዜያዊ መሆኑ ታወቀ (ዘጸ. 18፤15፤ ኤር. 31፤31)፤ አዲስ ኪዳንም ስለገባ ብሉይ ኪዳን «አርጊና ውራጅ» ተባለ፤ ዕብ. 8፤2ቆሮ. 3። «ቃል ኪዳን» ይመ.

የብሉይ ኪዳን መጻሕፍት፤ ክርስቶስ በፊት የተጻፉ እስራኤል የተቀበሉአቸው፤ በክርስቶስም የጸደቁ ቅዱሳት መጻሕፍት በአንድነት ሲገኙ፤ «ብሉይ ኪዳን» ይባላሉ፤ 2ቆሮ. 3፤14። የክርስቶስ መምጣት ብ.ኪ. የሰጠውን ተስፋ ፈጽሞ የተሻለውን አዲስ ኪዳን አቋቋመ፤ ዕብ. 8፤6-7። ይሁን እንጂ በዚህ ዘመን የሚገኝ ምእመን በብ.ኪ. የተመለከተውን ብዙ ጠቃሚ አሳብ መማር አለበት፤ ሉቃ. 24፤44:47፤ ሮም 15፤4፤ 1ቆሮ. 10፤11።

ኢየሱስ ክርስቶስ ራሱ «ሙሴ፤ ነቢያት»፤ በሌላ ጊዜም «የሙሴ ሕግ»፤ ነቢያትና መዝሙራት» በማለት የብ.ኪ.ን ክፍሎች በትምህርቱ ጠቅሷል፤ ሉቃ. 24፤27:44።

ሀ. «የሙሴ ሕግ» 5ቱን የኦሪት መጻሕፍት የሚያመለክት ሲሆን፤ እነርሱም «መጀመሪያ»፤ «አባቶች» እና «ሕዝብ» በመባል የተጠቀሱትን ዘመናት ያጠቃልላሉ፤ ገድፉንና «የኦሪት ጸሐፊ» ይመ.

ለ. «ነቢያት» 17ቱን የነቢያት መጻሕፍት፤ ደግሞም የነቢያት ንግግር ስለሚያተኩርባቸው ስለ «አገር»፤ «ነገሥታት»፤ «መከፋፈል»፤ «ምርኮ» እና «ክምርኮ መመለስ» የሚተርኩ 12 መጻሕፍትን

ዘመን	ዋና ዋና ድርጊቶች	ዓመት ከክርስቶስ ልደት በፊት	ታላላቅ ሰዎች	የአምልኮና የሃይማኖት ሁኔታዎች
መጀመሪያ	ፍጥረት በኃጢአት መውደቅ የጥፋት ውሃ የባቢሎን ግንብ	10000 (5500?) 5000(?) 3500(?)	አዳም ኖሳ	በገነት የነበሩ ሁለቱ ዛሬች ቀስተ ደመና
አባቶች	ከዑር ወደ ከነዓን ከከነዓን ወደ ግብጽ	1900(?) (2085?) 1710(?) (1870?)	አብርሃም ይስሐቅ ያዕቆብ ዮሴፍና ወንድሞቹ	ተስፋ ስለ ምድርና ስለ ዘር ቃል ኪዳን - ግዝረት
ሕዝብ	ፋሲካ ÷ ከግብጽ መውጣት	1280(?) (1445?)	ሙሴ	በሠርቱ ቃላት ሕግ ÷ ታቦት መገናኛ ድንኳን
አገር	ወደ ከነዓን መግባትና አገሩን መያዝ	1240(?) (1400?)	አያሱ መሳፍንትና ሩት ሳሙኤል	ሲታዘዙ በረከት ሲያጠፉ ቅጣት ታቦት በቤቴል
ነገሥታት	አ.የፋሳሌም መናገሻ ከተማ ሆነች	1051(?) - 1011 1011 - 971 971 - 931	ሳሌል ዳዊት ሰሎሞን	መዝሙራት ታቦት ወደ ቤተ መቅደስ መግባት
መከፋፈል	1. አስራኤል መናገሻ ሰማርያ ወደ አሃር መሰደድ	931-722 722	አ.ዮርዳንም አክዓብ ኤልያስ ÷ ኤልሳዕ ሆሴዕ ÷ አሞጽ ሰናከሬም	የወርቅ ጥጃዎች በቤቴልና በዳን የበዓል ጣቦታት
	2. ይሁዳ መናገሻ አ.የፋሳሌም ወደ ባቢሎን መሰደድ	931 - 587 (ሀ) 605 (ለ) 597 (ሐ) 587	ሮብዳም ሕዝቅያስ ÷ አሳይያስ አ.ዮሰያስ ÷ ኤርምያስ ናቡከደነፆር	ባዕድ አምልኮትና ኃጢአት እየበዛ ሂደ ቤተ መቅደስ ፈረሰ
ምርኮ	በባቢሎን በሰደት መኖር	607 - 538	ሕዝቅኤል ÷ ዳንኤል	በምክራብ መሰብሰብ ተጀመረ
ከምርኮ መመለስ	የፋርስ መንግሥት ወደ አ.የፋሳሌም መመለስ	539 - 330	አስቴር (480 ?) ዘፋባቤል ሐጌ ዘክርያስ (520) ዕዝራ (458) ነህምያ (445) ሚልክያስ (400?)	ቤተ መቅደስ ተሠራ ትምህርትና ሥነ ሥርዓት ተጠበቀ
	የግሪክ መንግሥት	330 - 63	አንጥያኮስ ÷ መቃብያን	ፈሪሳውያን ሰዱቃውያን
	የሮም መንግሥት	63	ሄሮድስ (40)	ቤተ መቅደስ ታደሰ

ያጠቃልላሉ። ነቢያት ወይም የነቢያት ደቀ መዛሙርት በየዘመናቸው መልእክታቸውን ጽፈዋል። ከመጽሐፈ ኢያሱ እስከ መጽሐፈ አስቴር ያሉ መጻሕፍት ብዙ ጊዜ በእነማን እንደተጻፉ ባይገለጥም፤ በታላላቅ ሰዎች ማለትም፤ በሳሙኤል፤ በኢሳይያስ፤ በዕዝሬና በሌሎች የተጻፉ መሆናቸውን ከአይሁድ ትውፊት መረዳት ይቻላል። ንድፉንና አርእስቱን ይመ.

ሐ. «መዝሙራት» መዝሙረ ዳዊት ብቻ ሳይሆን፤ ከመጽሐፈ ኢዮብ እስከ «መኃልየ መኃልይ ዘሰሎሞን» 5ቱ የጥበብ ወይም የግጥም መጻሕፍት ከንጉሥ ዳዊትና ከሰሎሞን ዘመን የተጥፉ ናቸው። በየአርእስቱና «የቅዱሳት መጻሕፍት ዝርዝር» ይመ.

«አሮጌና ውራጅ» የሚለው፤ «አሮጌና እያለቀ ያለ» ሲል መገረዝን ... ወዘተ የመሳሰሉ የተሻሩ የሙሴ ሕጎች እንጂ የብ.ኪ. መጻሕፍትን የሚመለከት አይደለም፤ ማቴ. 5፥17፤ ዕብ. 8፥13። «ዐሠርቱ ቃላት» ይመ.

የብሉይ ኪዳን ስፍረ ዘመን፤ ከዘመኑ መቶ ዓመት ከክርስቶስ ልደት በፊት የሆኑትን የድርጊቶች ዓመት በትክክል ለመወሰን አንችልም፤ «ዓመት» ይመ። ለምሳሌ የእስራኤል ሕዝብ ከግብጽ አገር የወጡበት ዐመቱ አንዳንዶች 1445 ሌሎች 1280 ከክ.በ. መሆኑን ይገምታሉ። አብርሃም ከ2ሺህ-1850 ገደማ ከክ.በ. እንደኖረ ይታሰባል። ከአብርሃም በፊት የኖሩት ሰዎች ምን ያህል ጊዜ እንደኖሩ አይታወቅም። አቂጣጠሩ የተለያየ በመሆኑ አንዳንድ ሊቃውንት ከአዳም እስከ ክርስቶስ ድረስ አምስት ሺህ አምስት መቶ ዓመት ይሆናል ይላሉ። ሌሎች ደግሞ ዐሥር ሺህ ዓመታት ያህል ይሆናል ይላሉ። ከአዳም ጀምሮ የብ.ኪ. ታሪክ አከፋፈል ልዩ ልዩ ይሆናል፤ እኛም ስምንት ክፍለ ዘመን አድርገንዋል። በሰንጠረዥ ከአዳም ጀምሮ የነበሩ ዋና ዋና ሰዎች፤ አምልኮና ድርጊቶች በቅደም ተከተል ተገልጠዋል። በዘመኑ አቂጣጠር ላይ ጥርጣሬ ስላለ ካጠገቡ የጥያቄ ምልክት ተጨምሯል።

ብሌን፤ ብርሃንን የሚቀበል ጥቁሩ የዐይን ክፍል። ሰው ከፍ ባለ ጥንቃቄ ስለሚጠበቀው በምሳሌነት እግዚአብሔር ለሚጠበቃቸው ሁሉና ለሌላም ይነገራል፤ ዘጸ. 32፥10፤ መዝ. 17፥8፤ ምላ. 7፥2፤ ዘክ. 2፥8።

ብል፤ ተፈጥሮው እንደ ቢሬቢሮ ያለ፤ ለብስንና ቆዳን የሚበላ ትል፤ ኢዮብ 13፥28፤ ኢሳ. 51፥8፤ ማቴ. 6፥19፤ ያዕ. 5፥2።

ብልት፤ ማናቸውም የአካል ክፍል። «ክፍል» ይመ.

ብልጣሶር፤ ትርጉሙ ቤል (የባቢሎን ጣዖት) ንጉሥን ይጠበቀው ማለት ነው፤ ኢሳ. 46፥1።

1. የናቡከደነፆር የልጅ ልጅ፤ የናቦኒዶስ ልጅ። የአዲሲቱ ባቢሎን መንግሥት የመጨረሻ ንጉሥ።

በመጠጥ ግብዣ ጊዜ በቤቱ ግንብ ላይ ጽሕፈት የምትጽፍ እጅ ታየችው። ጽሕፈቱም ፡- «ማኔ ቴቂል ፋሬስ» የሚል ነበረ። ንጉሡም ደንግጦ ትርጉሙን ሲፈልግ ዳንኤል እንዲህ ብሎ ተረጎመለት ፡- «እግዚአብሔር መንግሥትህን ቂጠረው፤ ፈጸመው፤ በሚዛን ተመዘንህ፤ ቀልለህም ተገኘህ፤ መንግሥትህም ተከፈለ፤ ለሜዶንና ለፋርስ ሰዎችም ተሰጠ»፤ ዳን. 5፥25-28። በዚያ ሌሊት የባቢሎን መንግሥት በፋርስ እጅ ወደቀ። ይህም የሆነው 539 ከክ. በ. ነው፤ ዳን. 5፥1-30፤ 8፥1።

2. ለዳንኤል የተሰጠ ስም፤ ዳን. 1፥7።

ብሐር፤ ከፍየል ወገን የሆነ የዱር እንስሳ፤ መዝ. 18፥33።

ብር፤ ከሌሎች ማዕድናት በውድነቱ በሁለተኛ ደረጃ የሚቂጠር። ወርቅ አብዛኛውን ጊዜ ለከበረ ዕቃ ሲሆን፤ ብር ከጥንት ጀምሮ የተለመደ ገንዘብ ነው፤ ዘፍ. 23፥16፤ ኤር. 32፥9። ኢየሱስ ክርስቶስ ለሠላሳ ብር ተሸጠ፤ ማቴ. 26፥15። ብር ደግሞ ለጌጥና ለዕቃ ይጠቀም ነበር፤ ዘፍ. 44፥2፤ ዘጸ. 12፥35።

ብርሃን፤ እግዚአብሔር ብርሃን ነው (1ዮሐ. 1፥5፤ 1ጢዋ. 6፥16)፤ ብርሃንን ፈጠረ፤ ዘፍ. 1፥3። ኢየሱስ የዓለም ብርሃን ነው፤ ዮሐ. 1፥4-9፤ 9፥5። እግዚአብሔር በሰው ልብ ብርሃንን ያበራል (2ቆሮ. 4፥6፤ ኤፌ. 5፥14)፤ ምእመናን የዓለም ብርሃን ይሆናሉ (ማቴ. 5፥14-16)፤ ብርሃንም የሚሆኑት በተለይ የእግዚአብሔርን ቃል በመፈጸምና በማሳወቅ ነው፤ ፊል. 2፥15-16። የእግዚአብሔር ሕግ ብርሃን ነው፤ መዝ. 119፥105። «ጨለማ» ይመ.

ብርኩማ፤ የእግር መዘርጊያና መቀመጫ፤ 2ዚ.መ. 9፥18።

ብርጉድ፤ እንደ ዕጣን ያለ፤ ከአንድ ዓይነት እንጨት የሚገኝ ጥቁር ሙጫ። ሲያጤሱት ሽታው ደስ ያሰኛል፤ ዘጸ. 30፥24፤ ሕዝ. 27፥19።

ብርጭቆ፤ ግብፃውያን ከሁለት ሺህ አምስት መቶ ዓመታት ከክ. በ. ብርጭቆን ከአሸዋ ይሠሩ ነበር። በተለይ ለጌጥ ይጠቀሙበት ነበር፤ ኢዮብ 28፥17፤ ራእ. 21፥18-21።

ብቃት፤ በቃ፤ የደስታ (ዘፍ. 45፥28)፤ የምግብ (ምላ. 25፥16)፤ የክፋት (ማቴ. 6፥34)፤ የቅጣትም መጠን አለው፤ 2ቆሮ. 2፥6። በእግዚአብሔር ፊትና በክርስቲያናዊ ሕይወት ብቃት የሚገኘው ከእግዚአብሔር ጸጋ እንጂ ከሰው አይደለም፤ 2ቆሮ. 2፥16-17፤ 3፥5፤ 12፥9።

ብብት፤ የደረትና የክንድ መካከል መታቀፊያው አካል፤ ኢሳ. 40፥11። ቃሉ ጥልቅ ስሜትን ሊያመለክት ይችላል፤ መዝ. 35፥13፤ መዝ. 7፥9።

ብንያም፤ የሰሙ ትርጉም፡ የቀኝ እጅ ልጅ ማለት ነው፤ ወይም የደቡብ ልጅ ተብሎ ሊተረጎም ይችላል ይሆናል። የያዕቆብ የመጨረሻ ልጅ። እናቱ ራሱል ተጨንቃ ሕፃኑን ከወለደች በኋላ ልትሞት ስትል ቤንአኒ ብላ ጠራችው፤ ትርጉሙም የጭንቀቱ ልጅ ማለት ነው። አባቱ ያዕቆብ ግን ስሙን ብንያም ብሎ ለወጠው፤ ዘፍ. 35፡16-20። ብንያም ከእስራኤል ነገዶች አንዱ፤ ይኸውም የነገደ ብንያም አባት ሆነ (ዘፍ. 46፡21)፤ ያዕቆብ ነጣቂ ተኩላ አለው፤ ዘፍ. 49፡27። የከነዓን ምድር በዐሥራ ሁለቱ ነገዶች መካከል በተከፈለች ጊዜ የብንያም አገር በስተሰሜን በኤፍሬም በስተደቡብም በይሁዳ አገር የሚዋሰን ሆነ፤ ኢያሱ 18፡11-20። ካ. 3ሰ። በኋላም በጣም የሚያስጸይፍ ኃጢአት ስለሠሩ ተቀጡ፤ መላ. 19-21። ከዚህ ወገን ንጉሥ ሳዖልና ሐዋርያው ጳውሎስ ተገኙ፤ 1ኛሙ. 9፡1.2፤ ፈል. 3፡5። «ነገድ» ይመ.

ብኤር ለሃይድኢ፤ ትርጉሙ ሕያው የሆነውን፤ የሚያሻንም ያየሁበት የውሃ ጉድጓድ ማለት ነው። በዚህ የውሃ ጉድጓድ አጠገብ የእግዚአብሔር መልአክ ለሣራ ገረድ ለአጋር ተገልጦ ለአብርሃም ስለምትወልደው ልጅ ስለ እስማኤል ነገራት፤ ዘፍ. 16፡7-14።

ብኩርና፤ «ብኩር» ይመ.

ብዔልዜቡል (ብዔልዜቡብ)፤ የዝንብ ጌታ ማለት ነው። በአቃርን የሚኖሩ ፍልስጥኤማውያን ያመልኩት የነበረ የጣዖት ስም፤ 2ነገ. 1፡2-6። ይህ በአል የዝንብ ጌታ መባሉ በፍልስጥኤማውያን እምነት ዝንብ የሚፈጥር ስለሆነ ነው። እንደ እምነታቸውም የዝንብ ጌታ በመሆኑ በዝንብ አማካይነት በሕዝብ ላይ በሽታን ሊያመጣ፤ ወይም ደግሞ ዝንብን ከአገር በማጥፋት በሽታን ሊያስወግድ ይችላል። በአ.ኪ. ግን ብዔል ዜቡል ሰይጣን ወይም የአጋንንት አለቃ የሚጠራበት ስም ነው፤ ማቴ. 12፡24፤ ሉቃ. 11፡15።

ብዙ፤ **ብዙዎች**፤ ጥቂቶች ያይደሉ። «ብዙዎች» ክርስቶስ የሞተላቸውን ሰዎች ሊያመለክት ይችላል፤ ኢላ. 53፡11፤ ማር. 10፡45፤ ሮም 5፡15.16.19፤ ዕብ. 9፡28።

ብድራት፤ በከፋት ወይም በመልካም ሥራ ሳቢያ የሚመለስ ጭጋ። ገንዘብ ያበደረ እንደሚቀበል ክፉ ወይም መልካም የሠራም ብድራትን በፈንታው ይቀበላል፤ መዝ. 91፡8፤ ኢላ. 34፡8፤ 2ቆሮ. 5፡10፤ ቆላ. 3፡25።

ብድር፤ በአራጣ፤ በወለድ ወይም እንዲሁ ተሰጥቶ የሚመለስ ገንዘብ፤ እስራኤላውያን ለወንድም ሲያበድሩ የተቸገረውን ለመርዳት እንጂ ለማትረፍ አልነበረም። ሆኖም ለእንግዳ ወይም ለባዕድ በወለድ ያበድሩ ነበር፤ ዘጸ. 22፡25፤ ዘጸ. 23፡19.20። በአ.ኪ. ለነጋዴዎችና ለገንዘብ ለሞሮች በወለድ ማበደር ይፈቀዳል፤ ሉቃ. 19፡23። ነገር ግን ሰው በግል ሲያበድር ለእርዳታ እንጂ ሌላ ጥቅም ለማግኘት ተስፋ ማድረግ አይገባውም (ሉቃ. 6፡32-38)።

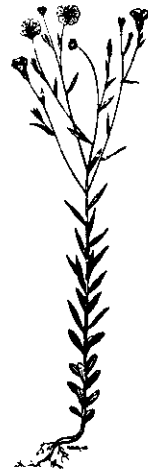
በእስራኤል ለብድር መያዣ መቀበል ይፈቀድ ነበር። ሆኖም ድሆች እንዳይጉዱ ልዩ ልዩ ሕግ ተደንግጎ ነበር፤ ዘጸ. 15፤ 24፡10-13። «ዋስ»፤ «ዕዳ»፤ «መያዣ» ይመ.

ብጉር፤ በመቅ. እንደተገለጠው ቃሉ በፊት ላይ በሌላም ቆዳ ላይ የሚገኝ መግል የሚይዝ አንድ ዓይነት በሽታን ያመለክታል፤ ዘሌ. 13፡2። «በሽታ» ይመ.

ብፁዕ፤ **ብፅዕት**፤ **ብፁዓን**፤ የተባረከ ደስተኛ ማለት ነው፤ ሐ.ሥ. 20፡35፤ ሉቃ. 1፡48-49፤ ማቴ. 5፡3-12።

ቦዔዝ፤ በመላፍንት ዘመን የነበረ ሀብታም የቤተ ልሔም ሰው። ከሞግብ ወገን የሆነችውን ሩትን በውርስ አግብቶ ከእርስዋ ኢዮቤድን ወለደ፤ ሩት 2፡1፤ 4፡13-22። ኢዮቤድ የንጉሥ ጻዊት አያት ስለሆነ፤ ቦዔዝ በጌታችን በኢየሱስ ክርስቶስ የትውልድ ሐረግ ውስጥ ይቈጠራል፤ ማቴ. 1፡5-6፤ ሉቃ. 3፡32።

የተልባ እግር፤ የተልባ እግር ወይም የአገዳው ልጥ ጭረትነት ያለው፤ ያው ጭረት በጥበብ ተሠርቶ ጥሩ ጨርቅ ወይም በፍታ የሚሆን፤ ኢያሱ 2፡6፤ ኢላ. 19፡9፤ ራእ. 18፡16። «በፍታ» ይመ.

ተልባ

ተመመ፤ ኃይለኛ የባሕር፤ የጉርፍ ድምፅ የባሕር ጥገድ በኃይል ሲናወጥ፤ ጉርፍ ነጋሪት በኃይል ሲጮኽ ተመመ ይባላል። በምሳሌ የእግዚአብሔርን ታላቅ ክብር፤ የሠራዊትን ብዛት ያመለክታል፤ ኢላ. 5፡30።

ተመስጦ፤ ሳያንቀላፉ በዙሪያ ያለውን ሁሉ ረስቶ በልዩ አሳብ ውስጥ መሞት፤ ሕሊናን ወደ አንድ ነገር ብቻ መስቀል። ጴጥሮስ በዚህ ሁኔታ ሲጸልይ

ራእይ አየ (ሐ.ሥ. 10፡9-16፤ 11፡5)፤ እንደዚሁም ጳውሎስ በተመስጦ ከጌታችን ከኢየሱስ ጋር ተነጋገረ፤ ሐ.ሥ. 22፡17-21።

ተመዝገብ፤ የባቢሎን የግብርና እምላክ (ጣዖት)፤ ሕዝ. 8፡14። ቃሉ ለእስራኤል አራተኛ የዓመት ወር ሆኗል። «ወር» ይመ.

ተማለለ፤ ለመነ፥ ወደ እግዚአብሔር የምህላ ጸሎት አደረገ፤ ኤር. 27፡18።

ተማፀነ፤ ሸሽቶ ተጠጋ። የሙጥኝ አለ፤ አደራ ሰጠ፤ መዝ. 143፡9። «መማፀኛ ከተማዎች» ይመ.

ተምር፤ ፍሬው እንደ ማር የሚጣፍጥ፤ መልኩ ዘንባባን የሚመስል ረጅም ዛፍ። ወንዶውና ሴቱው ዛፍ የተለያዩ ሲሆኑ፥ ፍሬ የሚገኘው ከሴቱው ዛፍ ብቻ ነው፤ ሰሌን ግን ከሁለቱም ይሠራል፤ ዘፍ. 43፡11።

የዘንባባ ዛፍና የቲምር ፍሬ

ተምሳሌት፤ ምሳሌ፥ አምሳል፥ አምሳያ፥ የነገር አንጻር፥ ተረት፤ መዝ. 78፡2።

ተምች፤ ጠጉራም ተንቀላቃሽ በዕብራይስጥ ቋንቋ «ጋዛም» ይባላል። ይህም ትል ላይሆን በመሬት የሚሽከረከር እንበጣ ማለት ነው፤ እ.ቤ. 1፡4።

ተረት፤ እውነት ነገርን በውስጡ ያዘለ ልብ ወለድ፥ እንቅስቃሴ ወይም ምሳሌ፤ መላ. 9፡7-15፤ 2ነገ. 14፡9። ሐዋርያት ስለ ከንቱ ተረት ማስጠንቀቂያ ሰጥተዋል፤ 1ጢሞ. 1፡4፤ 4፡7፤ 2ጢሞ. 4፡4፤ ቲቶ 1፡14፤ 2ጴጥ. 1፡16። በሰው ላይ የሚሰነዘር ቀልድና ስድብ መሳቂያና መተረቻ ተረት ይባላል፤ ዘጸ. 28፡37፤ 1ነገ. 9፡7።

ተረፈ ባሮክ (መጽሐፈ ባሮክ)፤

እግዚአብሔር ለባሮክ፥ ለአቤሜሌክና ለኤርምያስ ገልጣላቸው፥ እስራኤላውያንን በባቢሎን በምርኮ በነበሩበት ዘመን እንዴት ጠብቆ እንዳሳለፉቸውና በኤርምያስ መሪነት ምርኮኞቹ ወደ ኢየሩሳሌም እንዴት እንደተመለሱ የሚተርክ መጽሐፍ ነው። በትልቁ የአማርኛ መ.ቅ. በሰቆቃው ኤርምያስ 7፡6-11፤ 63 ታትሟል። የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ

ቤ.ክ. ከትንቢተ ኤርምያስ ጋር ጨምሮ ከብ.ክ. መጻሕፍት ጋር ቁጥራ ትቀበለዋለች። ይህ መጽሐፍ በብሉይ ኪዳን 2ኛ የቀኖና መጻሕፍት ውስጥ «ተረፈ ኤርምያስ» በሚል ስያሜ ተጽፎ ይገኛል።

ተራራ፤ በጥንት ዘመን ብዙ ሰዎች ተራራን እንደ ቅዱስ ቦታ አድርገው ይቈጥሩት ነበር። በእስራኤላውያን ዘንድ የሲና ተራራ (ዘጸ. 33፡2፤ መላ. 5፡4-5) እና የጽዮን ተራራ (መዝ. 48፡1-2)፥ እግዚአብሔር እንደተገለጠላቸው ቦታዎች ይቈጠሩ ነበር። በመ.ቅ. ተራራ የልዩ ልዩ ነገር ምልክት ወይም ምሳሌ ነው (ዘክ. 4፡7)፤ ዘላለማዊነት (ዘፍ. 49፡26)፥ ብርታትና ጽናት (መዝ. 121፡1-2)፥ የክርስቶስ መንግሥት (ዳን. 2፡35፤ ኢላ. 2፡2) በተራራ ተመስለዋል። የተራራ ስብከት የተባለው የክርስቶስ ትምህርት (ማቴ. 5-7፤ ሉቃ. 6፡17-49) የተሰማበት ተራራ የትኛው እንደሆነ አልተረጋገጠም።

ተራዳ፤ የድንኳን ማቆሚያ ምስሰ፤ ዘጉ. 3፡36፤ 4፡31።

ተራፊም፤ በእስራኤል አገር የቀድሞ ሰዎች የሚያመልኩበት፥ የእምላካቸውን ፈ.ቃድ የሚጠይቁበት፥ በየቤቱ የሚቀመጥ ምስል። ደግሞም ተራፊምን የያዘ ወራሽ ነበር፤ ዘፍ. 31፡19-30-32፤ መላ. 17፡5፤ 18፡14-20፤ ሕዝ. 21፡21። ተራፊም ለእስራኤል እንቅፋት ነበሩ፤ 1ሳሙ. 15፡23፤ 2ነገ. 23፡24። «ምስል» ይመ.

ከሁር የተገኘ የጭቃ ምስል

ተርሴስ፤ የናሳ ልጅ የያዋን ልጅ ስምና የኖረበት አገር ስም፤ ዘፍ. 10፡4። አገሩ ከታላቁ ባሕር በስተምዕራብ ያለ፤ ብዙ ማዕድን የሚገኝበት ስፍራ ነው፤ ዮናስ 1፡3፤ ኢላ. 66፡19፤ ኤር. 10፡9። የተርሴስ መርከቦች ብዙ ሀብት የሚያመጡ ትልልቅ መርከቦች ነበሩ፤ 1ነገ. 10፡22፤ 2ዜ.መ. 9፡21፤ መዝ. 48፡7።

ተርበተበተ፤ ተንቀጠቀጠ፤ ተፋጠነ፤ አሰ.
8፥14።

ተርብ፤ ሸንጦ ረዥም፤ የሚናደፍ ዝንብ።
ተፈጥሮው እንደ ንብ ሲሆን፤ ማር በመጠኑ ይሠራል።
የእስራኤል ልጆች ወደ ከነዓን ሲገቡ እግዚአብሔር
አረማውያንን የሚያባርሩ ተርቦችን ሰደደ፤ ዘጸ.
23፥28፤ ዘዳ. 7፥20፤ አ.ያሱ 24፥12።

ተርታን፤ በአሦር መንግሥት ከንጉሡ ቀጥሎ
ያለው የአስተዳዳሪው ዋና የማዕረግ ስም፤ 2ነገ.
18፥17፤ ኢሳ. 20፥1።

ተሰሎንቄ፤ ሐዋርያው ጳውሎስ በ2ኛ
የስብከት ጉዞው ከሲላስና ከጢሞቴዎስ ጋር ወደ
ተሰሎንቄ ሄደ። ከተማይቱ በግሪክ አገር የመቄዶንያ
አውራጃ ዋና ከተማና ታላቅ ወደብ ስትሆን፤ ወደ
ምሥራቅ በሚወስደው በታላቁ የሮም መንገድ ላይ
ትገኝ ነበር። ጳውሎስ በፊልጵስዩስ ከተማ ስደት
ከደረሰበት በኋላ ወደ ተሰሎንቄ ደረሰ፤ እዚያም 3
ሳምንት ያህል አስተማረ፤ ሐ.ሥ. 17፥1-10፤ 1ተሰ.
2፥2። ካ. 6 ሸ።

የተሰሎንቄ መልእክቶች፤ እነዚህ
መልእክቶች የተጻፉት ቅዱስ ጳውሎስ ከተሰሎንቄ
ከወጣ ከጥቂት ወራት በኋላ ነው። ዘመኑ 50 ወይም
51 ዓ.ም. ሊሆን ይችላል። ጳውሎስ ከተሰሎንቄና
ከቤርያ በአይሁድ ተሰድዶ እንዲወጣ በመደረጉ አቴና
ሄዶ ረዳቱ የነበረው ጢሞቴዎስ ወደ አቴና ሲመጣ፤
ጳውሎስ ስለ ተሰሎንቄ ቤ.ክ. እጅግ ተጨንቆ ስለነበረ
ምእመናኑን ሄዶ እንዲጉበኝቸው ላከው።
ጢሞቴዎስም የተሰሎንቄን ምእመናን በደህና አግኝቶ
ከጉበኛቸው በኋላ ተመልሶ በመሄድ በቆሮንቶስ
ከጳውሎስ ጋር ተገናኘ፤ ሐ.ሥ. 17፥10-14-15፤
18፥1-5፤ 1ተሰ. 3፥1-6። ሐዋርያው ከጉብኝቱ

የመጣለትን መልካም ወራ ከሰማ በኋላ ሁለት
መልእክቶቹን ለዚች አዲስ ቤ.ክ. አክታትሎ ጻፈ።

በሁለቱ መልእክቶች ውስጥ ጳውሎስ
በሚከተሉት ነጥቦች ላይ አተኩሯል ፡-

ሀ) ለደኅንነት እግዚአብሔር በቃሉ አማካይነት
በኃይል ይሠራል፤ 1ተሰ. 1፥4-5፤ 2፥1-13፤ 2ተሰ.
1፥3-5፤ 3፥1።

ለ) ምእመናን መከራ ቢቀበሉም በመከራው እየጸኑ
ወንጌልን ማስፋፋት ታላቅ ደስታ ነው፤ 1ተሰ.
1፥6-8፤ 2፥14፤ 2ተሰ. 1፥3-5፤ 3፥1።

ሐ) የወንጌል አገልጋይ ከአገልግሎቱ የተነሣ ያመኑትን
ይወዳቸዋል፤ ይኸባከባቸዋልም፤ 1ተሰ.
2፥7-9-11-12-17-20፤ 3፥1-5-6፤ 2ተሰ.
3፥8-9።

መ) አማኞች የመሪዎቻቸውን አርአያ ተከትለው
በፍቅርና በቅድስና በሥራም ማደግ ይገባቸዋል፤
1ተሰ. 1፥5-7፤ 3፥12-13፤ 4፥3-7-9-11፤
5፥12-15-23፤ 2ተሰ. 1፥3፤ 3፥6-13።

ሠ) በክርስቶስ ትንሣኤ ላይ የተመሠረተው
የክርስቲያን ተስፋ ፍጻሜ የሚያገኘው በዳግም
ምጽአት ነው፤ 1ተሰ. 1፥2-3-9-10፤ 2፥19፤
3፥13፤ 5፥10-23። ዳግም ምጽአቱ ድንገተኛ
ይሆናል፤ 4፥13-17፤ 5፥1-11፤ 2ተሰ. 1፥5-10።
በድንገት በመጣም ከመምጣቱ በፊት በዓለም ብዙ
ምልክቶች ይታያሉ፤ 2ተሰ. 2፥1-12። ስለዚህ
አማኞች እየተጽኑ በፍቅር፤ በቅድስናና በሥራ ዳግም
ምጽአቱን መጠበቅ ይገባቸዋል፤ 1ተሰ. 4፥18፤
5፥23፤ 2ተሰ. 2፥15-17።

የተሰሎንቄ የወደብ ከተማ በጳውሎስ ዘመን

የመጀመሪያው መልእክት አከፋፈል :-

1. ስለ ተሰሎንቄ ቤ.ክ. የሐዋርያው+ ሀ) ምስጋና (ም.1)፤ ለ) ገድል (2፥1-16)፤ ሐ) ስጋት፤ 2፥17-3፥13።
2. ስለ ምእመናን ቅድስናና ፍቅር፤ 4፥1-12።
3. ስለ ክርስቶስ ዳግም ምጽአት፤ 4፥13-5፥11።
4. ስለ ምእመናን በጎብረት መኖር፤ 5፥12-28።

የሁለተኛው መልእክት አከፋፈል :-

1. ክርስቲያንና መከራ፤ ም. 1።
2. ክርስቲያንና ዳግም ምጽአት፤ ም. 2።
3. ክርስቲያንና ዕለታዊ ተግባሩ፤ ም. 3።

ተሰፋ፣ ምኞትና ናፍቆት ብቻ ሳይሆን፤ አለጃታና መተማመን የሚገኝበት ነው፤ ሮም 15፥13። የክርስቲያን ተስፋ በክርስቶስ ትንሣኤ ላይ የተመሠረተ የእግዚአብሔር ስጦታ ነው፤ 1ጴጥ. 1፥3-5። ተስፋ በዚህ ዓለም አይወሰንም፤ 1ቆሮ. 15፥9። በሚመጣው ዓለም የእግዚአብሔር መንግሥት ተካፋዮች እንድንሆን ለእኛም ለሌሎችም ተስፋ አለን፤ ኤፌ. 1፥18፤ 1ተሰ. 2፥19። ተስፋችን ምንም እንኳን አሁን ባይታይም የተረጋገጠና የማይጠፋ ነው፤ ዕብ. 11፥1፤ ሮም 5፥5። እግዚአብሔር በክርስቶስ ተስፋ ሰጥቷልና እርሱ ስለማይዋሽ ተስፋችን ከንቁ አይሆንም፤ 1ጢሞ. 1፥1፤ ቲቶ 1፥1-2። ተስፋ ከእምነትና ከፍቅር ጋር የተያያዘ ነው፤ 1ቆሮ. 13፥13። ተስፋ አማኙን በቅድስና እንዲኖርና መከራን እንዲታገሥ ያበረታታል፤ 1ዮሐ. 3፥3፤ ሮም 8፥18። እግዚአብሔር ለሰጠው ተስፋ ተካፋዮች መሆናችንን በማንፈስ ቅዱስ አረጋግጧል፤ ሮም 8፥14-16፤ ኤፌ. 1፥13-14። ሆኖም ተስፋው ፈቃዱን ለሚያደርጉ መሆኑን ዐውቀን የእግዚአብሔርን ፈቃድ ለመፈጸም መትጋት አለብን፤ ማቴ. 7፥21-23፤ 2ጴጥ. 1፥10።

የተስፋ ቃል፤ የተስፋ ቃል እግዚአብሔር ለዓለም ሁሉ የሚሆን መድኃኒት እንደሚልክ የገለጠው ቃል ነው። በመጀመሪያ የተሰጠው ለአዳም ነው፤ ዘፍ. 3፥15። ቀጥሎም ለአብርሃም ተሰጠ፤ ዘፍ. 12፥2-7። ዘሩ ለዘላለም እንደሚገኝ የተስፋ ቃል ለዳዊት ተሰጠ፤ 2ሳሙ. 7፥12-13-28። የተሰጠው የተስፋ ቃል በጠቅላላው በክርስቶስ እንደተፈጸመ አ.ክ. ይነግረናል፤ ሉቃ. 1፥67-79፤ 2ቆሮ. 1፥19-20፤ ኤፌ. 3፥5-6። መንፈስ ቅዱስ ይመጣል በማለት ክርስቶስ የሰጠው የተስፋ ቃል በበዓሉ ጎምሳ (በጳጳስነትና በቅዱስነት) ተፈጸመ፤ ሐ.ሥ. 2። ለአብርሃም ዘር የተሰጠው የተስፋ ቃል እንደ አብርሃም እምነት ላላቸው ሁሉ እንደሆነ ጳውሎስ አረጋገጠ፤ ሮም 4፥13-17። ለአማኞች የተሰጠ ብዙ የተስፋ ቃላት አሉ፤ ያሴ. 1፥5፤ 2፥5፤ 1ጢሞ. 4፥8፤ 2ጴጥ. 3፥9፤ ሮም 15፥20፤ 1ቆሮ. 10፥13፤ 1ተሰ. 4፥13-18።

ተቀለበስ፤ ታጠፈ፤ ተቀነፈ፤ ሕዝ. 40፥43።

ተቀረቀረ፤ ጠልቆ ገባ፤ ተሰነቀረ፤ 1ሳሙ. 17፥49።

ተቃዋሚ፤ ባላንጣ። የክርስቶስ ተቃዋሚ፤ ይህ የዐመፅ ሰው (ሐሳዊ መሢሕ) በዓለም መጨረሻ የሚገለጥ ክርስቶስን የሚቃወም ነው። የእርሱ መንፈስ አሁን በዓለም ይሠራል። ወደ መጨረሻውም በአንድ ሰው ወይም ምናልባት በአንድ ፍልስፍና የተቃውሞ መንፈሱ ጉልህ ሆኖ ይታያል። ዋና ሐሰቱ «ኢየሱስ የእግዚአብሔር የባሕርይ ልጅ አይደለም» ብሎ መናገርና ራሱን አምላክ አድርጎ ማወጅ ነው፤ 1ዮሐ. 2፥18-22፤ 4፥3፤ 2ዮሐ. 7፤ 2ተሰ. 2፥4። ዮሐንስ ተቃዋሚው ብሎ ሲናገር፤ ጳውሎስ ደግሞ የዐመፅ ሰው ብሎ ይገልጠዋል። የዐመፅ ሰው ከሚመለከ ሁሉ በላይ ራሱን ከፍ ከፍ አድርጎ በሰይጣን ኃይል ብዙዎችን ያስታል። ግን ጌታችን ኢየሱስ ክርስቶስ ሲመጣ ይህን የዐመፅ ሰው ያጠፋዋል፤ 2ተሰ. 2፥1-12። ተቃዋሚው ወይም የዐመፅ ሰው ማን ነው? ቢባል በዓለም መጨረሻ የሚገለጠው አሁን በሰውር እየሠራ ያለው መንፈስ ነው። «ርድሶት»፤ «የጥፋት ርድሶት» ይመ.

ተቆማጥ፤ ከአንጀት ደም ሊወጣ እስከሚችል ድረስ የሚያም በሽታ፤ ሐ.ሥ. 28፥8። «በሽታ» ይመ.

ተቆራቆሰ፤ የጨበጣ ውጊያ ወይም ጦርነት ተጋጠመ፤ 2ሳሙ. 2፥14።

ተቈጠረ፤ ሰው ሳይሠራ የአንዱ ድርጊት ለሌላው ሲታሰብ «ተቈጠረ» ይባላል። የአዳም ኃጢአት ለዘሩ ሁሉ ተቈጠረ፤ የሰው ኃጢአት በክርስቶስ ተቈጠረ፤ የክርስቶስም ጽድቅ ለምእመናን ተቈጠረ፤ ኢሳ. 53፥12፤ ሮም 4፥3፤ 5፥12-18፤ 2ቆሮ. 5፥21።

ተትገብሎለ፤ በብዛት ወጣ፤ በዝቶ ታየ። ብዙ ጊዜ ለጢስ ይነገራል፤ ኢሳ. 30፥27።

ተቸ፤ ፈረደ፤ ነገሩን መረመረ፤ አስረዳ፤ ሐ.ሥ. 26፥10።

ተነጠጠ፤ ለዘበ፤ ተፋቀ ወይም ጥሩ ሆኖ ተቀረጸ፤ ቃሉ ከቀንድ ለሚሠራ ነገር ሁሉ ይነገራል፤ መ.መ. 7፥3።

ተንቀሳቃሾች (ተባይ)፤ እግዚአብሔር ተንቀሳቃሾችን በስድስተኛው ቀን ፈጠረ፤ ዘፍ. 1፥25። በመ.ቅ. የተጠቀሱ የተባይ ዓይነቶች የሚከተሉት ናቸው :- ሸረረት (ኢዮብ 9፥14)፤ ቁገጫ (1ሳሙ. 24፥14)፤ ቅማል (ዘጸ. 8፥16)፤ ብል (ኢዮብ 13፥28)፤ ተምች (ኢዮ. 1፥4)፤ ተርብ (ዘጸ. 23፥28)፤ ትል (ኢዮብ 7፥5)፤ ትንኝ (ማቴ. 23፥24)፤ ጉብ (መላ. 14፥8)፤ አልቅት (ምላ. 30፥15)፤ እንበጣ (ዘጸ. 10፥4)፤ ኩብኩባ (ኢዮ. 1፥4)፤ ዝንብ (ዘጸ. 8፥21)፤ ደንብያ (ኢዮ. 1፥4)፤ ጉንዳን (ምላ. 30፥25)፤ ጌንጥ (ሕዝ. 2፥6)።

ተንተናይ፤ የፋርስ ንጉሥ ዳርዮስ
 በኤፍራጥስ ወንዝ ማዶ በነበረው በሰማርያ ላይ የሾመው ገዥ ፅዝ. 4፥24፤ 5፥3፥6፤ 6፥6፥13።
 የኢየሩሳሌም ቤተ መቅደስ መታደስ ተጀምሮ ዐሥራ ስድስት ዓመት ከተቋረጠ በኋላ፤ አይሁድ እንደገና የእግዚአብሔርን ቤተ ሊሠሩ በጀመሩ ጊዜ፤ ተንተናይ ሥራው የተጓጉለበትን ምክንያት መርምሮ ወደ ዳርዮስ ጻፈ። የፈቃድም ደብዳቤ ተቀብሎ አይሁድን ረዳቸው፤ ፅዝ. 5 እና 6።

ተንኩል፤ ሰወርዋራ ዘዴ። በዚህ ረገድ
 ሰውም ሆነ እንስሳ የተለየ ዘዴ አለው። ለመልካምም ለክፉም ሊጠቀምበት ይችላል። ሰው ሰይጣንን ተከትሎ ዘዴውን ለክፉት ስለተጠቀመበት፤ ተንኩልኛ ሆኗል፤ ዘፍ. 3፥1፤ ኤር. 17፥9፤ ማር. 7፥22፤ ሐ.ሥ. 13፥10። ክርስቶስ ግን ተንኩል አልነበረበትም (1ጴጥ. 2፥22)፤ የተከታዮቹም አካሄድ ግልጥና ተንኩል የሌለበት ሊሆን ይገባል፤ ዮሐ. 1፥48፤ 1ተሰ. 2፥3፤ 1ጴጥ. 2፥1።

ተንዶለዶለ፤ በብዛት ወረደ፤ ፈሰሰ፤ መነጨ፤ 2ዚ.መ. 32፥4፤ ኢዮብ 38፥27።

ተአምር፤ ተአምራት። አድራጊውን የሚያሳስብ አስደናቂ ድርጊት። ተአምር ብዙ ጊዜ በዓለም ጥንተ ተፈጥሮ የማይሆነውንና ያልተለመደውን ማድረግ ነው። ለምሳሌ ኢየሱስ ውሃውን ወደ ወይን ለወጠ፤ ሳይሰጥምም በባሕር ላይ ተራመደ። አንዳንድ ጊዜ ተአምር ለዓለም የተፈጥሮ ጠባይ እንደሚሰማ ሆኖ ይደረጋል። ለምሳሌ በግብጻውያን ላይ የደረሱት የመጀመሪያ 9 መቅሠፍቶች አልፎ አልፎ በዓለም ታሪክ ታይተዋል፤ ሆኖም ተአምራት ሆነው የተገኙት ሙሴ በተናገረበት ጊዜ ስለተፈጸሙ ነው። እንደ መቅ. አሳብ የሆነ ነገር ሁሉ የእግዚአብሔር ሥራ ነው፤ ለምሳሌ መዝ. 104 ይመ.። ተአምር ወይም ድንቅ፤ የእግዚአብሔር ብዙ ጊዜ የሚያደርገው ነገር ነው። ተአምራት የአምላክነቱን ሥራ ያስታውሳሉ፤ የእግዚአብሔርን ፈቃድ ይፈጽማሉ፤ የመልእክተኞችንም ከእርሱ ኃይል መቀበል ያረጋግጣሉ (1ነገ. 18፥36-39፤ ሐ.ሥ. 10፥38)፤ ብዙ ጊዜም የሰዎችን ችግር ለማቃለል ተደርገዋል።

ሰይጣንና ተከታዮቹም ተአምራትን ያደርጋሉ፤ ዘጸ. 7፥11-13፥22፤ ማቴ. 24፥24፤ 2ተሰ. 2፥9። በእግዚአብሔርና በሰይጣን ተአምራት መካከል ያለውን ልዩነት እንዴት ማሳየት ይቻላል? ክርስቶስ ለታይታ ያህል በድርጊቱ ጥቅም የሌለውን ተአምር ለማድረግ ፈቃደኛ አልነበረም፤ ማቴ. 4፥6-7፤ 12፥39። የክርስቶስ ተአምራት ለሰዎች ጥቅም ከመሆናቸውም በላይ ምልክቶች ናቸው። ምክንያቱም ከእግዚአብሔር መምጣቱንና የባሕርይ አምላክነቱን ያመለክታሉና፤ ዮሐ. 20፥30፥31።

በብ.ኪ. እንደተጻፈው ተአምራት በተለይ በሙሴና በአያሱ፤ እንደዚሁም በኤልያስና በኤልሳዕ ዘመን ተፈጽመዋል። በኢ.ኪ.ም ክርስቶስ ብዙ ተአምራት እንዳደረገ ተገልጿል («ኢየሱስ» 3መ

ይመ.)። ክርስቶስ ተስፋ እንደሰጣቸው፤ ሐዋርያት በመንፈስ ቅዱስ ኃይል ብዙ ተአምራትን አደረጉ፤ በእነዚህም ምልክቶች ሐዋርያታቸው ተረጋገጠ፤ ዮሐ. 14፥12-14፤ ማር. 16፥16-20፤ ሐ.ሥ. 4፥30፥31፤ 2ቆሮ. 12፥12፤ ዕብ. 2፥4። ሐዋርያት ሰዎችን ቀሠፉ (ሐ.ሥ. 5፥1-11፤ 13፥8-12)፤ ሙታንንም አስነሡ፤ በተለይም ሰዎችን ከጋኔን እስራትና ከበሽታ ፈወሱ («ፈውስ» ይመ.)። ተአምራትን በማድረጋቸው ብዙ ሰዎች ንግራቸውን አዳመጡ፤ ሐ.ሥ. 3፥9-12፤ 14፥11-15። ተአምራትን ማድረግ ከመንፈስ ቅዱስ ስጦታዎች አንዱ ነው፤ 1ቆሮ. 12፥10፥28፤ ገላ. 3፥5። ዛሬ ተአምራት እንደቀድሞው ዘመን በብዛት አለመታየታቸው በእምነት፤ በጸሎትና በሌላም ጉድለት ምክንያት ሊሆን ይችላል፤ ማቴ. 17፥14-21። በብ.ኪ. ዘመን እንዲሁም በኢ.ኪ. ዘመን ተአምራት በብዛት የተሠሩባቸው ልዩ ጊዜአት መኖራቸው ግልጥ ነው፤ ዛሬም በሆነ ወንጌል ለመጀመሪያ ጊዜ በአንድ አገር ሲሰበክ ቃሉን ለማረጋገጥ ተአምራት የሚታዩባቸው ጊዜአት አሉ፤ ማር. 16፥20፤ ዕብ. 2፥4።

1. ተአምራት በብ.ኪ. ዘመን፤

እግዚአብሔር በብ.ኪ. ዘመን ደጋግሞ የበረከትም ሆነ የፍርድ እርምጃዎችን ወስዷል። ከዚህ በታች በተዘረዘሩት ክሥተቶች ግን የሰው ድርሻም ስለነበረ የብ.ኪ. ዘመን ክሥተቶችን በ3 ክፍል፤ ማለትም በመቅሠፍት (መ)፤ በበረከት (በ) እና በፈውስ (ፈ) ልንክፍላቸው እንችላለን ፡-

ሀ) ከሙሴ ዘመን በፊት

- የሄኖክ መወሰድ፤ ዘፍ.5፥21-24 (በ)
- የጥፋት ውሃ፤ ም. 6-7 (መ)
- የሰዶምና የገሞራ መደምሰስ፤ 19፥24 (መ)
- የሎጥ ሚስት ወደ ጨውነት መለወጥ፤ 19፥26 (መ)
- የይስሐቅ መፀነስና መወለድ፤ 21፥1-3 (ፈ)
- የርብቃ ማገፀን መከፈት፤ 25፥21 (ፈ)

ለ) በሙሴ ዘመን

- የበትር ወደ እባብነት መለወጥ፤ ዘጸ.4፥3፤7፥10(በ)
- በሙሴ እጅ ለምጽ ያለበት መምሰል፤ 4፥6-7 (በ)
- መቅሠፍት በግብጽ ላይ፤ ም. 7-12 (መ)
- የቀይ ባሕር መከፈል፤ 14፥21-25 (በ)
- የቀይ ባሕር መመለስ፤ 14፥26-31 (መ)
- የመራራው ውሃ መለወጥ፤ 15፥23-25 (በ)
- የመናና የድርጭት መገኘት፤ ም.16 (በ)
- ውሃ በማሳሳ መፍለቁ፤ 17፥5-7 (በ)
- የናዳብና የአቢሁ ሞት፤ ዘሌ. 10፥1-2 (መ)
- የእሳት ቃጠሎ በእስራኤል፤ ዘጥ. 11፥1 (መ)

የእነ ቆሬ ሞት፤ ም. 16 (መ)

የኦሮን በትር ልምላሚ፤ ም. 17 (በ)

ውሃ በመሪባ መፍለቁ፤ 20፥7-11 (በ)

የነሐስ እባብ፤ 21፥5-9 (ፈ)

አህያ መናገሩ፤ 22፥21-30 (በ)

ሐ) በኢያሱ ዘመን

የሮዳናስን መሻገራቸው፤ ኢያሱ 3፥14-17 (በ)

የኢያሪኮ አወዳደቅ፤ ም.6 (መ)

የበረዶ አወራረድ፤ 10፥11 (መ)

የፀሐይ መቆም፤ 10፥13 (በ)

መ) በመላናንት ዘመን

የሶምሶን ኃይል፤ መላ. ም. 14-16 (በ)

ውሃ በሌሒ መፍለቁ፤ 15፥19 (በ)

የዳጎን መውደቅ፤ 1ኛሙ. ም. 5 (መ)

የላሞች ወደ ቤትሳሚስ መሄድ፤ 6፥7-12 (በ)

የቤትሳሚስ ሰዎች መገደል፤ 6፥19 (መ)

የፍልስጥኤማውያን መሸበር፤ 7፥10-12 (መ)

የመከር ጊዜ ዝናብ፤ 12፥17-18 (መ)

ሠ) ከዳዊት እስከ ኤልያስ ዘመን

በዛሮች የተሰጠ ድምፅ፤ 2ኛሙ. 5፥23-25 (በ)

የሦሃ መገደል፤ 6፥7 (መ)

የኢየሱብሳም ከንድ መስለል፤ 1ነገ. 13፥4 (መ)

መሠዊያው መሰባሰብ፤ 13፥5 (መ)

ረ) በኤልያስ ዘመን

ለ42 ወራት ዝናም መጥፋቱ፤ 1ነገ. ም. 17 (መ)

ኤልያስ በቅራዎች መመገቡ፤ 17፥4-6 (በ)

የመበለቲቱ ምግብ መበርከት፤ 17፥8-16 (በ)

የመበለቲቱ ልጅ ከሞት መነሣት፤ 17፥17-24 (በ)

ከሰማይ እሳት መውደቁ፤ 18፥30-39 (በ)

የአፌቅ ቅጥር መውደቁ፤ 18፥30-39 (በ)

ወታደሮች በእሳት መሞታቸው፤ 2ነገ. ም. 1 (መ)

የሮዳናስ ወንዝ መከፈል፤ 2፥7-8 (በ)

የኤልያስ መነጠቅ፤ 2፥11 (በ)

ሰ) በኤልሳብ ዘመን

የሮዳናስ ወንዝ መከፈል፤ 2ነገ. 2፥14 (በ)

የኢያሪኮ ውሃ መንጸት፤ 2፥21-22 (በ)

የ42ቱ ልጆች መሪገም፤ 2፥23-24 (መ)

ውሃ በምድረ በዳ መገኘቱ፤ 3፥16-20 (በ)

ለመበለቲቱ ዘይት መገኘቱ፤ 4፥2-7 (በ)

የሱነማዊቷ ሴት ልጅ መወለድ፤ 4፥16-17 (ፈ)

ልጅዋ ከሞት መነሣት፤ 4፥32-36 (ፈ)

የወጡ መራራነት መወገድ፤ 4፥38-41 (በ)

የመቶ ሰዎች መመገብ፤ 4፥42-44 (በ)

የንዕማን መፈወስ፤ 5፥8-14 (ፈ)

የግያዝ መቀጣት፤ 5፥20-27 (መ)

መጥረበያው መንሳፈፉ፤ 6፥5-7 (በ)

የአገልጋዩ ዐይኖች መከፈት፤ 6፥15-17 (በ)

የጦር ሠራዊት መታወር፤ 6፥18-20 (መ)

ሬሳ ነፍስ መዝራቱ፤ 13፥21 (ፈ)

ሸ) ከኤልሳብ ዘመን በኋላ

የዮናስ ከዓሣ መዳን፤ ዮናስ 2፥10 (በ)

የአሦራውያን መቀጣት፤ 2ነገ. 19፥35 (መ)

የጥላ ወደ ኋላ መመለስ፤ 20፥9-11 (በ)

የሦዝያን መቀጣት፤ 2ዜ. መ. 26፥16-21 (መ)

የሠለስቱ ደቂቅ መዳን፤ ዳን. 3፥19-27 (በ)

ዳንኤል በአንበሳዎች ጉድጓድ፤ 6፥16-24 (በ)

2. የጌታችን የኢየሱስ ክርስቶስ ተአምራት፤

ክርስቶስ ብዙ ሰዎችን ፈወሰ (ማቴ. 4፥23-24፤ 9፥35፤ 10፥1፤ 12፥15፤ 15፥30፤ 19፥2፤ 21፥14)፤ እንደዚሁም ከብዙ ሰዎች አጋንንትን አወጣ፤ ማቴ. 4፥24፤ 8፥16፤ 10፥1፤ በዝርዝር የተመዘገቡትን የኢየሱስ ተአምራት በአራት ልንክፍላቸው እንችላለን። ለንጠረዦቹን ይመ.

3. በሐዋርያት የተሠሩ ተአምራት፤

በ«የሐዋርያት ሥራ» ውስጥ የተመዘገቡ ተአምራትን በ5 ክፍል ልንመዘግባቸው እንችላለን፡-

1. ከልዩ ልዩ ደዌ የተፈወሱ ሰዎች፤

አንካላ ሆኖ የተወለደው ሰው፤ ም. 3

ሳውል እንደገና ማየት መቻሉ፤ 9፥17-18

ሸባው ኤንያ፤ 9፥33-34

በልስጥራን እግሩ የሰለለው ሰው፤ 14፥8-10

የመላጥያ አለቃ አባት፤ 28፥8

አያሌ ሕሙማን በኢየሩሳሌም፤ ሸባዎችና አንካሶች በሰማርያ፤ እንደዚሁም በኤፌሶንና በመላጥያ ብዙ በሽተኞች እንደተፈወሱ ተጽፏል፤ 5፥16፤ 8፥7፤ 19፥12፤ 28፥9።

2. አጋንንት የወጡላቸው ሰዎች፡-

የፊልጵስዮስዋ ምዋርተኛ ገረድ፤ 16፥16-18

በኢየሩሳሌም፤ በሰማርያና በኤፌሶን ከሰዎች አጋንንት

የኢ.የሱስ ተአምራት	ማቴዎስ	ማርቆስ	ሉቃስ	ዮሐንስ
<u>1. ክልዩ ልዩ ደዌ የተፈወሱ ሰዎች</u>				
ለምጻሙ ሰው	8÷2-4	1÷40-42	5÷12-13	
የመቶ አስቃው አገልጋይ	8÷5-13		7÷1-10	
የኤጥሮስ ዐማት	8÷14-15	1÷30-31	4÷38-39	
ሸባው	9÷2-7	2÷3-12	5÷18-25	
ደም የሚፈሰሳት ሴት	9÷20-22	5÷25-29	8÷43-48	
ሁለት ዐይነ ሰውሮች	9÷27-31			
እጁ የሰለለበት ሰው	12÷10-13	3÷1-5	6÷6-10	
በርጤሜዎስና ጓደኛው	20÷29-34	10÷46-52	18÷35-43	
ደንቆሮና ዲዳ የነበረ ሰው		7÷31-37		
የቤተ ሳይዳው ዐይነ ሰውር		8÷22-26		
ሙሉ ሰውነቱ ያበጠበት ሰው			14÷1-4	
ዐሥር ለምጻሞች			17÷11-19	
የሊቀ ካህናቱ አገልጋይ			22÷50-51	
የሹመ ልጅ				4÷46-54
38 ዓመታት ታሞ የኖረ ሰው				5÷1-9
ዕውር ሆኖ የተወለደ ሰው				9÷1-7
<u>2 አጋንንት የወጡላቸው ሰዎች</u>				
ሴጌዎንና ጓደኛው	8÷28-34	5÷1-15	8÷27-35	
ጋኔን ያደረበት ዲዳ ሰው	9÷32-33			
ጋኔን ያደረበት ዕውሮና ዲዳ ሰው	12÷22		11÷14	
የከነዓናዊቷ ሴት ልጅ	15÷21-28	7÷24-30		
ጋኔን የሚጥለው ሰው ልጅ	17÷14-18	9÷17-29	9÷38-43	
ርኩስ መንፈስ ያደረበት ሰው		1÷23-26	4÷33-35	
ጎብጣዋ ሴት			13÷11-13	
<u>3. በተፈጥሮ ላይ</u>				
ነፋስንና ባሕርን በመገሠጽ	8÷3-27	4÷37-41	8÷22-25	
በውሃ ላይ በመራመድ	14÷25	6÷48-51		6÷19-21
5000 ሺህ ሰዎችን በመመገብ	14÷15-21	6÷35-44	9÷12-17	6÷5-13
4000 ሺህ ሰዎችን በመመገብ	15÷32-38	8÷1-9		
ከዓሣ አፍ ገንዘብ በማግኘት	17÷24-27			
በለስን በማድረቅ	21÷18-22	11÷12-25		
ዓሣ በማጥመድ			5÷4-11	
ውሃ ወደ ወይን በመለወጥ				2÷1-11
እንደገና ዓሣ በማጥመድ				21÷1-11
<u>4. መታገን በማስነሣት</u>				
የኢያሊርስ ልጅ	9÷18-25	5÷22-42	8÷41-56	
የናይኗ መበለት ልጅ			7÷11-15	
አልዓዛር				11÷1-44

እንደወጡ ተጽፏል፤ 5+16፤ 8+7፤ 19+12።

3. በተፈጥሮ ላይ ፡-

ሐዋርያት ከወገኔ መቀጣታቸው፤ 5+19፤ 12+6-11

ጳውሎስ በእጥፋት አለመጉዳቱ፤ 28+3-5

4. ሰዎችን በመቅጣት፤

ሐናንያና ሰኢራ በሞት መቀጣታቸው፤ 5+1-11

የንጉሥ ሄሮድስ መሞት፤ 12+20-23

የቆጵሮስ ሕንጻዬ መታወሩ፤ 13+11

የሰባቱ ልጆች ተሰል፤ 19+14-16

5. ሙታንን በማስነሣት፤

የኢዮኢዋ ዶርቃ፤ 9+36-41

የጢሮአዳው አውጪዚስ፤ 20+9-12

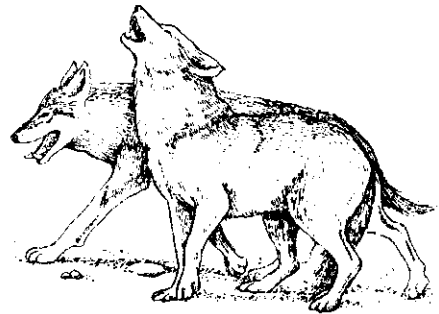
ተክነበለ፤ ውሃ በብዛትና በፍጥነት ፈሰሰ፤ ወረደ፤ ተደፋ፤ ሰ.ኤ. 3+54።

ተካፋይ፤ አብሮ የሚካፈል፤ እንድነት ያለው፤ ዕብ. 3+1። በበረከት የሚካፈሉ በሥራ፤ በድካምና በመከራ አብረው መካፈል አለባቸው፤ 1ቆሮ. 9+10-13፤ 10+17-21፤ 2ቆሮ. 1+7፤ ፊል. 1+7፤ ዕብ. 3+14፤ 12+8-10፤ 1ጴጥ. 4+13፤ 5+1። ክርስቶስም ይህን አሳይቷል፤ ዕብ. 2+14-15።

ተክሎች፤ እግዚአብሔር በሦስተኛው ቀን ተክሎችን ፈጠረ፤ ዘፍ. 1+11-13። በመቅ. የተጠቀሱ ተክሎች የሚከተሉት ናቸው ፡- ሒሶጽ (ሁሶፕ፤ ዘጸ. 12+22)፤ ለውዝ (ዘፍ. 43+11)፤ ልብን (ዘፍ. 30+37)፤ መርዛም ሣር (ሆሴዕ 10+4)፤ መቃ (ማቴ. 27+29)፤ የሚሸት እንጨት (ራእ. 18+12)፤ ምስር (ዘፍ. 25+34)፤ ሣር (ዘፍ. 1+11)፤ ሮማን (መ.መ. 6+11)፤ የሰሌን ዛፍ (ዘሌ. 23+40)፤ ሰናፍጭ (ማቴ. 13+31)፤ ሰንደል (2ዜ.መ. 2+8)፤ ሱፍ (መ.መ. 2+16)፤ ሳማ (ምሳ. 24+31)፤ ሰንደ (ዘፍ. 30+14)፤ ሸምበቆ (1ነገ. 14+15)፤ የሸቱ ሣር (መ.መ. 4+14)፤ ሽንብራ (2ሳሙ. 17+28)፤ ሸላ (ሉቃ. 19+4)፤ ቀረፋ (ዘጸ. 30+23)፤ ቀይ ሽንኩርት (ዘጉ. 11+5)፤ ቀጋ (መ.መ. 4+14)፤ ቁጠማ (ዘጸ. 2+3)፤ ቅል (ዮናስ 4+6)፤ በለሳን (ዘፍ. 37+25)፤ በለስ (ማር. 11+13)፤ የበረሃ ቅል (የምድረ በጻ ሐረግ፤ 2ነገ. 4+39)፤ በጢህ (ዘጉ. 11+5)፤ ባርሰነት (ነህ. 8+14-15)፤ ባቴላ (2ሳሙ. 17+28-29)፤ ብርጉድ (ሕዝ. 27+19)፤ የተልባ እግር (ኢያሱ 2+6)፤ ተምር (ዘፍ. 43+11)፤ ትርንጎ (መ.መ. 7+14)፤ ነጭ ሽንኩርት (ዘጉ. 11+5)፤ ናርዶስ (ማር. 14+3)፤ አሆማ (ኡሁማ፤ ሆሴዕ 4+13)፤ እሚከላ (ኢሳ. 34+13)፤ አስታ (ኢሳ. 41+19-20)፤ አሻያ (መዝ. 137+2)፤ አዝመድ (ኢሳ. 28+25)፤ አጃ (ዘጸ. 9+32)፤ ኤርሞን (ዘፍ. 30+37)፤ ሬት (ዘጉ. 24+6)፤ እሾህ (መሳ. 8+7)፤ እንስላል (ማቴ.

23+23)፤ እንክርዳድ (ማቴ. 13+25)፤ እንኩይ (ኢዮ. 1+12)፤ እንግጫ (ኢሳ. 58+5)፤ ከሙን (ኢሳ. 28+25)፤ ከርቤ (ዘጸ. 30+23)፤ ኩራት (ዘጉ. 11+5)፤ ክትክታ (1ነገ. 19+4)፤ ኮምበል (ሆሴዕ 4+13)፤ ኩርንችት (ኢሳ. 9+18)፤ ወይራ (ነህ. 8+14-15)፤ ወይን (ዘጉ. 13+23)፤ ዓልሙን (ምሳ. 7+17)፤ ዕማን (ዘጸ. 30+34)፤ ዘንባባ (ዘጸ. 15+27)፤ ዝግባ (ዘሌ. 14+4)፤ ዞጲ (ሕዝ. 27+15)፤ ደንገል (ኢዮብ 8+11)፤ ዱባ (ዘጉ. 11+5)፤ ድንበላል (ዘጉ. 11+7)፤ ገብስ (ዘሌ. 27+16)፤ ገውዝ (መ.መ. 6+11)፤ ግራር (ኢሳ. 41+19-20)፤ ጎፈር (ዘፍ. 6+14)፤ ጉመን (ምሳ. 15+17)፤ የጠጅ ሣር (ዘጸ. 30+23)፤ ጤና አዳም (ሉቃ. 11+42)፤ ጤፍ (ሕዝ. 4+9)፤ ጥድ (ኢሳ. 41+19-20)፤ ጥፕ (ሆሴዕ 2+7)፤ ጨው ጨው የሚል አትክልት (ኢዮብ 30+4)፤ ጽጌ ረዳ (ኢሳ. 35+1)።

ተኩላ፤ ሥጋ የሚበላ የቀበሮና የውሻ ዘር። በግና ፍየል እየነጠቀ የሚበላ የዱር አውራ፤ መዝ. 91+13፤ ማቴ. 10+16።

ተዘለለ፤ ያለ ስጋት፤ ያለ ፍርሃት፤ በሰላምና በጸጥታ ኖረ፤ ተቀመጠ፤ ኤር. 23+6።

ተደሰተ፤ እግዚአብሔር በሥራው (መዝ. 104+31)፤ በሕዝቡ (ዘጸ. 10+15፤ ዕብ. 11+6)፤ ክርስቶስ በሚያድናቸው (ኢሳ. 53+10-11፤ ዕብ. 12+1-2)፤ መላእክትም ንስሐ በሚገቡት (ሉቃ. 15+7-10)፤ ሰዎችም በብዙ ነገር ቢደሰቱም፤ አማኞች በክርስቶስ፤ በሰማያዊ ርስታቸውና በመከራቸውም ላይቀር ይደሰታሉ፤ ማቴ. 5+12፤ ሉቃ. 10+20፤ ፊል. 4+4፤ 1ጴጥ. 1+6-7፤ ያዕ. 1+2-3። «ደስታ» ይሙ.

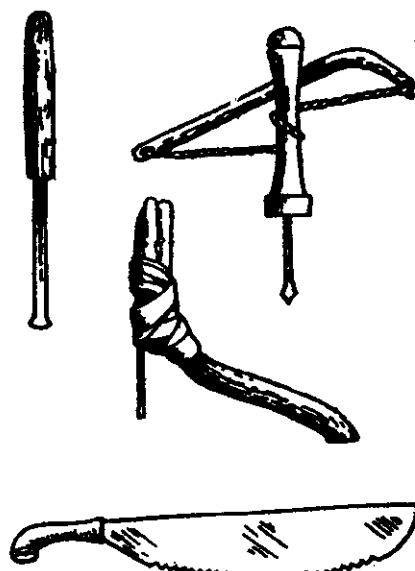
ተገዳደረ፤ ተፎካከረ፤ ናቀ፤ 1ሳሙ. 17+10።

ተገጠጠ፤ በመስመር ተሠራ። የከተማ ቤት በአንድ ዓይነት በዝቶ ሲሠራ ተገጠጠ ይባላል፤ መዝ. 122+3።

ተግሣጽ፤ መጽሐፈ ምላሌ ም. 25-31 ለብቻው ተነጥሎ መጽሐፈ ተግሣጽ ተብሎ ይጠራል።

የሰሎሞን መጻሕፍት ከሚባሉት ውስጥ አንዱ ነው። አምስቱ መጻሕፍትም ምሳሌ ም. 1-24፤ ተግዛጽ፤ መከብብ፤ መኃልየ መኃልይና ጥበብ ናቸው።

ተግባረ ዕድ፤ የእጅ ሥራ። በከነዓን የነበሩ ሕዝብ እንደ ጉረቤቶቻቸው ብዙ ዓይነት የቤትና የሥራ መሣሪያ ሰራሳቸው ይሠሩ ነበር። ዕብራውያንም ክልዩ ልዩ ሕዝብ ልዩ ልዩ የተግባረ ዕድ ጥበብን ቀሰሙ። ለምሳሌ የብረት ሥራን ከፍልስጥኤማውያን ተማሩ፤ 1ኛመ. 13፤ 19፤ 20። ተራው ሕዝብ ብዙ ዓይነት ተግባረ ዕድ ይችላል ነበር። ሆኖም የተለየ ችሎታ ያላቸው በከተሞች ይኖሩ ነበር። የተለየ ሰፈርም ነበራቸው። ለምሳሌ ጸሓፊዎች በያቤጽ ይኖሩ ነበር (1ኪ.መ. 2፤ 55)፤ በኢየሩሳሌም ያጣቢዎች (2ነገ. 18፤ 17)፤ የሸክላ ሠራዊቶችም ሰፈሮች ነበሩ፤ ማቴ. 27፤ 7።

በ2000 ዓመታት ከክ.በ. የአናጺ መሣሪያዎች

ሰዎች ከመጀመሪያ ጀምሮ በባልጨትና በናስ፤ እንዲሁም ባገኙት ብረት ሁሉ ይሠሩ ነበር፤ ዘፍ. 4፤ 22። በተለይ ብረትን ማቅለጥ ከተለማመዱ በኋላ ግን ብዙ መሣሪያዎች ነበሩአቸው፤ 1ነገ. 6፤ 7። በመቅ. ከተጠቀሱ የተግባረ ዕድ መሣሪያዎች አንዳንዶቹ የሚከተሉት ናቸው፡- መራጃ፤ መጥረቢያ (1ነገ. 6፤ 7)፤ መቅረጫ (ኢሳ. 44፤ 13)፤ መደሻ (መሳ. 5፤ 26)፤ መጋዝ (2ኛመ. 12፤ 31)፤ ምሳር (ዘጸ. 19፤ 5፤ 2ነገ. 6፤ 5)፤ ቢላዋ (ዘፍ. 22፤ 6)፤ ካራ (ምሳ. 30፤ 14)፤ ማጭድ፤ ማረሻ (ኢሳ. 2፤ 4)፤

ወሰፊ (ዘጸ. 21፤ 6)፤ መርፌ (ማቴ. 19፤ 24)። በተግባረ ዕድ ሕይወታቸውን የሚመሩ ብዙ ዓይነት ሠራተኞች ነበሩ። በመቅ. የተጠቀሱትን በስባት አርእስት ማጠቃለል ይቻላል።

1. ወርቅና ብር ሠሪዎች። ሀ) አንጥረኞች (ዘጉ. 31፤ 21-23)፤ ለ) ቀራጺዎች፤ ኢሳ. 40፤ 19።
2. የዕንቁ ድንጋይን የሚቀርጹ፤ ዘጸ. 31፤ 5።
3. ብረታ ብረት ቀጥቃጮች። ሀ) ናስን፤ መዳብን፤ ቁርቁሮን፤ ብረትን፤ እርሳስን የሚያነጥሩ (ዘጉ. 31፤ 22-23፤ ሕዝ. 22፤ 18-20)፤ ለ) የሚቀርጹ፤ ኢሳ. 44፤ 12።
4. ድንጋይ ወቃሪዎችና ግንቦኞች። (2ነገ. 12፤ 13)፤ የሚቀርጹ፤ ዘጸ. 28፤ 10-11።
5. ቤትና የቤት ዕቃ ሠሪዎች። ሀ) አናጢዎችና ጸራቢዎች (2ኛመ. 5፤ 11)፤ ለ) ቀለም ቀቢዎች፤ ኤር. 22፤ 14።
6. ልብስ ሠሪዎች። ሀ) ፈታዮች (ዘጸ. 35፤ 25-26)፤ ለ) ሸማኔዎች፤ ዘጸ. 35፤ 35። ሐ) አጣቢዎች (2ነገ. 18፤ 17)፤ መ) ቀለም አግቢዎች (2ኪ.መ. 2፤ 7)፤ ሠ) ጠላፊዎች፤ ዘጸ. 35፤ 35።
7. ልዩ ልዩ ባለሙያዎች። ሸክላ ሠሪ (ኤር. 18፤ 3)፤ ቀማሚ (ዘጸ. 30፤ 22-38)፤ ቁርብት ፋቂ (ሐ.ሥ. 9፤ 43)፤ ቀንድ አንጣጪ፤ መ.መ. 7፤ 3።

ጥንታዊ የሌቶች ተግባረ ዕድ

ተፈጥሮ፤ የተፈጠረ፤ የአንድ ነገር መጀመሪያ ባሕርይ፤ ሮም 11፤ 24። «ፍጥረት» ይመ. ቱሚም፤ «እራም» ይመ.

ቱንቢ፤ ሕንጻ በትክክል መቆሙ የሚለካበት ድንጋይ፤ ወይም ብረት የታሰረበት ክር። በምሳሌነት የሕዝብ ጠባይ የተፈተነ መሆኑን ያመለክታል፤ 2ነገ. 21፤ 13፤ ኢሳ. 28፤ 17፤ አዎጽ 7፤ 7-9።

ቱንቢ ግንብ ሲሠራበት

ቲቶ፤ ቲቶ እንደ ጢሞቴዎስ ለሐዋርያው ጳውሎስ የመንፈስ ቅዱስ ልጅ ነው። በሐዋርያት ሥራ ውስጥ ስሙ አልተጠቀሰም፤ ቢሆንም የግሪክ ሰው መሆኑ፤ እንደዚሁም ጳውሎስና በርናባስ በአይሁድ ክርክር ምክንያት ወደ ኢየሩሳሌም በወጡ ጊዜ ቲቶ አብሮአቸው መሄዱ ተገልጿል፤ ሐ.ሥ. 15፤ 1፤ 2፤ ገላ. 2፤ 1-3። ቀጥሎም ድሆች ለሆኑት ቅዱሳን ገንዘብ ለመስብሰብ ቲቶ ወደ ቆሮንቶስ ተልኳል። በኋላም በቆሮንቶስ ቤ.ክ. ለተፈጠረው ችግር ጢሞቴዎስ ተልኮ ሳይሳካ በመቅረቱ ቲቶ እንዲሆን ተደርጓል፤ 2ቆሮ. 7፤ 5-7፤ 13፤ 14፤ 8፤ 6፤ 16-24። ስለ ቲቶ የምናውቀው የመጨረሻ አሳብ ቤ.ክ.ን ያደራጅ ዘንድ ጳውሎስ በቀርጤስ የተወው መሆኑን ነው፤ ቲቶ 1፤ 5፤ 6። ወደ ኒቆላሎን እንዲሄድ ጳውሎስ ነግሮት ነበር፤ የሄደ ስለ መሆኑ ግን የሚታወቅ ነገር የለም። ሐዋርያው በጻፈው የመጨረሻ መልእክቱ ላይ «ወደ ድልማጥያ ሄድክል» ይላል፤ ቲቶ 3፤ 12፤ 2ጢሞ. 4፤ 10። «ጳውሎስ፤ እስራቱ» ይመ.

ወደ ቲቶ የተሳካ መልእክት፤ ቅዱስ ጳውሎስ ለጢሞቴዎስ የመጀመሪያ መልእክቱን ሲጽፍ በ63 ዓ.ም. ገደማ ወደ ቲቶም ጽፏል። የቀርጤስ ሰዎች አጉል ጠባያቸውን እንደያዙ ወደ ቤ.ክ. ገብተው ነበርና ቲቶ ጠንካራና አስተዋይ ሰው በመሆን እነዚህን ሰዎች መቁጣጠር ነበረበት፤ 1፤ 10-12፤ 2፤ 15፤ 3፤ 9-11። በዚህም መልእክት ሐዋርያው ፡- ሀ) በቤ.ክ. ሽማግሌዎች የብቃት መስፈርት (1፤ 5-9)፤ ለ) መልካም ሥራ (1፤ 16፤ 2፤ 7-8፤ 14፤ 3፤ 1፤ 8፤ 14)፤ ሐ) መልካም ሥራን

ለመሥራት በአሜሮር አንቀጾች በተሰጠ ትምህርት መለኮት ላይ አተኩሯል፤ 2፤ 11-14፤ 3፤ 4-7።

አከፋፈል ፡-

1. ቲቶ በቀርጤስ የቤ.ክ.ን አስተዳደር የማስተካከሉ ኅላፊነት፤ ም. 1።
2. ቲቶ በቤ.ክ. መሪነት መልካም አርአያ የማሳየቱ አስፈላጊነት፤ ም. 2።
3. ቲቶ ግብረ ገብነትን በጥንቃቄ የማስተማሩ ጠቃሚነት፤ ም. 3።

ቲኪቆስ፤ የተወደደና የታመነ የጳውሎስ ጓደኛ፤ ሐ.ሥ. 20፤ 4፤ ኤፌ. 6፤ 21፤ 22፤ ቆሊ. 4፤ 7-9፤ 2ጢሞ. 4፤ 12፤ ቲቶ 3፤ 12።

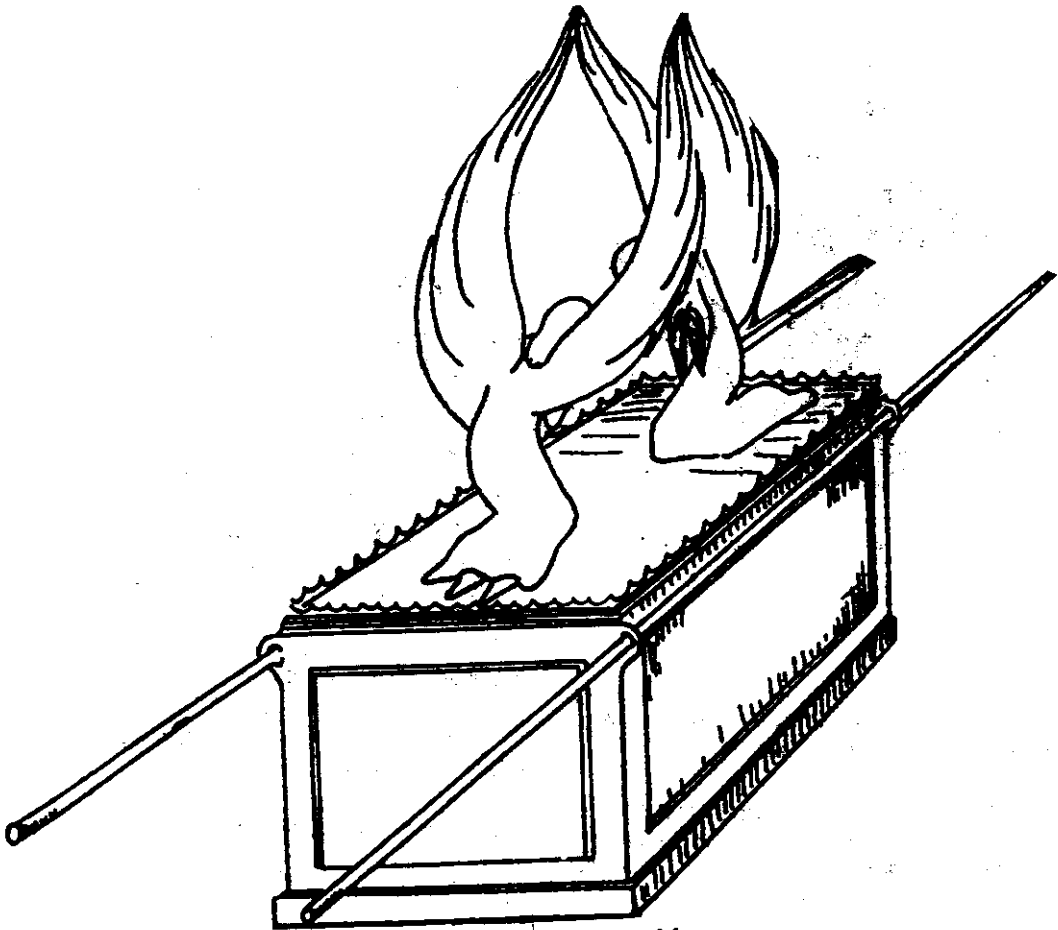
ታላንት፤ የሮም መንግሥት የክብደት መለኪያ፤ ራእ. 16፤ 21። «ክብደት» ይመ.

ታማኝ፤ ቃሉን የሚፈጽም፤ እንደጠባዩ የሚኖር። እግዚአብሔር ታማኝ ነው፤ ክርስቲያን ታማኝ መሆን ይገባዋል፤ 2ቆሮ. 1፤ 18፤ 2ጢሞ. 2፤ 2፤ 11-13፤ ያዕ. 5፤ 12። ሰው በጥቂት ነገር ላይ ኅላፊነት ሲሰጠው ታማኝ እንዲሆን ያስፈልጋል፤ ሉቃ. 12፤ 42፤ 16፤ 10፤ 11።

ታሸበ፤ ተጊጠ፤ ተለበጠ፤ ሕዝ. 27፤ 6።

ታቦር፤ ከገሊላ ባሕር በምዕራባዊ ደቡብ በኩል 10 ኪ.ሜ. ርቆ የሚገኝ ተራራ። ተራራው እስከ 572 ሜትር ከባሕር ጠለል (ወለል) ከፍ ይላል። ባርቅ ሲሣራን በታቦር አሸነፈ፤ መሳ. 4፤ 6-14። ሳያል በሳሙኤል ትንቢት መሠረት ከ3 ሰዎች ጋር በታቦር ተገናኘ፤ 1ሳሙ. 10፤ 3። ክርስቶስ በዚህ ተራራ ላይ ክብሩን እንደገለጠ ብዙ ክርስቲያኖች ያምናሉ፤ ማቴ. 17፤ 1-8። ታቦር በዛብሉን ዕጣ ውስጥ ያለ ለሜራሪ ልጆች የተሰጠ ቦታ ነው፤ 1ዜ.መ. 6፤ 77። ክ. 5ለ። «አርሞንዲ» ይመ.

ታቦት፤ ሙሴ ከግራር እንጩት ታቦትን እንዲሠራ ታዘዘ። አሠራሩም ሣጥን ዓይነት ነበረ። ርዝመቱ 125፤ ወርዱም 75፤ ቁመቱ 75 ሳንቲ ሜትር ያህል ነበረ። ታቦቱ በወርቅ የተለበጠ፤ መክደኛውም ከወርቅ የተሠራ ነበር፤ በላዩም ሁለት ኪሩቤል ተቀርጾዋል። የታቦቱ አገልግሎት 1. ዐሠርቱ ቃላት የተጻፉባቸው የሁለቱ ጽላት ማኖሪያ፤ 2. ከእስራኤል መሪዎች ጋር የእግዚአብሔር መገናኛ ነበረ። ስለዚህ ታቦቱ እግዚአብሔር ከሕዝቡ ጋር የመኖሩ ምልክት ነበር፤ ዘጸ. 25፤ 1-22፤ 40፤ 20። ሙሴ ታቦቱን አሠርቶ ሲያበቃ በመገናኛው ድንኳን ውስጥ አኖረው። የእስራኤልም ሕዝብ ይዘውት ይጓዙ ነበር። በተለይም የርዳኛስን ሲሻገሩና ኢያሪኮን ሲዞሩ ከህናት ተሸክመውት ፊት ፊት ይሄዱ ነበር፤ ኢያሱ 3፤ 6። የእስራኤል ሕዝብ ከኃጢአታቸው ሳይመለሱ በጦርነት እንደ መከላከያ መሣሪያ ሲሸከሙት፤ ታቦቱ በመሳፍንት ዘመን በፍልስጥኤማውያን ተማረከ። ታቦቱ በእግዚአብሔር ስም የተጠራ ስለነበረ፤ እግዚአብሔር በፍልስጥኤማውያን ላይ ብዙ ተአምር አደረገ፤ ፍልስጥኤማውያንም መለሱት፤ 1ሳሙ.

4-6። በኋላም ዳዊት ወደ ኢየሩሳሌም አመጣው። ሲያመጣውም የዛ የተባለው ሰው በድፍረት ስለነካው ተቀሠፈ (2ኛመ. 6)፤ ስሉዋንም ራሱ በሠራው ቤተ መቅደስ አኖረው፤ 1ኛ. 8። ታቦቱ በኢየሱያስ ዘመን በቤተ መቅደስ ነበረ፤ 2ዜ.መ. 35፥3። በዚያን ጊዜ ነቢዩ ኤርምያስ ወደፊት የእስራኤል ሕዝብ ስለ ታቦቱ ምንም እንደማያስብ ትንቢት ተናገረ፤ ኤር. 3፥16። ናቡከደነፆር ኢየሩሳሌምን ሲያፈርስ ታቦቱ የጠፋ ይመስላል። ምክንያቱም ዘሩባሴል በሠራው ቤተ መቅደስ ታቦት አልነበረምና። በኢ.ኪ. የቃል ኪዳን ታቦት በእግዚአብሔር ሰማያዊ መቅደስ እንደታየ ተጠቅሷል፤ ራእ. 11፥19።

ታች፡ በታች፤ «ላይ፡ በላይ» ይመ.

ታንቀ፤ በገመድ ወይም በሌላ ነገር ታንቆ መሞት። አኪጦፌል በገዛ እጁ ታንቆ ሞተ፤ 2ኛመ. 17፥23። ይሁዳም ታንቆ ሞተ፤ ማቴ. 27፥5። በወጥመድም ሆነ በሌላ ዓይነት ዘዴ ታንቆ የተገደለ የእንስሳ ሥጋ እንዳይበላ ሐዋርያት በጉባኤአቸው ውሳኔ ከለከሉ፤ ሐ.ሥ. 15፥20።

ታካች፤ ለመሥራት የማይወድ ደካማ፤ ሰነፍ። መተኛት ይወዳል፤ እንዳይሠራ ምክንያት ይፈጥራል፤ ይኩራል፤ ከጠባዩም መጥፎነት የተነሣ የፈለገውን አያገኝም፤ ምላ. 6፥6-11፤ 10፥26፤ 13፥4፤ 20፥4፤ 21፥25፤ 22፥13፤ 26፥14-16።

ታዳጊ፤ «መድኃኒት» ይመ.

ታዴዎስ፤ ከሐዋርያት አንዱ ነው፤ ማቴ. 10፥3። በሉቃስ 6፥16 እና በሐ.ሥ. 1፥13 «የያዕቆብ ልጅ ይሁዳ» ተብሎ ተጠርቷል። «ይሁዳ» ይመ.

ቴልጌልቴልፌልሶር፤ ቲግላት ጥሌሴር፤ ከ745-727 ክክ.በ. የነገሠ የአሦር ንጉሥ። ደግሞም ፎሐ ተብሎ ይጠራል። ከእስራኤል ንጉሥ ከምናሒም ገንዘብ ተቀበለ። በኋላም በፋቂሔ ዘመን ከእስራኤል ብዙ ሰዎችን ወደ አሦር አፈለሰ፤ 2ኛ. 15፥19፤20፤29። ይሁዳን ለመርዳት እስራኤልንና ሶርያን እንዲቆወም ከአካዝ ገዳ በረከት ተቀበለ። ሆኖም አልረዳውም፤ 2ኛ. 16፥5-10፤ 2ዜ.መ. 28፥16-21። ሥዕሉን በገጽ 130 ይመ.

ከድንጋይ ቅርጽ የተገኘ የቴልጊልቴልፈልሶር ሥዕል

ቴርሳ፤ ከሰማርያ በስተምሥራቅ 10 ኪ.ሜ. ርቆ የሚገኝ ከተማ። ለተወሰኑ ዓመታት የሰሜን መንግሥት መናገሻ ከተማ ነበር፤ 1ነገ. 15፥21፤ 16፥9-24። ካ. 4ሀ።

ቴቄሑ፤ ከቤተ ልሔም በስተደቡብ 8 ኪ.ሜ. ርቆ የሚገኝ ከተማ። ኢየሱስ ዳዊትንና አቤሴሉምን ለማስታረቅ ከቴቄሑ ብልህተኛ ሴት አስመጣ፤ 2ላሙ. 14፥2። ቴቄሑ የአሞጽ ከተማ ነበረ፤ አሞጽ 1፥1።

ቴዎፍሎስ፤ «የእግዚአብሔር ወዳጅ» ማለት ነው። ሉቃስ ወንጌሉንና የሐዋርያትን ሥራ የጻፈው ለቴዎፍሎስ ነው፤ ሉቃ. 1፥1፤ ሐ.ሥ. 1፥1።

ትሎት፤ ጥሎብ፡ በጋብቻ ጊዜ የሴቲቱ ወላጆች ለእርሱ የሚያበረክቱት ስጦታ፤ 1ነገ. 9፥16። «አጤ» ይመ.

ትሑት፤ ራሱን የሚያዋርድ፤ ያዕ. 4፥6። «ትሕትና» ይመ.

ትሕትና፤ ራስን ዝቅ ማድረግ፡ ሌላው ሰው እንዲጠቀም መፈለግ፡ ከራስ ይልቅ ሌላ ሰው እንደሚሻል መቀጠር። እግዚአብሔር ትሕትናን ይወዳል፤ 2ዜ.መ. 7፥14፤ ምላ. 15፥33፤ 18፥23፤ 22፥4፤ ያዕ. 4፥6። ሙሴ እጅግ ትሑት ሰው ነበረ፤ ዘኁ. 12፥3። ክርስቶስ ፍጹም ትሑት ነው፤ ማቴ. 11፥28-30፤ ዮሐ. 13፥1-20፤ ልል. 2፥1-11፤ 2ቀሮ. 8፥9። ትሕትናንም ያመለካል፤ ማቴ. 23፥12። አማኞች በትሕትና እንዲመላለሱ

ታዝዘዋል፤ 1ጴጥ. 3፥8፤ 5፥5-6፤ ሮም. 12፥16፤ ፊል. 2፥3-4። ጳውሎስ ከአስመሳይ ትሕትና እንድንጠበቅ ያስጠነቅቀናል፤ ቆላ. 2፥18-23።

ትምህርት፤ «አስተማሪ» ይመ.

ትምክህት፤ የሠሩትን ሥራ ማጋነን፡ ራስን ማክበር፡ በሥራ፡ በጋይልና በችሎታ መታመን፡ ራስንም ማመስገን። ሰው በጌታ እንጂ በራሱ መመከት አይገባውም፤ ኤር. 9፥23-24፤ 2ቀሮ. 10፥15-18፤ 11፥10-12፥11፤ ገላ. 6፥14፤ ኤፌ. 2፥9።

ትሥጉት፤ ሥጋ መሆን፡ ሥጋን መዋሐድ። ከዘላለም የነበረ እግዚአብሔር ቃል ከቅድስት ድንግል ማርያም ሥጋና ነፍስ ነሥቶ ሰው ሆነ፤ ዮሐ. 1፥14፤ ገላ. 4፥4፤ ዕብ. 2፥14-15። ሥጋን በነሣ ጊዜ ባሕርዩ ወይም መለኮቱ አልተለወጠም። ሥጋ ሆነ ሲባልም የሰውነትን ባሕርይ ሁሉ ገንዘብ አደረገ ማለት ነው፤ ዕብ. 2፥17-18፤ 4፥15። ስለዚህ ክርስቶስ ፍጹም አምላክ፡ ፍጹም ሰው ነው። «ኢየሱስ»፡ «ወልድ»፡ «ሥላሴ» ይመ.

ትርጉሜ፤ ስለ እግዚአብሔር ቃል ትርጉም ብቻ ሳይሆን ሐተታና ማብራሪያ ያለበት፤ 2ጴጥ. 1፥20-21። በሕልም የሚገኘው የምሥጢር ፍች፤ ዘፍ. 40፥5-8።

ትርጉም፤ ቃል ከተገለጸበት አንድ ቋንቋ ወደ ሌላ ቋንቋ ሲለወጥ የሚኖረው አሳብ፤ ዕዝ. 4፥18፤ ዮሐ. 1፥42፤ 1ቀሮ. 12፥10፤ 14፥27-28።

ትናጋ፤ በተረሮ ውስጥ ሳይኖው ክፍለ አካል፤ ላንቃም ይባላል፤ ሰ.ሌ. 4፥4፤ ሕዝ. 3፥26።

ትንሣኤ፤ ትንሣኤ ማለት ከሞት በኋላ በነፍስ ብቻ ሳይሆን፡ በሥጋና በነፍስ ሕይወት ማግኘት ማለት ነው።

ትንሣኤ በብሉይ ኪዳን፤

አንዳንድ ጥቅሶች ሰዎች በሥጋ እንደሚነሡ ያላያሉ፤ መዝ. 16፥9-11፤ ኢሳ. 26፥19፤ ዳን. 12፥2። ሰዱቃውያን በትንሣኤ እያምኑም፤ ክርስቶስ ግን ብዚ.ን በመጥቀስ ስሕተታቸውን አጋለጠ፤ ማቴ. 22፥23-33።

የኢየሱስ ትንሣኤ፤

ጌታ ከተገለጠላቸው በኋላ ሐዋርያት በኢየሱስ ትንሣኤ አልተጠራጠሩም፤ ትንሣኤው ዋና የስብከታቸው መሠረት ነበረ፤ ከዚህም የተነሣ መከራን ተቀበሉ፤ ሐ.ሥ. 4፥1-3። ትንሣኤውን በምስት ነገሮች አረጋገጡ፡-

ሀ) ብሉይ ኪዳን፤ ሐ.ሥ. 2፥25-28። ኢየሱስም ራሱ አስቀድሞ ስለ ትንሣኤው ተናግሮ ነበር፤ ማር. 8፥31፤ 9፥30-31፤ 10፥34፤ 14፥28፤ ዮሐ. 2፥19-21።

ለ) ምንም እንኳን ጠባቂ ዘብ በደረገበትም፡ መቃብሩ ባዶ ሆኖ ተገኘ፤ ማቴ. 27፥62-28፥15፤ ዮሐ. 20፥1-10።

ሐ) ኢየሱስ በአርባ ቀን ውስጥ ለወንዶችና ለሴቶች፣ ለብዙ ሰዎችም በአንድነትና በየግላቸው፣ በቀንና በሌሊት፣ በቤትም በውጭም እየታየ ተናገረ፤ ተራመደ፤ ተዳሰሰ፤ ከእነርሱም ጋር በላ። ከተገለጠባቸው ጊዜያት መካከል ዐሥራ አንዱ ተዘርዝረዋል፡-

1-5. በተነሣበት ዕለት ለመግደላዊት ማርያም (ዮሐ. 20፥11-18)፣ ለሴቶች (ማቴ. 28፥9-10)፣ ለኢፕሮስ (ሉቃ. 24፥34፤ 1ቆሮ. 15፥5)፣ ለቀለዮጳና ለሌላው ሰው በኤማሁስ መንገድ (ሉቃ. 24፥13-35)፣ ከቶማስ በቀር ለሐዋርያት በአንድነት ታየ፤ ሉቃ. 24፥36-43፤ ዮሐ. 20፥19-25።

6. በስምንተኛው ቀን ለሐዋርያት ሁሉ ታየ፤ ዮሐ. 20፥26-29።

7. ከዚያም በኋላ ለሰባቱ ሐዋርያት በገሌላ ባሕር ዳር፤ ዮሐ. 21።

8. ለአምስት መቶ ሰዎች፤ ማቴ. 28፥16-20፤ 1ቆሮ. 15፥6።

9. ለያዕቆብ ታየ፤ 1ቆሮ. 15፥7።

10. ሲያርግ ለሐዋርያት ታየ፤ ሉቃ. 24፥44-53፤ ሐ.ሥ. 1፥6-11፤ 1ቆሮ. 15፥7።

11. ካረገ በኋላ ለጳውሎስ በደማስቆ መንገድ ታየ፤ ሐ.ሥ. 9፥1-9፤ 1ቆሮ. 15፥8።

ትንሣኤው ኢየሱስ የእግዚአብሔር ልጅ መሆኑን፣ ምእመናንም በእርሱ መጽደቃቸውን ያረጋግጣል፤ ሮም 1፥3-4፤ 4፥25።

የትንሣኤ ሁኔታ፤

ሙታን በአዲስ ሁኔታ ይነሣሉ። ኢየሱስ ከተነሣ በኋላ ታየ፤ ተሰወረ። ወደ ላይ በማረጉ፣ ወደ ተቆለፈ ቤትም በመግባቱ፣ በዚህ ዓለም ሕግ አለመወሰኑ ተገልጿል፤ ሉቃ. 24፥31-51፤ ዮሐ. 20፥19። ነገር ግን መንፈስ ብቻ አልነበረም፤ የችካሩ ምልክቶች ነበሩበት፤ ሰዎች ዳሰሱት፤ በፊታቸውም መብልን በላ። ጳውሎስ ስለ ትንሣኤ ሁኔታ በ1ቆሮ. 15፥35-50 በሰፊው ያስተምራል። ሰው ከተነሣ በኋላ አካል ይኖረዋል፤ አካሉ ግን መንፈሳዊና የማይበሰብስ ይሆናልና ሥጋዊ ነገር አያስፈልገውም፤ ማቴ. 22፥30። ምእመናን በትንሣኤ ጊዜ እንዴት እንደሚሆኑ ሙሉ በሙሉ ገና አያውቁም፤ ነገር ግን ሥጋቸው የኢየሱስን ሥጋ እንዲመስል ይለወጣል፤ ፊል. 3፥21፤ 1ዮሐ. 3፥2። በክርስቶስ ዳግም ምጽአት መልካም ያደረጉ ለሕይወት ትንሣኤ፣ ክፉ ያደረጉ ደግሞ ለፍርድ ትንሣኤ ይነሣሉ፤ ዮሐ. 5፥28-29፤ 1ተሰ. 4፥13-18፤ ራእ. 20፥11-15። አማኝ በምድር ላለ በክርስቶስ ሆኖ የትንሣኤው ተካፋይ ሆኗልና በአዲስ ሕይወት ይኖራል፤ ሮም 6፥4-11፤ ቆላ. 3፥1። ይህም «ፊተኛው ትንሣኤ» ይባላል። «ሺህ ዓመት» ይመ.

ትንቢት፤ ነቢያት ያስተማሩት ትምህርት

ትንቢት ተብሏል፤ ነቢያት ሕዝቡን ሁሉ ከነበረበት ሁኔታ ለማላቀቅ በእግዚአብሔር ስም የተናገሩት የወቀሳም ሆነ የማጽናኛ ቃል ነው። ይህም ገና ያልተፈጸመውንና እንደየወቅቱ ሁኔታ የተሰጠውን የእግዚአብሔር ቃል ያጠቃልላል፤ 2ኢጥ. 1፥19-21። እግዚአብሔር በብዙ ዓይነትና በብዙ መንገድ በነቢያት በኩል ተናገረ፤ ዕብ. 1፥1። ነገሮች ሲተነበዩ መሠረታዊ ሁኔታቸው እንጂ በጋዜጣ እንደሚጻፉ ድርጊቶች አይደሉም። ስለዚህ ትንቢት ከመፈጸሙ በፊት እንዴት እንደሚሆን አይታወቅም፤ ከተፈጸመ በኋላ ግን ድርጊቱ የትንቢቱ ፍጻሜ መሆኑን የእግዚአብሔር ሰዎች ያስተውላሉ። የኢ.ኪ. ጸሓፊዎች «በነቢይ ... የተባለው ይፈጸም ዘንድ ይህ ሁሉ ሆነ» እያሉ ደጋግመው ቢኪን ይጠቅሳሉ፤ ማቴ. 1፥21-23፤ 1ኢጥ. 1፥10-12።

የትንቢትን ቃል መተርጎም ከባድ ነው፤ ሆኖም የሚከተሉትን ነገሮች ማስተዋል ይረዳል፡-

1. ነቢይ እንደ ሰሚዎች ሁኔታና ዕውቀት ይናገራል፤ የትንቢት ፍጻሜ ግን እንደሚፈጸምበት ዘመንና ሁኔታ የሚታይ ነው። ለምሳሌ ስለ ዳዊት ድንኳን የተተነበየው አሕዛብ ባሉባት በቤ.ክ. ተፈጸመ። መሠረታዊው ነገር የእግዚአብሔር ሕዝብ በረከት ነው፤ አዋጽ 9፥11፤ ሐ.ሥ. 15፥14-19።

2. አንዳንድ ጊዜ ትንቢት ቃል በቃል ሳይሆን መሠረታዊ ግቡን ተመርኩዞ ሊፈጸም ይችላል። ለምሳሌ ስለ ኤልያስ የተተነበየው በመጥምቁ ዮሐንስ ተፈጸመ። መሠረታዊው ነገር ሕዝብን ለእግዚአብሔር ማዘጋጀት ነው፤ ሚል. 4፥5፤ ማቴ. 17፥10-12።

3. ትንቢት ከአንድ በላይ በሆነ ጊዜ ወይም መንገድ ሊፈጸም ይችላል። ለምሳሌ ከቤቱ ንጉሥ እንዳይጠፋ ለዳዊት የተሰጠ ተስፋ መጀመሪያ በሰሎሞን በኋላም በኢየሱስ ክርስቶስ ተፈጸመ፤ 2ኛሙ. 7፥12-17፤ ራእ. 22፥16።

4. በአንድ ትንቢት ውስጥ የሚገኙ ነገሮች በተለያዩ ጊዜያት ሊፈጸሙ ይችላሉ። ለምሳሌ የክርስቶስ የመጀመሪያና የሁለተኛ መምጣት (ኢዩ. 2፥28-32)፣ የኢየሩሳሌም ውድቀትና የዓለም መጨረሻ፤ ማቴ. 24፥1-3፤ 15-31።

5. ስለ ሰው የተነገረ ትንቢት በሰው አድራጎት ሊቀር ይችላል፤ ኤር. 18፥7-10። ለምሳሌ የነሃይ ሰዎች ንስሐ ስለገቡ የዮናስ ቃል አልተፈጸመም፤ ዮናስ 3፥4፤ 10። «ነቢይ» ይመ.

6. በቤ.ክ. ትንቢትና መገለጥ በሥርዓት መነገር ስላለበትና ቤ. ክ. በግላፊነት መመርመር የሚገባት ስለመሆኗ ሐዋርያው ጳውሎስ በሰፊው ጽፏል፤ 1ቆሮ. 14፤ 1ተሰ. 5፥19-21።

ትንኝ፤ የምትበርር፣ የሰውን ደም የምትመጥ በጣም ትንሽ ፍጥረት፤ ማቴ. 23፥24።

ትእዛዝ፤ ዘፍ. 2፥16። «ሕግ» ይመ.

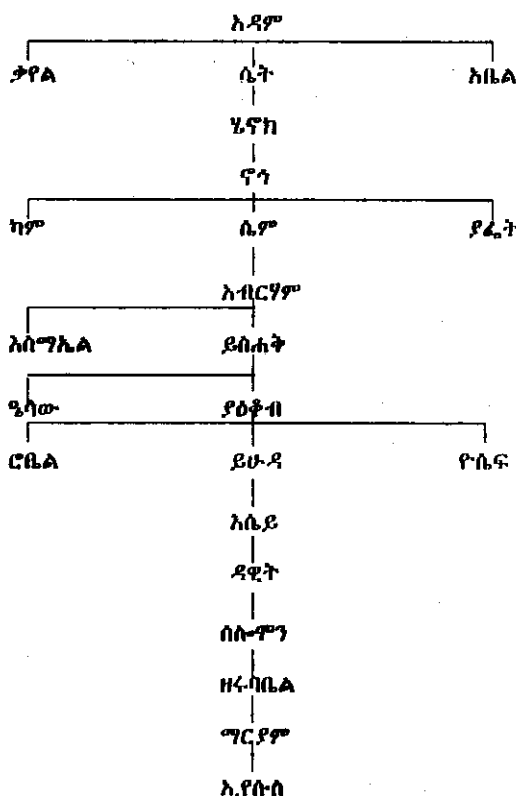
ትእዛዝ፤ 71 ወይም 72 ቀኖና (አንቀጽ) ያለበት የሲኖዶስ መጽሐፍ ክፍል፣ «ሲኖዶስ» ይመ.

ትኩሳት፤ እንደ ንጻድ ያለ በሽታ፤ ዘሊ.
26+16# «በሽታ» ይመ.

ትካዚ፤ ጽ፡ ገዘን፡ ጭንቀት። ትካዚ ብዙ ከማሰብና ከመመርመር ሊመጣ ይችላል፤ መካ. 1፡18፤ 2፡23። የልብ ዕረፍት ከማጣት የተነሣም ትካዚ በሰው ላይ ይደርሳል፤ ኢዮብ 30፡28።

ትውልድ፤ 1. የአንድ ሰው ታሪክና ክእለት የተወለዱ ሰዎች ስም ታሪክ፤ ዘፍ. 5፡1፤ 6፡9። 2. በተራ የሚቋጠር የዘር አወራረድ፤ ማቴ. 1፡17። 3. በአንድ ዘመን የሚኖሩ ሁለት ሰዎች. 3፡2። 4. በአንድ አሳባባ የሚመራ ሕዝብ፤ ማቴ. 16፡4።

የትውልድ ሐረግ፤ ከላይ ወደ ታች፤
ከታች ወደ ላይ የግዜጦር የዘር ስም ዝርዝር፤
የትውልድ ሐረግ፤ ሰዎች ከግን እንደተወለዱ፤
የርስት መብታቸውን፤ የግዕረግ ወይም የፑሪታን
ቅደም ተከተላቸውን፤ የወገንና የንገድ
ግንኙነትታቸውን ሊያሳይ ይችላል። በመቅ. ብዙ
የትውልድ ሐረግ አለ፤ በተለይ የአጻም (ዘፍ. 5)፤

የኖኅ (ዘፍ. 10)፤ የሴም (ዘፍ. 11፡10-32)፤ የዮቅቶብ (ዘፍ. 46፡8-27)። የእስራኤል ትውልድ ሐረግ እስከ ባዪሎን ምርኮ በ1ዜ.ሙ. 1-9 ይገኛል፤ ከባዪሎን ምርኮ በኋላ የተመለሱት የትውልድ ሐረግ በፅኑ 2፡1-63፤ 8፡1-20፤ ነህ. 7፡7-63 ተጽፏል።

ማቴዎስ የክርስቶስን ትውልድ ሐረግ ከአብርሃም ጀምሮ ይዘረዝራል፤ ማቴ. 1፡1-17። ይህም በሦስት ክፍል የተከፈለ ሲሆን፤ እያንዳንዱ ክፍል ዐሥራ አራት ትውልድ ይገኝበታል። ማቴዎስ ከአይሁድ ደምብ ውጭ አምስት ሴቶችን በትውልድ ሐረጉ ውስጥ ጽፏል፤ ከኢየሩሳሌም በኋላ ሦስት ትውልድ፤ ማለትም አካዝያስን፤ ኢዮአስንና አሜስያስን አልጻፋቸውም፤ ማቴ. 1፡8፤ 1ዚ.መ. 3፡11-12። በሐረጉ ውስጥ «ወለደ» ወይም «ለጀ» የሩቅ ገንዘብን ወይም የወራሽነትን መብት ሊያመለክት ይችላል።

ሉቃስ የክርስቶስን ትውልድ ሐረግ እስከ አዳም ድረስ ጻፈ፤ ሉቃ. 3፥23-38። ከአዳም እስከ አብርሃም ያለው የትውልድ ሐረግ ከ1ዜ.መ. 1፥1-4፡24-28 ጋር ይስማማል። የሉቃስ ሐረግ አቋጣጠር ከአብርሃም እስከ ዳዊት ድረስ ከማቴዎስ ጋር ይገናኛል። ከኢየሱስ እስከ ዳዊት ድረስ ግን ይለያያል። ልዩነቱ በምን ምክንያት እንደሆነ አልተገለጠም። የሆነው ሆኖ ሉቃስ በሥጋ ትውልድ ሐረግን ማቴዎስ ደግሞ በሕግን በሙብት ትውልድ ሐረግ ላይ ያተኮሩ ይመስላል። በኢየሱስ ትውልድ ሐረግ የታወቁ ዋና ዋና ሰዎች የሚከተሉት ናቸው፡-

ትዕቢት፤ ኩራት፥ የትሕትና ተቃራኒ፥
እግዚአብሔር ስለሚቃወማቸው ትዕቢተኞች
ይወድቃሉ፤ ምሳ. 8፥13፤ 16፥18፤ 21፥4:24፤
ኢሳ. 13፥11፤ 1ጢሞ. 3፥6፤ 1ኢዮ. 5፥5፤ ያዕ.
4፥16፥ «ኩራት»፥ «ትምክህት» ይሙ.

ትዕቢት (የዮርዳኖስ)፤ ጠከረምት ፲፮
የውሃውን ሙላት ያመለክታል፤ ውሃው ሞልቶ በዳርና
በዳር ሲፈስ ጫካው ትልቅ ይሆናል፤ አውሬዎችም
ከአካባቢው ይመጣሉ፤ ኤ.ር. 12፥5፤ 49፥19።

ትዕማሥት፤ መቻል። ትዕማሥት ያለው ሰው ለረጅም ጊዜ በመከራ ይጸናል፤ ተስፋ ያደርጋል፤ ምሕረትንም ያሳያል። እግዚአብሔር ለሰዎች ብዙ ትዕማሥት አሳይቷል፤ ሮም 2፥4፤ 15፥5፤ 1ጴጥ. 3፥20። በእግዚአብሔርና በሰው ዘንድ ትዕማሥት የተመሰገነ ነው፤ ያዕ. 5፥11። ትዕማሥት የመንፈስ ፍሬ ነው፤ ገላ. 5፥22። ታጋሹም በፈተና ይጸናል፤ ሮም 5፥3-4፤ ያዕ. 1፥2-4።

ትያጥሮን፤ እስያ ቤተባለች በሮም ክፍለ አገር የምትገኝ ከተማ። በዚች ከተማ ይሠራ የነበረው ቀይ ሐርና ፕሩ ቀለም ያለው ልብስ በሌሎች አገሮች ዘንድ የታወቀ ሆነ፤ ሐ.ሥ. 16፥14። ጳውሎስ በኤፌሶን ባለ ቤ.ክ. በዚች ከተማ የተመሠረተች ይመስላል፤ ሐ.ሥ. 19፥10፤ ራእ. 1፥11፤ 2፥18-29። ዛሬ እኩላር የገባል ተልቅ ከተማ በቦታው ላይ ይገኛል። ካ. 7ስ። «ኢልሃቤል» ይሙ

ትጋት፤ ንቃት፤ የሌሊት ዘብ፤ ያለ እንቅልፍ መጠበቅ። ሌሊትን አይሁድ በሦስት፤ ሮማውያን ደግሞ በአራት ከፍለው ጠባቂዎችን ያቆሙ ነበር፤ እነዚህም ከፍሉች በመቅ. ትጋቶች ተብለው ይጠራሉ፤ መሳ. 7፡19፤ ማር. 6፡48። ምእመናን እንዳይወድቁ በትጋት እንዲጸልዩ ታዘዘዋል፤ ማር. 13፡33፤ ሉቃ. 21፡36፤ ኤፌ. 6፡18፤ ቆላ. 4፡2።

ትግል፤ በመቅ. በጨዋታና በውድድር ባይጠቀስም፤ በሰዎች መካከልና በመንፈሳዊ ዓለም ላሉ ግጥቶች ምሳሌ ሆኗል፤ ዘፍ. 30፡8፤ 32፡24፤ ኤፌ. 6፡12፤ 2ጢሞ. 2፡5።

ቶማስ፤ ከዐሥራ ሁለት ሐዋርያት አንዱ፤ ማቴ. 10፡3። ቶማስ በአራማይክ፤ ዲዲሞስ በግሪክ ሲሆን፤ ትርጉሙ መንታ ማለት ነው፤ የግል ስሙ አልተገለጠም፤ ዮሐ. 20፡24። ክርስቶስን ሲከተል ተስፋ መቁረጥን የሚያስከትል ድፍረት (ዮሐ. 11፡8-16)፤ አለማስተዋል (ዮሐ. 14፡5)፤ መጠራጠርም (ዮሐ. 20፡24-25) ይታይበት ነበር። ከትንሣኤ በኋላ ግን የክርስቶስን ጎን በመዳሰስ በእርሱ ላይ የተፈጸመበትን ከተረዳ በኋላ «ንታዩ አምላኬ» ብሎ ወደ ሙሉ እምነት ደርሷል፤ ዮሐ. 20፡26-29። በቤ.ክ. ታሪክ በፋርስና በሕንድ ወንጌልን እንዳስተማረ ይነገራል። «ሐዋርያ» ይመ.

ቶጳዝዮን፤ የሚያብላጩልጭ ቢጫ ዓይነት የከበረ ድንጋይ፤ ዘጸ. 28፡17፤ ሕዝ. 28፡13።

ቶፌት፤ ልጆች ለሞሉክ የተቃጠሉበት፤ በሄኖም ሸለቆ የሚገኝ የመስገኛ ቦታ። ኢየሱስ መስገኛውን ካፈረሰው በኋላ ቦታው የመቃብር ስፍራ ሆነ፤ 2ኛ. 23፡10፤ ኤር. 7፡31-34።

ቸል ማለት፤ ተገቢውን አለማድረግ፤ በተለይ በመንፈሳዊ ስጦታ አለመጠቀም፤ 1ጢሞ. 4፡14፤ ዕብ. 2፡3።

ቸርነት፤ በደግነት፤ በሊጋስነት የመስጠት ሁኔታ። እግዚአብሔር አስቀድሞ ለሰው ቸርነትን አሳይቷል፤ መዝ. 33፡5፤ ሮም 2፡4። ቸርነት መንፈስ ቅዱስ በአማኝ ሕይወት የሚያፈራው ፍሬ ነው፤ ገላ. 5፡22፤ ቆላ. 3፡12።

ቸነፈር፤ እንደ መቅሠፍት ያለ ክፉ ነገር። ብዙ ጊዜ ተላላፊ በሽታን ያመለክታል፤ ዘጸ. 5፡3፤ 2ኛ. 24፡13-15፤ ኤር. 14፡12፤ ሕዝ. 6፡11-12፤ ማቴ. 24፡7። «በሽታ» ይመ.

ቸቦ፤ የጥራር መብራት፤ መሳ. 15፡4-5፤ ራእ. 8፡10።

ቸፌ፤ እንደ መቅ. አሳብ ቃሉ የሚያሳክክና ፈለግ የሚያወጣ የቆዳ በሽታን ይገልጻል፤ ዘጸ. 28፡27። «በሽታ» ይመ.

ታሣር፤ ከስድብና ከነቀፋ የተነሣ የሚመጣውን ውርደት ያመለክታል፤ መዝ. 69፡20።

ኃይል፤ ጥንካሬ፤ ጉልበት፤ ብርታት። መቅ. ስለ ልዩ ልዩ ዓይነት ኃይል ይናገራል። ይኸውም

የሰው ኃይል (ዘፍ. 31፡29፤ ሉቃ. 1፡17፤ ሐ.ሥ. 3፡12፤ 1ቆሮ. 4፡19-20)፤ የጦር ሠራዊት ኃይል (1ክ.መ. 20፡1)፤ የመንግሥታት ኃይል (አስ. 1፡3)፤ የሰይጣን ኃይል (ኢዮብ 1፡12)፤ የእግዚአብሔር ኃይል (1ክ.መ. 29፡11፤ ኢላ. 40፡29፤ ሉቃ. 1፡35፤ 5፡17፤ ሮም 1፡16-20-21)፤ የክርስቶስ ኃይል (1ቆሮ. 5፡3-4)፤ የመንፈስ ቅዱስ ኃይል፤ ሉቃ. 4፡14፤ 24፡49፤ ሐ.ሥ. 1፡8፤ ሮም 15፡13-18-19። ምእመናን ለእግዚአብሔር ሊኖሩ የሚችሉት ክርስቶስ በሚሰጣቸው ኃይል ነው፤ 2ቆሮ. 12፡9፤ ፊል. 4፡13።

ኃጢአት፤ ስሕተት፤ ክፋት፤ ሕግን መተላለፍ፤ ዓመጥ፤ በጎ ማድረግ፤ ዐውቆ አለመሥራት፤ በእምነት መሠረት አለመኖር፤ ወደ እግዚአብሔር ክብር አለመብቃት፤ ሮም 3፡11-12-23፤ 14፡23፤ 1ዮሐ. 3፡4፤ ያዕ. 2፡10፤ 4፡17። የተለያዩ ኃጢአት ቢኖሩም፤ ዋናው ኃጢአት በእግዚአብሔርና በክርስቶስ አለማመን ነው፤ መዝ. 51፡4፤ ሉቃ. 15፡18፤ ዮሐ. 16፡9፤ ሮም 8፡7።

1. የኃጢአት መኖር፤ ሰይጣን አስቀድሞ ወደቀ (2ኢጥ. 2፡4፤ ይሁዳ 6)፤ ሰውንም አታለለ። አዳም የተከለከለውን ፍሬ ዐውቆ በመብላቱ የእግዚአብሔርን ሥልጣን ተቃወመ፤ ቸርነቱን ረሳ፤ ጸጋውን ናቀ፤ ጥበቡን ነቀ፤ ጽድቁን ካደ፤ ቃሉንም አቃለለ፤ ዘፍ. 3፡1-6። እንደዚሁም የማንም ሰው ኃጢአት ውሸት፤ ስርቆት ... ወዘተ ብቻ ሳይሆን፤ ከእግዚአብሔር መንገድ መውጣትና እግዚአብሔርን መቃወም ነው።

2. የኃጢአት ውጤት፡-

ሀ) አዳም ሲወድቅ እግዚአብሔርን ፈራ፤ በእግዚአብሔር ፊት ለመታየት አፈረ፤ ዘፍ. 3፡7-10፤ ዮሐ. 3፡20።

ለ) የእግዚአብሔር ተግባር በሰዎች ላይ ሆነ፤ ዘፍ. 3፡16-19-23፤ ዮሐ. 3፡36።

ሐ) ፍጥረት ተረገመ፤ ዘፍ. 3፡17፤ ሮም 8፡20።

መ) ሰው በሰው ላይ መነሣት ጀመረ፤ ዘፍ. 4፡8-19-23-24፤ 6፡2-5።

ሠ) የአዳም ኃጢአት በዘፍ ሁሉ ተቋጠረ፤ መዝ. 14፡2-3፤ መዝ. 7፡20፤ ሮም 5፡12-18፤ 1ቆሮ. 15፡22።

ረ) ሞት ገባ፤ ዘፍ. 2፡17፤ ሮም 6፡23።

ሰ) ሰው ኃጢአተኛ ሆነ፤ ረከሰ፤ ልቡም ክፉ ሆነ፤ ዘፍ. 8፡21፤ መዝ. 51፡5፤ ኤር. 17፡9፤ ማር. 7፡20-23፤ ሮም 3፡10-18። ሰው ኃጢአትን ከመሥራት በእግዚአብሔርና በባለ ሥልጣን ፍርሃት፤ በሥራ ድካም በሌላም ይገታል። በከፊልም የእግዚአብሔርን ሕግ ሊፈጽም ይችላል (ሮም 2፡14-15)፤ ነገር ግን ከእምነትና ከፍቅር የማይመነጭ መልካም ሥራ ለእግዚአብሔር ክብር

ሰላማደረገ እግዚአብሔርን አያስደስትም። እንደዚህ የሚያደርጉም ግብዞች ይባላሉ፤ ማቴ. 6፡2፡5፡16፤ ማር. 7፡6፡7፤ 1ቆሮ. 10፡31፤ 13፡3፤ ቲቶ 1፡15፤ 3፡5፤ ዕብ. 11፡6።

ሸ) ሰው ኃጢአተኛ በመሆኑ ፍጹም ደግነትን ማሳየት አይችልም፤ በራሱም ወደ እውነት ሊመለስ አይችልም፤ አያስተውልም (1ቆሮ. 2፡14)፤ እይታዘዝም (ሮም 8፡7)፤ አያምንም፤ ዮሐ. 6፡44፡45፡65። ስለዚህ የእግዚአብሔር መንፈስ ካልሠራ የሰው ልብ አይለወጥም፤ ዮሐ. 3፡3-8።

ኅብረት፤ አንድ መሆን፤ መተባበር፤ መስማማት። የክርስቲያን ኅብረት ከክርስቶስ ጋር አንድ መሆን ነው፤ 1ቆሮ. 12፡27፤ ገላ. 3፡27፡28፤ 1ዮሐ. 1፡3። አማኝ ከእግዚአብሔርና ከሌሎች ምእመናን ጋር ኅብረት ይኖረዋል (ሐ.ሥ. 2፡42፤ ፊል. 2፡1፤ 1ዮሐ. 1፡3፡4)፤ ከዉላማ ነገር ጋር ኅብረትን ከማድረግ ይሸሻል፤ 2ቆሮ. 6፡14-18፤ 1ዮሐ. 1፡6፡7። ኅብረት ከመንፈስ ቅዱስ የሚገኝ በረከት ነው፤ 2ቆሮ. 13፡14። «አንድነት» ይመ.

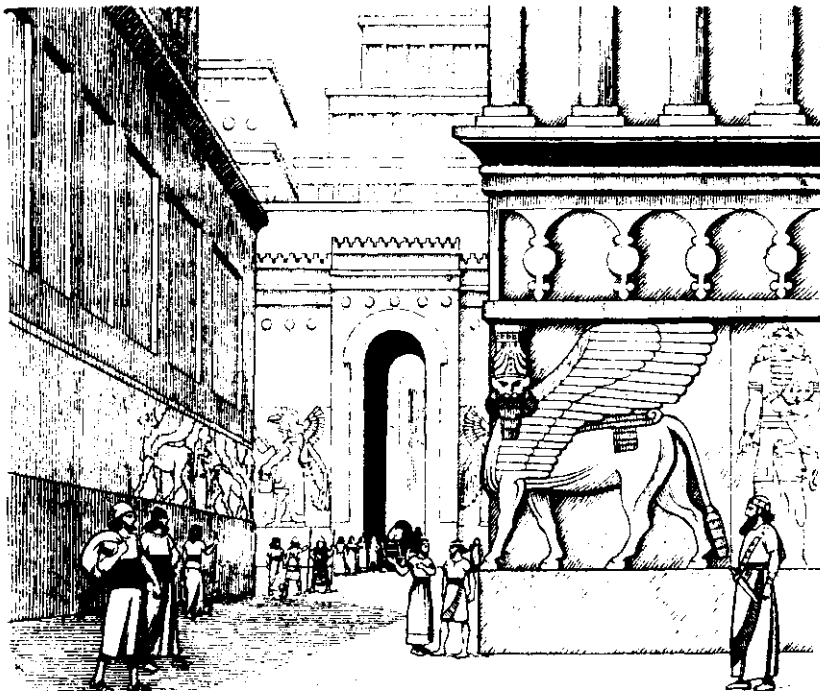
ኅብር፤ መልክ፤ ዐይነት፤ ዘፍ. 37፡3።

ኅብስት፤ በብ.ክ. ጊዜ ለቶርባን ይቀርብ የነበረ ማለፊያ ጻቡ። ከህፃናት በየሰንበቱ ዐሥራ ሁለት ኅብስት አዘጋጅተው በገበታ ላይ ያኖሩ ነበር፤ ይህም

ገጸ ኅብስት ይባላል። ያደረውንም ኅብስት ይበሉታል፤ ዘሌ. 24፡5-9፤ ዘጉ. 4፡7።

ነህምያ፤ የፋርስ ንጉሥ የአርጤክስስ ጠጅ አሳላፊ የነበረ አይሁዳዊ፤ ነህ. 1፡1፡2፡11። በአንዳንድ የግእዝ መጽሐፍ ሴንያ ተብሎ ይጠራል። በአርጤክስስ ዘመን መንግሥት በ20ኛው ዓመት፤ በ445 ከክ.በ. ኢየሩሳሌምን ለማሠራት ፈቃድ ተቀበለ፤ ነህ. 2፡1፡5፡6፡11። የኢየሩሳሌምን ፍርስራሽ ካየ በኋላ የከተማይቱን ሹማምንት ለሥራ አነሣግቸው፤ የጠላትን ተቃውሞ ሳይፈራ በ52 ቀን ቅጥርዋን አሠራ፤ ነህ. 2፡12-6፡15። አገሩን ሲገዛና ሕዝቡን በምክር ሲመራ እስከ 433 ከክ.በ. በኢየሩሳሌም ቆየ፤ ነህ. 8፡9፤ 10፡1፤ 13፡6። «ሐቴርሳታ» ማለት አገረ ገዢው ማለት ነው። በዚያን ጊዜ ወደ አርጤክስስ ተመለሰ፤ እንደገናም ወደ ኢየሩሳሌም መጥቶ ተገቢ ያልሆኑ ሁኔታዎችን አይቶ በግሣጺና በኃይል አስወገዳቸው፤ ነህ. 13። ነህምያና ዕዝራ አብረው ይሠሩ ነበር። ነህምያ የእምነት ሰው ነበረ፤ በእግዚአብሔርም ቃል መሠረት በድፍረት ለመጸለይና ለመሥራት ቻለ፤ 1፡4-11፤ 2፡4፡20፤ 4፡14፡15፤ 6፡9-11።

የነህምያ መጽሐፍ፤ መጽሐፉ በጥንታዊ ዕብራይስጥ ጽሑፍና በግእዝ የመጽሐፈ ዕዝራ ክፍል ነው። ነህምያ ራሱ የጻፈው መሆኑ ግልጽ ነው፤ ም. 1፡1፡2፡4 ሌላም።

አከፋፈል ፡-

1. ነህምያ ወደ ኢየሩሳሌም ሄዶ ቅጥርዋን ማሠራቱ፤ 1፡1-7፡4።
2. ከምርኮ የተመለሱት፤ በኢየሩሳሌም የኖሩት፤ የካህናቱና የሌዋውያኑም ዝርዝር፤ 7፡5-73፤ 11፡1-12፡26።
3. የሕት መጽሐፍ መነበቡ፤ የንስሐ ጸሎት፤ ቃል ኪዳን መጽናቱ፤ 8፡1-10፡39።
4. የቅጥሩ መቀደስ፤ የእግዚአብሔርን ቤት ማስተዳደሩ፤ 12፡27-47።
5. ነህምያ ሕግ ተላላፊዎችን መገሠጹ፤ 13፡1-31።

ነሐሰ፤ «ናስ» ይመ.

ነቃ፤ ተነሣ፤ ከእንቅልፍ፤ ከሞትና ከሌላም ሁኔታ፤ ዘፍ. 9፡24፤ ዳን. 12፡2፤ ሉቃ. 9፡32፤ ሮም 13፡11።

ነቅላጣ፤ በበግና በፍየል ወይም በሌላ እንስሳ መደበኛ አካል ላይ አልፎ አልፎ የሚታይ ልዩ መልክ፤ ዘፍ. 30፡33-35።

ነቢይት፤ ትንቢትን የምትናገር ሴት። የታወቁት ነቢያት የሙሴ እኅት ማርያም (ዘጸ. 15፡20)፤ የሌዊዎች ሚስት ዲቦራ (መላ. 4፡4-7)፤ በኢየሱስ ዘመን መንግሥት የነበረችው ሕልዳና (2ነገ. 22፡14-20)፤ ሐና (ሉቃ. 2፡36)፤ የፈልጶስ አራት ደናግል ሴቶች ልጆች ናቸው (ሐ.ሥ. 21፡9)። ሴቶች በቤ.ክ. ትንቢት መናገር ይፈቀድላቸዋል፤ ሐ.ሥ. 2፡17፤ 1ቆሮ. 11፡5።

ነቢይ፤ ነቢያት፤ ቃልን ከእግዚአብሔር ተቀብሎ ለሕዝብ የሚናገር። ነቢይ፤ የእግዚአብሔር ሰው (1ሳመ. 9፡6)፤ ባለፈ-አይ (1ሳመ. 9፡9)፤ የእግዚአብሔር ባሪያ (2ነገ. 24፡2) ይባላል። ነቢያት ቃሉ ከእግዚአብሔር እንደመጣ በረዳም፤ እንደት እንደመጣቸው ብዙ ጊዜ አይገልጹም ነበር። ብቻ «እግዚአብሔር እንዲህ ይላል» እያሉ ትንቢት ይናገሩ ነበር፤ አሞጽ 1፡3-6፡9፤ ሚክ. 3፡8። ቃሉ አንዳንድ ጊዜ በራሱ፤ በሕልም፤ በመልአክም ይገለጥላቸው ነበር፤ ዘኁ. 12፡6፤ ዳን. 10፡11። ቃሉ በብዙ ዓይነት መንገድ በሰጣቸውም (ዕብ. 1፡1)፤ እስከነፃሩ ድረስ በእነርሱ ላይ እንደ ሸክም ነበረ። በእግዚአብሔር መንፈስ ተመርተው ተናገሩ፤ ኢሳ. 15፡1፤ 2ጴጥ. 1፡21። ነቢያት ለዚህ ሥራ ተጠሩ፤ ኢሳ. 6፤ ኤር. 1፡4-10፤ ሉቃ. 3፡2።

ቃሉ ስለ ሁለት የተያያዙ ነገሮች የሚያስገነዝብ ነበር።

1ኛ. በእግዚአብሔር ውሳኔ ስለሚፈጸሙ ድርጊቶች፤ ስለ መንግሥታት፤ ስለ ሰዎች፤ ስለ ኃጢአት።

2ኛ. ወደፊት ስለሚሆኑት ድርጊቶች። ነቢያት ብዙ ጊዜ የእግዚአብሔርን ቃል በምላሌ (ኢሳ. 5፡1-7)፤ ወይም በድርጊት ይገልጡ ነበር፤ ኤር. 19፤ ሕዝ. 4።

ለነቢያት ትምህርት ቤትና ደቀ መዛሙርት ነበሩአቸው (1ሳመ. 19፡20፤ 2ነገ. 2፡3፤ ኢሳ. 8፡16)፤ እነርሱም የነቢያትን ትንቢት የጻፉ ይመስላል። ራሳቸውም ነቢያት የታሪክ መጻሕፍትን ጽፈዋል፤ 2ዜ.መ. 9፡29፤ 32፡32። ነቢያት የእግዚአብሔርን ቃል ያስተላልፉ ነበር፤ 1ነገ. 13፡11-25።

ሐሰተኞች ነቢያት ነበሩ። አንዳንዶች ዐውቀው ለገንዘብ ሊሉ ይናገሩ ነበር (አሞጽ 7፡12-13)፤ ሌሎች ተላሰተው ከራሳቸው የልብ አሳብ ተናገሩ (ሕዝ. 13፡2)፤ የተወሰኑት ደግሞ በክፉ መንፈስ ተመርተው ተናገሩ፤ 1ነገ. 22፡19-25። ነቢይ ሐሰተኛ መሆኑ የሚታወቀው ፡- ቃሉ ሳይፈጸም ሲቀር (ዘጸ. 18፡20-22)፤ ባዕድ አምልኮትን ሲከተል (ዘጸ. 13፡1-4)፤ አካሄዱ ክፉ ሲሆን (ኤር. 23፡9-14)፤ ኃጢአት በበዛ ጊዜ ስለ ፍርድ ሳይሆን፤ ስለ ሰላም ሲተነብይ (ኤር. 23፡16-32) ነው።

ጌታችን ኢየሱስ ክርስቶስ ራሱ በትስብእቱ ከፈጸመላቸው አገልግሎቶች አንዱ የትንቢት ሥራ በመሆኑ ነቢይ ነው። ለደኅንነታችን የተሰጠውን የእግዚአብሔርን ፈቃድ በመግለጥ የነቢይነትን ሥራ ፈጸመ፤ ማቴ. 5፡17-18፤ ማር. 6፡4፤ ሉቃ. 7፡16፤ ዮሐ. 1፡18፤ 9፡17፤ 14፡24-26።

በአ.ክ. ዘመንም እግዚአብሔር ነቢያትን አስነሣ፤ ከሐዋርያት ጋር የቤ.ክ. መሥራቾች ነበሩ፤ ከመምህራንም ጋር አገለገሉ፤ ሐ.ሥ. 13፡1፤ ኤፌ. 2፡20። ሥራቸው የሚመጣውን መግለጥ (ሐ.ሥ. 11፡28፤ 21፡10-11፤ ራእ. 1፡19)፤ ቤተ ክርስቲያንንም መምከር፤ ማጽናትና ማጽኑ ነው፤ ሐ.ሥ. 15፡32፤ 1ቆሮ. 14፡3። በቤ.ክ. የትንቢት ቃል ለነቢይ ሲገለጥ በሥርዓት ሊነገር ይገባል፤ ሌሎችም የእግዚአብሔር ቃል መሆኑን መለየት ያስፈልጋቸዋል፤ 1ቆሮ. 14፡6-33። ሐሰተኞች ነቢያት እንደሚሰሙ ክርስቶስም ሐዋርያትም ተናግረዋል፤ ማቴ. 7፡15-20፤ 2ጴጥ. 2፡1፤ 1ዮሐ. 4፡1። «ራእይ»፤ «ትንቢት» ይመ.

ነብር፤ «እንስሳት» ይመ.

ነነዌ፤ ይህ ጥንታዊ ከተማ በጤግርስ ወንዝ ዳር በናምሩድ ተመሠረተ፤ ዘፍ. 10፡11-12። ለአሦር መናገሻ ከተማ ሆነ፤ እጅግ ሰፊና ያማረ ነበር። የከተማው ቅጥር ርዝመት ዐሥራ ሁለት ኪ.ሜ. ነበረ፤ እነሰናከራም ብዙ ሕንጻዎችን ሠራበት፤ ዮናስ 4፡11። የነነዌ ሰዎች ንስሐ እንዲገቡ ዮናስ ወደ ነነዌ ተላከ፤ ንስሐም ገቡ፤ ሉቃ. 11፡30። የባቢሎን መንግሥት በ612 ከክ. በ. ከተማውን ይዞ አፈረሰው። ካ. 1 ለ።

ነካ፤ ዳሰሰ፤ ያዘ፤ ዘፍ. 3፥3፤ ኢሳ. 52፥11፤
ዘክ. 2፥8፤ ዮሐ. 20፥17፤ ቆላ. 2፥22።

ነውር፤ አላፋሪ ድርጊት ወይም ሁኔታ።
በተለይ ከተፈጥሮ ሁኔታ በመውጣት የሚያጋጥም
(ዘጸ. 12፥5፤ ሮሞ 1፥27፤ 1ቆሮ. 11፥14-15፤
14፥35፤ ኤፌ. 5፥12) ወይም ጋጢአት ወይ
በመሥራት ይታያል፤ ፊል. 3፥19፤ ይሁዳ 13።
ክርስቲያን ያለ ነውር መሆን አለበት፤ ኤፌ. 1፥4፤
5፥27። በዕብ. 12፥1-2 «ነውር» የመሸቀል ላይ
ውርደትን ያመለክታል።

ነዘር፤ ተናጻፊ አባባ፤ ኢሳ. 30፥6።

ነዶ፤ ከታወደ በኋላ በአንድነት ታስሮ
የተቀመጠ እህል። የገብስ፤ የሰንደና የጤፍ ነዶ ሊባል
ይችላል፤ መዝ. 126፥6። የሴፍ የነዶ ሕልም አየ፤
ዘፍ. 37፥6-7። በፍርድ ቀን የጻድቃንና የጋጥአን
መለየት በነዶ ተመስጧል፤ ማቴ. 13፥30።

ነገ፤ ከዛሬ በኋላ የሚሆነው ቀን ወይም ዘመን፤
ምሳ. 27፥1፤ ኢሳ. 22፥13፤ ማቴ. 6፥34፤ ሉቃ.
13፥32፤ 1ቆሮ. 15፥32፤ ያዕ. 4፥13-14።

ነገሥት፤ በል እስራኤልና ስለ ይሁዳ ንጉሦች
የሚተርኩ 1ኛና 2ኛ ነገሥት መጻሕፍት። ከዳዊት
ልጅ ከሐሎጥን አንገሥት ሕሳክ ይሁዳ መንግሥት
ማለቂያ ድረስ የሁለቱን፤ የእስራኤልንና የይሁዳን
መንግሥታት፤ የነገሥታትን ታሪክ ይተርካሉ። የ400
ዓመት ታሪክ ነው። ጻዊትና ስሎጥን 12ኛን ነገዶች
በሙሉ ሲገዙ፤ በሰሎጥን ልጅ በርብዓም ዘመን
መንግሥቱ ተከፍሎ ዐሥሩ ነገዶች የሰሎጥን ጠላት
የኢየሱብዓም ግዛት ሆኑ፤ እስራኤልም ተባለ። 2
ነገዶችም ለርብዓም ሆኑ፤ ይሁዳም ተባለ፤ ነገ.
17፥28-33፤ 12፥16-20። በኢየሱብዓም መጋቢት
የሰሜን መንግሥት ሕዝብ በእግዚአብሔር ላይ
በሚመስሉ ሌሎችን አማልክት ማምለክ ይሾሩ፤
በእስራኤልም ነገሥታት መካከል እግዚአብሔርን
የሚፈራ ብዙ አልነበረም። እግዚአብሔር
አሦራውያንን በእስራኤል ላይ ያስነሣቸው በዚህ
ምክንያት ነው። የእስራኤልም መናገሻ ከተማ
የነበረችው ሰማርያ በ722 ክክ. በ. በአሦራውያን እጅ
ፈረሰች፤ የእስራኤልም ሕዝብ ተማርከው ወደ አሦር
ፈለሱ፤ 2ነገ. 17፥3-6።

በደቡብ መንግሥት በይሁዳ የኢየሩሳሌም
ከተማ፤ የእግዚአብሔር ቤተ መቅደስና ካህናት ነበሩ።
ሕዝቡ እግዚአብሔርን ይፈሩ ነበር። መልካሞችም
ነገሥታት ነበሩ፤ በኋላ ግን ምናልባት በጣሞና ሌሎች
እግዚአብሔር በሰማርያ ላይ አሦራውያንን እንዳስነሣ
በኢየሩሳሌም ላይ ናቡከደነፆር የተባለውን የባቢሎንን
ንጉሥ አስነሥቶ በ586 ክክ. በ. ኢየሩሳሌም በባቢሎን
ሰዎች (በክለዳውያን) እጅ ፈረሰች፤ የይሁዳም ሕዝብ
ተማርከው ወደ ባቢሎን ፈለሱ፤ 2ነገ. 24፥3-4፤ 10-15።

አብዛኞቹ ነቢያት የተነሡት በነገሥታት ዘመን
ነው። ነገሥታቱና ሕዝቡ ሲያምኑበት፤ «ተመለሱ፤
ካልተመለሳችሁ እግዚአብሔር ይፈርድባችኋል»
ብለው እንዲያስጠነቅቁአቸው እግዚአብሔር ነቢያትን

ላከላቸው፤ 2ዜ.መ. 36፥15-16፤ ኤር. 25፥1-11።
ከኤልያስና ከኤልሳብ ሌላ ኢሳይያስና ሚካያስ፤ ሆሴዕና
አሞጽ፤ ሶርንያስ፤ ኤርምያስ፤ ሌሎችም ነቢያት
የተነሡት በነገሥታት ዘመን ነው።

የነገሥታት ታሪክ በሙሉ አስቀድሞ በ1
መጽሐፍ ብቻ ተጽፎ ነበር፤ 70 ሊቃናት ግን ወደ
ግሪክ ቋንቋ በተረጉሙት ጊዜ መጽሐፍ በ2 ተከፈለ።
መጽሐፉ የተጻፈው ንጉሡ ዮአኪን ከሞተ በኋላ ነውና
ምናልባት በስደት ዘመን በባቢሎን አገር ሳይጻፍ
አልቀረም፤ 2ነገ. 25፥29-30። ጸሐፊው ማን
እንደሆነ ግን አልታወቀም። ነገር ግን እንደ ጥንት
አጼሁድ አሳባቢ በታወቀ ነቢይ (ነቢያት) እንደተጻፈ
ይታሰባል። ጸሐፊው ታሪኩን ሲያዘጋጅ ቀደም ብሎ
ስለ ጉዳዩ የተጻፉ መጻሕፍትን እንዳነበበ ይታመናል፤
1ነገ. 11፥41፤ 14፥19-29፤ 1ዜ.መ. 29፥29።

አከፋፈል ፦

1. የሰሎጥን ዘመን መንግሥት፤ 1ነገ. 1-11።
2. እስራኤል እስከተማሪክ ድረስ የነበሩ የእስራኤልና
የይሁዳ ነገሥታት ታሪክ፤ 1ነገ. 12 እስከ 2ነገ. 17።
3. ይሁዳ እስከተማሪክ ድረስ የቀዳሳ የይሁዳ
ነገሥታት ታሪክ፤ 2ነገ. 18-25።

ነገረ፤ አባብን ገለጠ። እግዚአብሔር በብዙ
ዓይነት መንገድና በመጨረሻም በልጁ ተናግሯል፤
ዕብ. 1፥1-2። ክርስቶስ ለሰዎች ተናገረ፤ ደቀ
መዛሙርቱም ለሰ ልዩ ልዩ ነገር ተነጋገሩ፤ ሉቃ.
24፥13-14፤ 32።

ነገድ፤ ከአንድ አባት የተወለደ ሕዝብ። ያዕቆብ
ዐሥራ ሁለት ወንዶች ልጆቹን ባረካቸው (ዘፍ. 49)፤
እነርሱም የቤተ እስራኤል አባቶችና ነገዶች ሆኑ።
የሴፍ ነገድ በሰሙ ሳይሆን ብዙ ጊዜ በልጆቹ
በኤፍሬምና በሞሳሴ ተጠርቷል፤ በእስራኤል ሰልፍም
ጊዜ ፎፍራምና ምናልባት ሁለት ነገዶች ሆነው ተቈጠሩ፤
ዘክ. 2፥18-24።

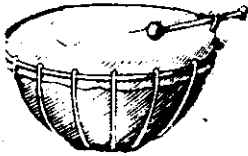
የእስራኤል ነገዶች ከነዓንን ሲወርሱ፤ እንደ
ሁኔታቸውና እንደ ብዛታቸው፤ በምርጫም በዕጣም
ርሷት ተሰካቸው። የላዊ ነገድ ካህናት በመሆናቸው
እንደ ሌሎቹ መሬት አልተሰጣቸውም፤ ዘክ. 32፤
ኢያሱ 13-19። ካ. 3 ይመ.። በመሳፍንት ዘመን
እያንዳንዱ ነገድ በራሱ ተጽደረ። በሳዖልና በዳዊት
ጊዜ ግን አንድ እየሆኑ ሄዱ፤ ጻዊትም ለየነገዱ አለቃ
ሾመ፤ 1ዜ.መ. 27፥16-22።

የይሁዳ ነገድ አየባረታ ሲሄድ ሌሎች
አልተደሰቱም ነበርና፤ ከሰሎጥን ሞት በኋላ በርብዓም
ላይ ዐመፁ፤ ኢየሱብዓምንም አነገሡ፤ የእርሱም
መንግሥት እስራኤል ተባለ፤ 1ነገ. 12፥1-16።
ከባቢሎን ምርኮ በኋላ ሰዎች ነገዳቸውን ቢያውቁም
ለአስተዳደሩ ለውጥ አላመጣም፤ ሉቃ. 2፥36፤ ያዕ.
1፥1።

ዐሥራ ሁለት ነገዶችና ዐሥራ ሁለት ሐዋርያት
ይመሳሰላሉ፤ ስሞቻቸውም በመንግሥተ ሰማያት
በሮችና መሠረቶች ላይ ተጽፈዋል፤ ማቴ. 19፥28፤

ገላ. 6: 16፤ ራእ. 21: 12-14።

ነጋሪት፤ እንደ ከቦር ያለ ባለአንድ አፍ፤ በቆላፋ እንጨት የሚመታ የዜማ ዕቃ፤ 24መ. 6፤ 5።

ነጋሪትና መምቻው

ነጐድጓድ፤ መብረቅ ከወረደ በኋላ የሚሰማ ድምፅ፤ ኢዮብ 37፡2-5፤ መዝ. 29። ፍልስጥኤማውያን እንዲሸነፉ እግዚአብሔር የነጐድጓድ ድምፅን አሰማ፤ 14መ. 7፡10። ነጐድጓድ የእግዚአብሔር ድምፅ ይባላል፤ የእግዚአብሔርንም ኃይል ይገልጻል፤ ኢዮብ 40፡9፤ መዝ. 18፡13፤ ዮሐ. 12፡29።

ነፃነት፤ «አርነት» ይመ.

ነፃ ወጪዎች፤ እነዚህ ሰዎች እነማን እንደነበሩ ለመወሰን ያስቸግራል። በ63 ከክ. በ. በነበረው ጦርነት የተያዙ ምርኮኞች ልጆች እንደነበሩ የሚገምቱ አሉ፤ ሐ.ሥ. 6፡9። «ሮማዊ»፤ «ባሪያ» ይመ.

ነፃ ፈቃድ፤ ሰው ሁሉ ዕውቀት ያለው ሆኖ ስለተፈጠረ፤ ከተገም ሆነ መልካምን እንደየጠባዩና እንደየምኞቱ ለመምረጥ ይችላል። ለምርጫውም ራሱ ገላፊ ነው፤ ዘፍ. 2፡17፤ ዘዳ. 30፡19-20፤ ኢያሱ 24፡15፤ ያዕ. 1፡14-15። ሰው በኃጢአት ከወደቀም በኋላ ሁልጊዜ በራሱ ምርጫ በመመራት የለቡን ፍላጎት ይፈጽማል፤ እግዚአብሔርንና የእግዚአብሔርን ነገር አይፈላግም፤ አይመርጥም። ሰው ከአዳም የተወለደ ስለሆነ የኃጢአት ባሪያ ነው። ስለዚህ እግዚአብሔር በሰው ልብ ሲሠራ ሰው ወደ እግዚአብሔር ይደርሳል፤ ዮሐ. 6፡44፤ 8፡34፤ ሮሞ 3፡11፤ 8፡5-8፤ 1፡ቆሮ. 2፡14፤ ኤፌ. 2፡1-10። «የእግዚአብሔር መታቢነት» ይመ.

ነጥብ፤ የጥብብ መለያና ማቆሚያ። ክርስቶስ ነጥብ ሲል በእግርና በደላት ቅጽሎች እንዳሉ፤ በዕብራይስጥ ፎካሎችም መለያዎች አሉና በሕግ በኩል ከእነዚህ ጥቃቅን ምልክቶች አንዱት እንኳ እንደማትሻር አመለከተ ማቴ. 5፡18። «የውጣ» ይመ.

ነፋስ፤ የአየር እንቅስቃሴ። ነፋስ ከየት እንደሚመጣ፤ ወዴት እንደሚሄድ አይታወቅም፤ ዮሐ. 3፡8። እግዚአብሔር የኃላምን የአየር ሁኔታ በአራት ነፋሳት እንደወሰነ ተጽፏል፤ ኤር. 49፡36፤ ዳን. 7፡2፤ ራእ. 7፡1። ነፋስ እንደ አቅጣጫው በርከት ወይም እንቅፋት ሊሆን ይችላል። በከነዓን የምሥራቅ ነፋስ መራቀን ያደርጋል፤ ኃይለኛም ነው (ዘፍ. 41፡6፤ መዝ. 48፡7)፤ የምዕራብ ነፋስ ያዝናም ነፋስ ነው (ነገ. 18፡41)፤ የሰሜን ነፋስ ብርድ

ያመጣል (ኢዮብ 37፡9፤ ምላ. 25፡23)፤ የደቡብም ነፋስ መቀት ይሰጣል፤ ኤር. 4፡11፤ ሉቃ. 12፡55። ነፋስ በእግዚአብሔር ትእዛዝ ይነሣል (መዝ. 107፡25)፤ የእግዚአብሔርም እስትንፋስ ይባላል፤ ኢሳ. 40፡7። ነፋስ በምላሌነት ለብዙ ነገር ተጠቅሷል፤ ኢሳ. 41፡29፤ ዮሐ. 3፡8፤ ኤፌ. 4፡14፤ ይሁዳ 12። «አውራቂስ»፤ «ዓውሎ ነፋስ» ይመ.

ነፍስ ገዳይ፤ ሰው በእግዚአብሔር መልክ ስለተፈጠረ ሰውን መግደል ተከልክሏል። በነፍስ ገዳይም የሞት ፍርድ ተወሰነ፤ ዘፍ. 9፡4-6፤ ዘጸ. 20፡13፤ 21፡14፤ ዘሌ. 24፡17። የሚቼ ቅርብ ዘመድ ነፍስ ገዳዩን መግደል ነበረበት። ገዳዩ ያለ ቂም በድንገት ገድሎ ወደ መግዳቱ ከተማ በሸሸ ደድናል፤ አለበለዚያ ግን ለደም ተበቃዩ ተላልፎ ይሰጣል፤ ዘኁ. 35፡9-34፤ ዘዳ. 19፡1-10።

ክርስቶስ ስድብና ነቀፊታ ነፍስ እንደ መግደል የሚቈጠር መሆናቸውን አስተማረ፤ ማቴ. 5፡21-22። ትእዛዙ «አትግደል» ሲል በግልጽነት እንጂ በእግዚአብሔር ሥልጣን ሰው እንዳይገድል አይከለክልም። በሕግ መሠረት የሞት ፍርድ የሚወስኑ በእግዚአብሔር ሥልጣን ይሠራሉ፤ ሮሞ 13፡3-4። እንደዚሁም የእስራኤል ሕዝብ በጦርነት ጊዜ በእግዚአብሔር ትእዛዝ ሰዎችን ሲገድሉ፤ የእግዚአብሔርን ውላጅ ኃጢአት በሞላባቸው ሕዝብ ላይ ይፈጽማሉ፤ ዘዳ. 20፡13፤ ዘፍ. 15፡16፤ ነገ. 20፡26፤ 14መ. 15፡2-3። «ጦርነት» ይመ.

ነፍስ፤ የሰው ሕይወት፤ ከእግዚአብሔር እስትንፋስ የተገኘ ነው፤ ዘፍ. 2፡7። ነፍስ ሰውን ብቻ ሳይሆን እንስሳትንም ሊያመለክት ይችላል፤ ሆኖም የእንስሳት ሕይወትም ደማቸው ብቻ ነው፤ ዘፍ. 1፡20፤ ዘሌ. 17፡11። ሰው ሥጋና ነፍስ ነው። ሰው ሲሞት ነፍሱ ከሥጋው ይለያያል፤ ወደ እግዚአብሔርም ይመለሳል፤ ምላ. 11፡30፤ መዝ. 12፡7፤ ሉቃ. 23፡46። ነፍሳት በእግዚአብሔር ፊት መቆምና መናገር ይችላሉ፤ ራእ. 6፡9-10። ነፍስ የሰውን ሕይወት (ሮሞ 11፡3)፤ ስሜትን (ሉቃ. 1፡46)፤ ፈቃድንም (ሮሞ 13፡1) ያጠቃልላል። እግዚአብሔር ለአዳም ነፍስን ሰጠው ሰዎች ሳይወለዱ በአባታቸው ወገብ እንዲሉ ይቈጠራሉ፤ ዕብ. 7፡9-10። ደግሞም ነፍስ ከእግዚአብሔር እንደሚሰጥ መቅ. ያስተምራል፤ መዝ. 12፡7፤ ኢሳ. 42፡5። የሰው ነፍስ ሊጠፋ ይችላል። ይህም የእግዚአብሔርን መንግሥትና ክብር አለማግኘትን እንጂ ፈጽሞ መደምሰስን አያዳይም፤ ማቴ. 10፡28፤ 16፡26።

አንዳንዶች፤ ሰው ሥጋ፤ ነፍሱና መንፈስ የሚገኙበት ፍጡር ነው ይላሉ። ነገር ግን መቅ. ሰው ሁለት፤ ግለትም ሥጋና ነፍስ ወይም ሥጋና መንፈስ ብቻ መሆኑን ያስተምራል፤ ማቴ. 6፡25፤ 10፡28። መንፈስ ረቂቅ ልህንነት ለሰው ነፍስ በተለዋዋጊነት የተሰጠ ስም ነው፤ መዝ. 12፡7፤ 1፡ቆሮ. 5፡3-5። በተጨማሪም ሮሞ 8፡10፤ 1፡ቆሮ. 7፡3-4፤ 2፡ቆሮ. 7፡13፤ ዘፍ. 35፡18፤ ሐ.ሥ. 15፡25፤ መዝ.

35÷3፤ ሉቃ. 23÷46 ይመ.። 1ተሰ. 5÷23 እና ዕብ. 4÷12 ነፍስንና መንፈስን ለየብቻ የጠቀሱት የተለያዩ ክፍሎች መሆናቸውን ለማመልከት ሳይሆን፤ ሰውን በሁለት አቅጣጫ ለማየት ነው። ማቴ. 22÷37ን ያስተያዩ። «መንፈስ»፣ «ቅጣት»፣ «ሰው» ይመ.

ነፍስ ወከፍ፤ እየራሱ፤ ለእየራሱ፤ እያንዳንዱ፤ ለእያንዳንዱ፤ አንድም ሳይቀር ማለት ነው፤ 1ዜ.መ. 23÷3።

ኑኃሚን፤ ትርጉሙ «ደስታዬ» ማለት ነው፤ ሩት 1÷20፡21። የቤተ ልሔሙ የአቤሜሌክ ሚስት። በሞዓብ ላላች ባሏና ልጆቿ ሞቱባት፤ ግን ሞዓባዊት የሆነች ምራቷ ሩት በእምላኳ ሰላመነች፤ ከእርሷ ጋር ወደ ቤተ ልሔም ተመለሰች፤ ሩት ም. 1። ኑኃሚን ሕገን ከማክበሯ የተነሣ፤ የባሏ ዘመድ በዓገዝ ሩትን እንዲያገባ አደረገች፤ ኢየሴድ ለተባለ ልጇቸው ሞገዚት ሆነች። እርሱም የዳዊት አያት ነበረ፤ ሩት ም. 2-4፤ ዘዳ. 25÷5፡6፤ ዘሌ. 25÷25።

ኑዛዜ፤ ሰው ሳይሞት ያለውን ንብረት ለማከፋፈል በሽማግሌዎች ፊት የሚያደርገው ውሳኔ። ሰው እስኪሞት ድረስ ግን ኑዛዜው አይጸናም። ክርስቶስ በመሞቱ ኑዛዜውንና ቃል ኪዳኑን እጽና፤ ዕብ. 9፤ 15-17። «ቃል ኪዳን» ይመ.

ኑፋቄ፤ ጥርጥርና መለያየት (ሐ.ሥ. 24÷14) ወይም ከትክክለኛ እምነት ጋር የማይስማማ ትምህርት፤ 2ጴጥ. 2÷1።

ኒሳን፤ «ወር» ይመ.

ኒቆዲሞስ፤ ፈሪሳዊና የአይሁድ አለቃ። ኢየሱስን ሊጠይቅ በሌሊት ወደ እርሱ ሄደ (ዮሐ. 3)፤ የኢየሩሳሌም ሸንጎ ኢየሱስን ሊከሰው ሲፈልግ ኒቆዲሞስ ስለ ክርስቶስ መሰከረ፤ ዮሐ. 7፤ 45-52። ኢየሱስ ከተሰቀለ በኋላ ለመግዝ የሚሆን ልዩ ቅመም ይዞ መጣ፤ ዮሐ. 19÷39።

ኒቆጵልየን፤ የአልዋሪቱን ወደብ። ጳውሎስ በዚህ አገር ከቲቶ ጋር ለመገናኘት አቀደ፤ ቲቶ 3÷12። ዛ. 7ረ።

ኒካው፤ ከ610 እስከ 595 ያህል ከክ.በ. በግብጽ ላይ የነገሠ ፈርዖን። በ609 ከክ.በ. ከአምር ጋር ለመዋጋት ወደ ሰሜን ሲዘምት ኢየሱስን ተነሣበት። ኒካውም እንዲመለስ አስጠነቀቀው፤ ኢየሱስ ግን በመጊዶ ተዋግቶ ሞተ፤ 2ነገ. 23÷29-30፤ 2ዜ.መ. 35÷20-24። ኒካው ከሄደበት ሲመለስ የኢየሱስን ልጅ ንጉሥ ኢየሐክስን ወደ ግብጽ እንዲሰደድ አደረገው፤ ወንድሙንም በእርሱ ምትክ እነገሠው፤ ግብርም እንዲከፍሉ አደረገ፤ 2ነገ. 23÷33-35፤ 2ዜ.መ. 36÷1-4። ፈርዖን ኒካው በ605 ከክ.በ. በከርካሚሽ ጦርነት በባቢሎን ጋዶል ተሸነፈ፤ ኤር. 46÷2።

ናሆም፤ ትርጉሙ «መጽናኘት» ማለት ነው። ስለ ነጭ ውድቀት ራእይ ያየ፤ ለይሁዳ የምሥራችን የተናገረ ነቢይ፤ ናሆም 1፤ 1፡15። ይኖርበት የነበረው ከተማ ስም ኤልቆሽ ይባል ነበር። ከይሁዳ ከተሞች

አንዱ ይመስላል እንጂ ቦታው አልተረጋገጠም።

የናሆም ትንቢት፤ ናሆም ራእዩን ባየበት ጊዜ የግብጽ ከተማ ናኦ አሞን ወድቃ ነበር፤ ናሆም 3÷8-10። ትንቢቱን የተናገረው ከክ. በ. 663ና ነጭ በወደቀችበት በ612 መካከል ነበር። የይሁዳ ንጉሥ ኢየሱስን ሕዝቡን ቃል ኪዳን ባስገባበት ዘመን የነበረ ይመስላል፤ ናሆም 1፤ 15፤ 2ዜ.መ. 34÷31፡32፤ 35÷1፡18። ይህም ኤርምያስ ትንቢቱን ከጀመረ በኋላ ማለት ነው። በዮናስ ዘመን ነጭ ከክፋቷ ተመልሳ ዳነች። ውሎ አድር ግን፤ ከሞካኒዋና ከስስቷ ብዛት የተነሣ ፍርድ የማይቀርላት ሆነ፤ ናሆም 3፤ 1-7።

አከፋፈል ፦

1. እግዚአብሔር የፍርድና የበቀል አምላክ ነው፤ ም. 1።
2. የነጭ ጥፋት፤ ም. 2።
3. የነጭ ጥፋት ምክንያት፤ ም. 3።

ናርዶስ፤ የናርዶስ ቅጠል፤ ደስ የሚያሰኝ ሽብ፤ መ.መ. 1፤ 12፤ 4÷13። አይሁድ ናርዶስ ከሕንድ አገር ያስመጡ ነበርና ውድ ነበረ፤ ዮሐ. 12÷3-5።

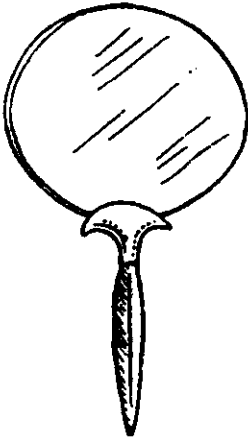

የናርዶስ ቅጠልና ብልቃጦች

ናሲብ፤ «ጊዛ» ይመ.

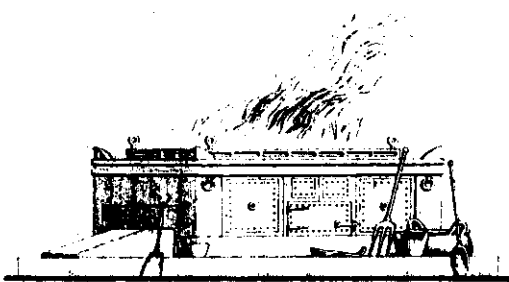
ናስ፤ (ነሐስ)፤ ከሰማያዊና ከአረንጓዴ ዐፈር ተነጥሮ የሚወጣ። ገጹ ሕ የሆነ ናስ መልኩ ቀይ ነው። ሠራተኞች በመደሻ እየመቱት ዕቃ ይሠሩበት ነበር፤ ዘኁ. 21፤ 9፤ 1ነገ. 7÷14፤ 2ጢዋ. 4÷14። ከቀርቀር ጋር በእሳት ተቀላቅሎ ሲነጠር ግን ይጠነክርና መልኩ እንደ ወርቅ ይሆናል፤ 2ዜ.መ. 12÷10። መዳብ እንደዚሁም ከልስ ናስ ነው፤ ሕዝ.

22÷18። የመቅደስ ዕቃዎች ይሠሩበት ነበር፤ 1ነ። 7÷45። ለመስተዋትና ለቤት ዕቃ ደግሞ ሰዎች ይጠቀሙበት ነበር፤ ሕዝ. 27÷13።

በሙሴ ዘመን ግብጻውያን በዚህ ዓይነት የናስ መስተዋት ይጠቀሙ ነበር

የናስ መሠረድ፤ ከግራር እንጩት የተሠራ፤ በናስ የተለበዙ፤ በእግዚአብሔር ግደሪያ መግቢያ የቆመ መሠረድ። ባለ አራት ግዕዝን ሆኖ እንደ ባዶ ሣጥን ይመስላል ነበር፤ ከላይም በናስ መረብ ተሸፍኗል። በየግዕዝ ተንዶች ነበሩበት፤ ዘጸ. 27÷1-8። በዚህ መሠረድ ካህናት ልዩ ልዩ የሚቃጠሉ መሥዋዕቶችን ያቀርቡ ነበር፤ ዘጸ. 30÷28፤ 1ነ። 8÷64።

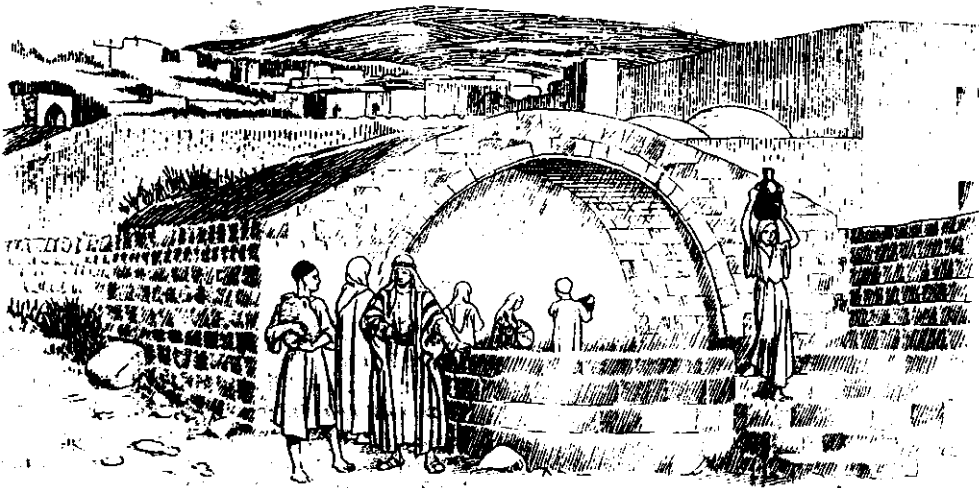
የናስ መሠረድ

ናቡኑ፤ እክዓብ የተመኘው በኢይዝራኤል የነበረው የወይን ቦታ ባለቤት። እንደ እግዚአብሔር ሕግ፤ ርስቲን አልሸጥም በማለቱ (ዘሌ. 25÷23)፤ በኤልሳቤል ትእዛዝ በሐሰት ተመስክሮበት ተወገረ፤ 1ነ። 20÷1-16። እግዚአብሔርም በኤልያስ አፍ በእክዓብና በዚህ ሰዎቹ ላይ ፍርድ እንደሚያመጣ ተናገረ፤ 1ነ። 20÷17-26፤ 22÷34-38፤ 2ነ። 9÷24-26፤ 30-37፤ 10÷10።

የናቡከደነፆር ሥዕል

ናቡከደነፆር፤ ከ605 እስከ 562 ክክ.በ. በባቢሎን በክለዳውያን ላይ የነገሠ ንጉሥ። ትርጉሙ «ናባው አልጋ ወራሽነቱን ጠበቀ» ማለት ይሆናል። ናባው ከባቢሎን ጣዖታት አንዱ ነበረ፤ ኢላ. 46÷1። ናቡከደነፆር ከባቢሎን ነገሥታት ታላቁ ነበረ። ብዙ መቅደስ ሠራ። ብዙም መሥዋዕትን ሠዋ። በባቢሎን ትልቅ የከተማን በርና መንገድ፤ ቅጥርና መስኖም ሠራ። በ605 ክክ.በ. በክርክሚሽ የግብጽን ንጉሥ ፈርዖን ኒክውን አሸነፈ፤ ግብጽም የያዘቻቸውን መንግሥታት ሁሉ ያዘ። ከእነርሱ አንዱ ይሁዳ ነበረና በኢየሱቅም ዘመን መንግሥት ይሁዳን ያዘ (ኤር. 46÷2፤ 2ነ። 24÷1-7)፤ በዚያን ጊዜ ወደ ባቢሎን ከተማረኩት ወጣቶች አንዱ ዳንኤል ነበረ፤ ዳን. 1÷1-7። ኢየሱቅም ከወመፀበት በኋላ ናቡከደነፆር ወደ ባቢሎን ሊግርከው አሰበ፤ 2ዜ.መ. 36÷6-7። ኢየሱቅም ግን ላይማረክ ሞተና ልጁ ዮአኪን ከብዙ ሰዎች ጋር ወደ ባቢሎን ተማረከ፤ 2ነ። 24÷10-16፤ 2ዜ.መ. 36÷10። ከእርሱም በኋላ ሴደትያስ ነገሠ፤ ባንገሠውም በባቢሎን ንጉሥ ላይ ስላመፀ የባቢሎን ሠራዊት ኢየሩሳሌምን ከብበው ያዙለት፤ ኢቃጠሉአትም፤ ከጥቂቶችም በቀር ሕዝቡን ማረኩ፤ 2ነ። 25÷1-22፤ 2ዜ.መ. 36÷17-21፤ ኤር. 39÷1-12፤ 52÷4-30። በኋላም ግብጽን ጭምር አሸነፉ። ናቡከደነፆር እነዚህን አገሮች የያዘው፤ ያሸነፈውም በእግዚአብሔር ፈቃድ ነበር፤ ኤር. 27÷6፤ 46÷13፤ ሕዝ. 29÷19-20። ጣዖታትን ያመልክ (ዳን. 1÷2)፤ ያምጥርትም ነበር (ሕዝ. 21÷21)፤ እግዚአብሔር ግን የፍርዱ መፈጸሚያ መሣሪያ አድርጎት «ባረያዩ» አለው፤ ኤር. 25÷7-11፤ 32÷28። በትንቢተ ዳንኤል ስለ ናቡከደነፆር ሕልም (ዳን. 2)፤ ስላሠራውም ምስል (ዳን. 3)፤ ከእግዚአብሔር ጋይልም የተነሣ ስለ መገረሙ (ዳን. 2÷47፤ 3÷28-29)፤ ስለ ታላቅነቱና ስለደረሰበትም ውርደት እግዚአብሔርን ወደ ማክበር እንደደረሰ (ዳን. 4÷1-37)፤ ተጽፎ ይገኛል። ዳንኤልን አከበረ፤ ለኤርምያስም አስተያየት አደረገለት፤ ዳን. 2÷48፤ ኤር. 39÷11-12። ናቡከደነፆር በዙፊቱ ምክንያቱ ተዋርዶ ሰባት ዓመት እንደ በራ ሆነ። ይህም የእግዚአብሔር መቅሠፍት ነበረ። በኋላም አእምሮው ተመልሶለት እግዚአብሔርን አከበረ። ይህ ዓይነት በሽታ አልፎ አልፎ በሰዎች ላይ ይገኛል። ሰው በዚህ በሽታ ሲያዝ አውራጎ ለመምሰል ይሞክራል፤ ዳን. 4÷28-34።

የናዝሬት የውሃ ጉድጓድ

ናቡ-ዘረዳን፤ የናቡ-ዘደነየር የዘበኞቹ አለቃ።
 እየሩሳሌምም በተሸነፈች ጊዜ በሕዝቡ ላይ
 ባለሥልጣን ነበረ። ድሆችንም በይሁዳ አስቀርቶ
 ሌሎችን ወደ ባቢሎን አረገሰ። 2ኛ.
 25፡11-12፡20፤ እር. 39፡9፤ 52፡12፡15፤
 16፡29፡30። እንደ ገጽ-ው ስህተት እነዚህ ለኤርምያስ
 ቸርነትን አሳየ፤ ኤር. 39፡11-14፤ 40፡1-6።

ናባው፡፡ ነቦ፤ 1. የባቢሎን የፅውቀት
 አምላክ፤ ኢሳ. 46፡1። 2. ከዮርዳኖስ ወንዝ
 በስተምሥራቅ ያለው ተራራ። ሙሴ ከዚህ ተራራ ላይ
 ሆኖ ከነፃነት አየ፤ ዘጸ. 34፡1።

ናታኒም፤ ለቤተ መቅደስ አነስተኛ ሥራ
 እንዲሠሩ የተመደቡ አገልጋዮች፤ 1ኛ. መ. 9፡2፤
 ዕዝ. 2፡43፤ ነህ. 7፡46-56። ከከነዓን፤ ከገዳማና
 ከምድያም የመጡ ጄኔራላት፤ ዘኁ. 31፡11-12፡25-29፤ ኢያሱ 9፡23።

ናታን፤ ትርጉሙ «እግዚአብሔር ሰጥቷል»
 ማለት ነው። 1. በዳዊት ዘመን የነበረ ነዚይ። ዳዊት
 ቤተ መቅደስ ለመሥራት ባሸነፈ ጊዜ፤ ናታን፡
 እግዚአብሔር ለአንተ ቤት ይሠራልል፤ ለእርሱ ቤት
 የሚሠራው ግን ሰሎሞን ይሆናል አለው፤ 2ኛ. መ. 7፤
 1ኛ. መ. 17። ስለ ቤተ መቅደሱ የምስጋና ዝግጅት
 ዳዊትን አዘዘ፤ 2ኛ. መ. 29፡25። ዳዊት የእርሱን
 ሚስት ከወሰደ በኋላ ናታን ገወጸው፤ 2ኛ. መ.
 12፡1-14። አድንገሰ ሳይሆን ሰሎሞን ከአባቱ በኋላ
 እንዲነገሥ ካደረጉት አንዱ ነበረ፤ ነዝ. 1፡8-46።
 ስለ ዳዊትና ስለ ሰሎሞን ዘመን መንግሥት ታሪክ ዓፈ፤
 1ኛ. መ. 29፡29፤ 2ኛ. መ. 9፡29። 2. ከዳዊት
 ልጆች አንዱ፤ 2ኛ. መ. 5፡14፤ ዘኁ. 12፡12፤ ሉቃ.
 3፡31። በነዝ. 4፡5 የተጠቀሰው የዳዊት ልጅ ወይም

ነቢዩ እንደሆነ አናውቅም።

ናትናኤል፤ «የእግዚአብሔር ስወታ» ማለት
 ነው። የክርስቶስ ደቀ መዝሙር። ናትናኤል ተብሎ
 የተጠራው በርተሎሜዎስ እንደሆነ ብዙዎች ያምናሉ።
 ፈልጾስ ወደ ኢየሱስ ጠራው፤ ዮሐ. 1፡44-52፤
 21፡2።

ናዖስ፤ 1. የአምን ጉጉሥ። በኢያቢስ ገለፃድ
 ላይ በዘመተ ጊዜ ሳዖል አሸነፈው (ባላመ.
 11፡1-11)። በኋላም የዳዊት ወዳጅ ሆነ፤ 2ኛ. መ.
 10፡2። 2. የጽሩያና የአቢግያ አባት፤ 2ኛ. መ.
 17፡25።

ናዝራዊ፤ ትርጉሙ የተቀደሰ፤ የተለየ ማለት
 ነው። አንድ አስራአላዊ ልዩ አገልግሎት ለመስጠት
 ሲረዱ የናዝራዊ ስእለትን ይላል ነበር። ናዝራዊ
 ሲሆን ከሚያስከር መጠጥ፤ ጠጉሩን ከመቁረጥ፤ ራሳ
 ከመንካት ራሱን ይከለክል ነበር። የስእለቱ ዘመን
 ሲፈጸም ጠጉሩን ቁርጠ ልዩ ልዩ መሥዋዕትና
 ሥርዓት ይፈጽማል። የስእለቱ ዘመን በያንስ ለሠላሳ
 ቀናት፤ በረዝምም ሙሉው የሕይወት ዘመን ሊሆን
 ይችላል ነበር፤ ለምሳሌ ሶምሶን ናዝራዊ ነበረ፤ ዘኁ.
 6፡1-21፤ መላ. 13፡5-7፤ አምጽ 2፡11-12።
 ጌታችን ኢየሱስ ናዝራዊ ተብሎ በጠራው፤ ይህ
 በናዝሬት ማደጉንና መነቀቱን እንጂ በእራት ሕግ
 መሠረት ናዝራዊ መሆኑን አያመለክትም፤ ማቴ.
 2፡23፤ ዮሐ. 1፡47፤ ኢሳ. 53፡3።

ናዝሬት፤ ከገሊላ ላይ በስተምዕራብ 25
 ኪ.ሜ. ርቀ በዛብሎን ነገድ ድርሻ ውስጥ በተራራማ
 አገር ላይ የተመሠረተ ከተማ። ናዝሬት በብ.ክ.
 አልተጠቀሰም፤ በእ.ክ. ዘመንም ቦታው ወደ አንሩ
 ጠረፍ ስለሆነ ዝቅተኛ ግምት ይሰጠው ነበር፤ ዮሐ.

1:47። ናዝሬት የዮሴፍና የማርያም መኖሪያ ከተማ ነበረ። ኢየሱስ በዚህ ተፀንሶ፤ በኋላም አደገበት፤ ሉቃ. 1:26:27፤ 2:39:40:51። ኢየሱስ የማስተማር ሥራውን ከጀመረ በኋላ አንድ ጊዜ ወደ ናዝሬት መጣ፤ ሕዝቡ ግን አልተቀበሉትም፤ ሉቃ. 4:16-30። ዛሬ 30 ሺህ ያህል ሰዎች በናዝሬት ይኖራሉ። ካ. 5ለ።

ናይን፤ ከደብረ ታቦር በስተደቡብ ሦስት ኪ.ሜ. ርቆ የሚገኝ ከተማ። ኢየሱስ በናይን የአንዲትን መበለት ልጅ ከሞት አስነሣ፤ ሉቃ. 7:11-16። ካ. 5ለ።

ናዳብ፤ 1. የአርን ታላቅ ልጅ፤ ዘጸ. 6:23። ወደ እግዚአብሔር ወደ ሲና ተራራ ከወጡት አንዱ ነበረ፤ ዘጸ. 24:1:9-11። ከአባቱና ከወንድሞቹም ጋር ለከህነት ተለየ፤ ዘጸ. 28:1፤ ዘሌ. 8 እና 9። እርሱና ወንድሙ አብዩድ ዕጣን ባጠኑ ጊዜ ከሥርዓት ውጭ ያልታዘዙ እሳት አቅርበው ሰላጠኑ፤ ወዲያውኑ ተቀሥፈው ሞቱ፤ ዘኁ. 3:2-4፤ ዘሌ. 10። «አብዩድ» ይመ.

2. ከ910-909 ከክ.በ. የነገሠ ሁለተኛው የእስራኤል ንጉሥ፤ 1ነገ. 14:20። ባአስም ገደለው፤ 1ነገ. 15:25-32።

ናፍቆት፤ ጽኑ ምቹት፣ የሚወዱትን በፍቅር ማሰብ። ብዙ ጊዜ ለመልካም ነገር ነው፤ 2ቆሮ. 7:7:11፤ 1ተሰ. 2:17፤ 3:6።

ኔሮን (ኔሮ)፤ ከ54-68 ዓ.ም. የነገሠ የሮም ቄሣር። ጨካኝ ገዥ ነበረ። በሮም በ64 ዓ.ም. የተነሣውን ትልቅ የእሳት አደጋ ምክንያት አድርጎ ብዙ ክርስቲያኖችን ገደለ። በሐ.ሥ. 25:11 እና በፊላ. 4:22 «ቄሣር» የሚለው ቃል ኔሮንን ያመለክታል።

ኔሮ (ኔሮን) ቄሣር በድንጋይ ላይ የተቀረጸ

ኔሬሊም፤ ረጅሹም፣ ገዳላን ለሦች፤ ዘፍ. 6:4፤ ዘኁ. 13:32:38። እነዚህ ገዳላን ፍጥረቶች የወደቁ መላእክት ናቸው ብለው የሚተረጉሙ ሊቃውንት አሉ።

ንስሐ፤ የቃሉ ዋና ትርጉም በሙሉ ልብ መለወጥና መመለስ ማለት ነው። አሳብ ከተለወጠ አድራጎትም ይለወጣል። በዚህ ቃል ነቢያት ሕዝቡን ያስጠነቅቁ ነበር፤ ኢሳ. 46:8፤ ሕዝ. 18:30።

የዮሐንስና የጌታችን ኢየሱስ የትምህርት መጀመሪያ «ንስሐ ግቡ» የሚል ነው፤ ማቴ. 3:1:2፤ 4:17። ንስሐ የሚገባ ስለፈጸመው ኃጢአት አሳብ ያለው ሁሉ ይለወጣል። መጀመሪያ መንፈስ ቅዱስ ስለ ኃጢአቱ ይወቅሰዋል፤ ዮሐ. 16:8። ከኃጢአቱ ይመለሳል፤ ይቅርታም ይጠይቃል፤ ምላ. 28:13፤ ሉቃ. 15:11-24።

እውነተኛ ንስሐ ከዓለማዊ ጸጸት የተለየ ነው (2ቆሮ. 7:10)፤ በሥራም ለውጥ ይታያል፤ ማቴ. 3:8፤ ሐ.ሥ. 26:20። ዓለማዊ ጸጸት ተስፋ መቀረጥን ሲያስከትል፣ እውነተኛ ንስሐ ግን በእምነትና በተስፋ ከእግዚአብሔር ምሕረት መለመንን ያሳያል፤ ማቴ. 27:4-5፤ 2ቆሮ. 7:10። ሰው ንስሐ ሲገባ ኃጢአቱ ይሰረዳል፤ ይደመሰሳልም፤ ሐ.ሥ. 2:38፤ 3:19። ንስሐ መግባት የመዳን መጀመሪያ እርምጃ ነው፤ ከእምነትም ጋር የተያያዘ ነው፤ ማር. 1:14፤ ሐ.ሥ. 2:38፤ 20:20። ሰዎች ሁሉ ንስሐ እንዲገቡ ታዝሟል፤ ለንስሐም ጊዜ ተሰጥቶአቸዋል፤ ሐ.ሥ. 11:18፤ 17:30፤ 2ጲጥ. 3:9። አማኝ ኃጢአትን ሲሠራ ቶሎ ንስሐ እንዲገባ ታዝሟል፤ ራእ. 2:5:16:21፤ 3:19። ሰው የእግዚአብሔርን ቃል ቸል ካለ በኋላ እንዲሁ ሲመቸው ንስሐ ሊገባ አይችልም። ንስሐ የእግዚአብሔር ስጦታ ነውና፤ 2ጢሞ. 2:25፤ ዕብ. 6:4-6፤ 12:17። «መናዘዝ»፣ «መመለስ» ይመ.

ንስር፤ ትልቅ ነጣቂ አሞራ። የኃይልና የፍጥነት፣ እንዲሁም ያንዳንድ መንግሥታት ምሳሌ፤ ዘጸ. 19:4፤ 2ሳሙ. 1:23፤ ኢሳ. 40:31፤ ሕዝ. 17:3-7። «ወፎች» ይመ.

ንስር (አሞራ)

ንቀት፤ በምክንያት ወይም አለ ምክንያት ሰውን ዝቅ አድርጎ መመለከት፤ ማዋረድ። የእግዚአብሔርን ቃል መናቅ ቅጣትን ያስከትላል፤ 14መ. 15፥23፤ መዝ. 123፥3፤4፤ ሚሊ. 2፥9፤ ሉቃ. 23፥11፤ ሮሞ 14፥10፤ 2ቆሮ. 10፥10።

ንቅሳት፤ ነቀላ፤ በላዩ ላይ ምልክት የቆዳን መልክ መለወጥ። ንቅሳት በሙሴ ሕግ የተከለከለ ነበር፤ ዘሌ. 19፥28።

ንዋየ ቅድሳት፤ ለቤተ መቅደስ አገልግሎት የተቀደሰ (የተለየ) ዕቃ። ለማንኛውም የቤተ መቅደስ ዕቃ ሁሉ አጠቃላይ ስም ነው፤ 1ዜ.መ. 26፥26፤ 28፥12።

ንዕማን፤ ለምጻም የሆነ የሶርያ ሠራዊት አለቃ። በአንዲት የተማረከች እስራኤላዊት ብላቴና ቃል ተመክሮ ከለምጹ ለመፈወስ ወደ ሰማርያ ሄደ። ኤልሳም እንዲከበው በዮርዳኖስ ወንዝ ታጠበና ነጻ፤ እግዚአብሔር የምድር ሁሉ አምላክ መሆኑን አመነ፤ 2ነገ. 5፤ ሉቃ. 4፥27።

ንዳድ፤ በላዩ ላይ ትንሾች አማካይነት የሚተላለፍ እንደ ወባ ያለ የሚያልብና የሚያንቀጠቅጥ በሽታ፤ ዘዲ. 28፥22፤ ማቴ. 8፥15፤ ዮሐ. 4፥52፤ ሒ.ሥ. 28፥8። «በሽታ» ይመ.

ንጉሠ ነገሥት፤ ምድራዊ ንጉሥ በበታቹ ነገሥታት ሞረው እርሱ የበላይ ሲሆን፤ ንጉሠ ነገሥት ይባላል። እግዚአብሔር የነገሥታት ጌታ፤ የነገሥታት ንጉሥ ተብሎ ይከበራል፤ ዳን. 2፥47፤ 1ጢዋ. 6፥15። ክርስቶስ የዓለም ጌታ ስለሆነ የነገሥታት ንጉሥ ተብሎ ይጠራል፤ ራእ. 17፥14፤ 19፥16።

ንጉሥ፤ በአንድ ሕዝብ ላይ ሙሉ ሥልጣን ያለው። በአብርሃም ዘመን አብዛኛውን ጊዜ ንጉሥ አንድን ከተማና አቅራቢያውን ይገዛ ነበር፤ ዘፍ. 14፥1፥2። በብ.ክ. የብዙ ነገሥታት ታሪክ ይተረካል። በአ.ክ. ሄድድስ ንጉሥ ይባላል፤ ነገር ግን መንግሥቱን የተቀበለው ቅርጥር ነበር፤ ማቴ. 2፥3። ቄሣርም ንጉሥ ተብሎ ተከበረ፤ ዮሐ. 19፥12፤ ሒ.ሥ. 17፥7።

በእስራኤል ላይ እግዚአብሔር ነገሡ፤ ነገር ግን ሕዝቡ እንደ አሕዛብ ሁሉ ንጉሥ ፈለጉ፤ ሳኦም ተቀብና ነገሡላቸው፤ 14መ. 8፥5-7። ሳኦ ስለወደቀ ዳዊት ተተካ። እርሱም እግዚአብሔርን ንጉሥ ብሎ አከበረው፤ መዝ. 5፥2፤ 10፥16። የዳዊት መንግሥት ትልቅ ሆነ፤ ከእርሱ በኋላ እስከ ሴዴቅያስ ድረስ ብዙ ነገሥታት ነበሩ። ከእነርሱ ግን አንዳንዶች ብቻ እግዚአብሔርን ተከተሉ። ስለዚህም እግዚአብሔር በጽድቅ የሚያነግሠውን እንደሚያስነሣ ነገረ፤ ተነበዩ፤ አ.ሳ. 32፥1፤ 33፥17፤ ኤር. 23፥5። ሕዝቡም «የዳዊት ልጅ» የተባለውን ሲጠባበቁ ቆዩ፤ ማቴ. 21፥8፤9፤ ዮሐ. 6፥15። ኢየሱስ የትንቢቱን ቃል ፈጽሞ፤ ነገር ግን መንግሥቱ ጊዜያዊና ምድራዊ ሳይሆን፤ ወደፊት የሚገለጥና ለዘላለም ዳንቶ የሚኖር ነው፤ ዮሐ. 18፥36፤ 1ቆሮ. 15፥24-28፤ 2ኢጥ. 1፥11።

የንጉሥ ጉዳና፤ ከዲጽዮንጋብር በኤዶም፤ በሞሃብና በአሞን በኩል ወደ ሶርያ የሚወስደው የታወቀው መንገድ፤ ዘኁ. 20፥17፤ 21፥22። ዛሬ አውራ ጉዳናው ከጥንታዊው መንገድ ጋር አልፎ አልፎ ይገናኛል።

የንጋት ኃይል፤ ቃሉ ምናልባት የዳዊት መዝሙር የተዘመረበትን የዜማ ስልት ያመለክት ይሆናል፤ የመዝ. 22 ርእስ።

የንጋት ኮከብ፤ ሌሊት ከንጋት በፊት ከሌሎች ከዋክብት ሁሉ ይልቅ የሚያበራ ኮከብ፤ የንጋት መልእክተኛ። ኢየሱስ ክርስቶስ የዘላለም ብርሃን አብላሪ በመሆኑ፤ የዚህን ኮከብ ስያሜ ለራሱ መጠሪያ አድርጎ ተጠቅሞበታል፤ ራእ. 2፥28፤ 22፥16፤ 2ኢጥ. 1፥19።

ንግሥት፤ 1. ከነገሥታት ወገን ንጉሥ የሚሆን ሲታጣ አገርን የምታስተዳድር ሴት ንግሥት ትባላለች። ከነገሥታት ሁሉ የታወቁት ንግሥተ ሳባ (1ነገ. 10፥1)፤ ጉቶልያ (2ነገ. 11፥3)፤ ሕንደኪ (ሒ.ሥ. 8፥27) ናቸው። 2. የንጉሥ ሚስት። በእስራኤል ንግሥት ወደ መንግሥት ጉዳይ ብዙ ጊዜ አትገባም ነበር። ሆኖም ቤርሳህሆና ኤልሳቤል ነገሥትን ሲቀሰቅሱ እናያለን፤ 1ነገ. 1፥15-31፤ ም. 20። በእስራኤል ቤተ መንግሥት ብዙውን ጊዜ የንጉሥ እናት ከሴቶች ሁሉ በላይ እንደ ታላቅ ሆና ትቆጠር ነበር፤ 1ነገ. 2፥19፤ 15፥2፤10፤13፤ ኤር. 13፥18። ምናልባት የሰማይ ንግሥት የተባለችው የከነዓን ጣዖት እስታሮት ትሆን ይሆናል፤ ኤር. 7፥18፤ 44፥17-25። «እቴጌ» ይመ.

ንግድ፤ በብ.ክ. አብርሃም ይኖርባት የነበረችው የከለዳውያን ዑር የተባለችው ከተማ በንግድ ገናና ነበረች። ግብጽም ከጥንት ጀምሮ ታላቅ የንግድ አገር ነበረች፤ ዘፍ. 37፥25። ጢርስ ትልቅ የንግድ ከተማ ነበረችና በንጉሥ ሰሎሞን ዘመን መንግሥት እስራኤል ከጢርስና ከሲዶና ጋር ትነግድ ነበር፤ 1ነገ. 5፥6፤ 9፥27፤28፤ 10፥11፤22፤ ሕዝ. 27፥12-25። እስራኤል ግን በተለይ የእርሻ አገር ነበረች።

ጳውሎስ ነገር

በአ.ኪ. ዘመን በእስራኤል አገር ይካሄድ ከነበረው የገግድ ሥራ አብዛኛው በሮምና በኢጣልያ እጅ ውስጥ ነበረ። ስለዚህ የሮም ሰዎች ብዙ መገንደቻን ሠሩ። ከእነዚህም አንዳንዶቹ እስከ ዛሬ ድረስ አገልግሎት በመስጠት ላይ ይገኛሉ።

በዱሮ ዘመን ከአገር ወደ አገር መጓጓዝ በጣም አስቸጋሪና አስጊ ነበረ፤ 2ቆሮ. 11፡25-27፤ ሐ.ሥ. 27 ና 28። «ገንዘብ» ይመ.

ንጥር፤ የሮም መንግሥት የክብደት መልኪያ፤ የሐ. 12፡3፤ 19፡39። «ክብደት» ይመ.

ንጹሕ፤ መንጻት፤ ቤተ እስራኤል ቅዱስ እንዲሆን ተጠራ፤ ዘሌ. 11፡44-45። ሰው ርዙሰትን በሚያስከትሉበት ምክንያቶች መጠን ብዙ ዓይነት የመንጻት ሥርዓት ነበረ። መንጻት ሰውነትንና ልብስን በማጠብ (ዘሌ. 15፡8-11)፣ የረከሰውን ነገር በማቃጠል (ዘሌ. 13፡52-57)፣ መሥዋዕትን በማቅረብ (ዘሌ. 12፡6-8) ይፈጸማል። በዚህም ሥርዓት መሠረት ሰው ከኃጢአቱ በእግዚአብሔር እንደሚነጻ ተነግሯል፤ መዝ. 51፡7፤ ሕዝ. 36፡25። አ.ኪ. ግን ኢየሱስ በመስቀል ላይ በመዋቁ የደገነንት መሥዋዕታችን ስለሆነ፣ ከኃጢአት መንጻት የሚገኘው በክርስቶስ ደም እንደሆነ ያስተምራል፤ 1ዮሐ. 1፡7-9። «ርኩስ» ይመ.

ንፍታሌም፤ የሰሙ ትርጉም «የሚታገል» ማለት ነው። የራሱል ገረድ ባላ የወለደችው የያዕቆብ ስድስተኛ ልጅ፤ ዘፍ. 30፡7-8። ከእስራኤል ነገዶች የአንዱ አባት ሆነ፤ በሰሙም ነገደ ንፍታሌም ተብሎ ተጠራ። ያዕቆብ በሚጻፍ መሰለው (ዘፍ. 49፡21)፤ ሙሴም በምገስ ጠግቧል አለው፤ ዘዳ. 33፡23። በከነዓን የደረሰውም የርስት ድርሻ በገሊላ ባሕር በስተምዕራብ ነበረ፤ ኢያሱ 19፡32-39፤ ኢሳ. 9፡1-2፤ ማቴ. 4፡13-17። በዚህ አገር ኢየሱስ ብዙ ዘመን ኖረ፤ አስተማረም፤ ኢሳ. 9፡1፤ ማቴ. 4፡13-17። ባርቅ ከንፍታሌም ነገድ ተወለደ፤ መሳ. 4፡6፤ 5፡18። ካ. 3ሀ። «ነገድ» ይመ.

ኖራ፤ የነጭ ድንጋይ ዱቄት። በግብጽ፣ በእስራኤል፣ በባቢሎን፣ በሌሎችም አገሮች ቤቶችና ሐውልቶች በኖራ ይለሱ ነበር፤ ዘዳ. 27፡2-4፤ ዳን. 5፡5፤ ማቴ. 23፡27፤ ሐ.ሥ. 23፡3።

ኖብ፤ በኢየሩሳሌም አጠገብ የነበረ ከተማ። ዛሬ ቦታው በኢየሩሳሌም በአዲሱ ከተማ ውስጥ ይገኛል። ታቦቱ ከሴሎ ከተማረከ በኋላ ካህናት በኖብ ተቀመጡ። የኖብ ካህናት ዳዊትን ስለረዱ ሳሌል አስፈጃቸው፤ 1ላመ. 4፡11፤ 21፡1-9፤ 22፡11-23።

ኖጎ፤ ከአዳም ልጅ ከሴት ትውልድ ተወለደ፤ ዘፍ. 5፡28-29። በእምነት ከነቤተሰቦቹ ከጥፋት ውሃ ዳን፤ ዘፍ. 7፡1-23፤ ዕብ. 11፡7። ክፉ በነበረው ዘመን ኖጎ ብቻ ዳድቅ ነበረ፤ እንደ አያቱም እንደ ሄኖክ ከእግዚአብሔር ጋር አካሄዱን አደረገ፤ ዘፍ. 6፡9፤ 5፡24። 500 ዓመት ከሆነው ጸኢላ ሴምን፣ ካምን፣ ያፌትንም ወለደ፤ ዘፍ. 5፡32። እግዚአብሔር የጥፋትን ውሃ በምድር ላይ እንደሚያመጣ አስጠነቀቀው፤ ኖጎም ቤተ ሰቡና

ሕያው ነፍስ ካላቸው ተባትና እንስት ፍጥረታት በየዓይነቱ የሚድኑበትን መርከብ እንዲያዘጋጅ ታዘዘ፤ ዘፍ. 6፡13-22። መርከቡም እስኪዘጋጅ እግዚአብሔር ታገዘ፤ ኖጎም ጽድቅን ያስተምር ነበር፤ ዘፍ. 6፡3፤ 1ኢጥ. 3፡20፤ 2ኢጥ. 2፡5።

ኖጎ 600 ዓመት በሆነው ጊዜ የጥፋት ውሃ መጣ፤ ከእርሱና ከእርሱም ጋር ወደ መርከብ ከገቡት በቀር የዳነ አልነበረም፤ ዘፍ. 7። እግዚአብሔር ኖጎን አስቦ የጥፋትን ውሃ ከምድር ላይ አደረቀ፤ ኖጎ ወጥቶ መሥዋዕትን ሠዋ፤ ዘፍ. 8። እግዚአብሔር ምድርን ዳግመኛ በውሃ እንዲያጠፋ ተስፋ ሰጥቶ ከኖጎና ከሕያው ፍጥረታት ሁሉ ጋር ቃል ኪዳን ገባ፤ ዘፍ. 8፡21-22፤ 9፡8-17። ኖጎና ልጆቹን፣ ብዙ ተባዙ ብሎ ባረካቸው፤ በእነርሱ ምድር ሁሉ ተዋላች፤ ዘፍ. 9፡1-7-19፤ 10። ኖጎ ወይን ተከለ፤ ሰክሮም ሳለ ካም የአባቱን ነውር አወራ፤ ሴምና ያፌት ግን አልበሱት። ኖጎ ሴምንና ያፌትን ባረካቸው፤ ከካም ልጆች አንዱን ከነገንን ግን ረገመው፤ ዘፍ. 9፡20-27። ኖጎ 950 ዓመት ሲሆነው ሞተ፤ ዘፍ. 9፡29። «የጥፋት ውሃ» ይመ.

የኖጎ መርከብ፤ ይህች መርከብ በውሃ ላይ እንድትንሳፈሩ እንጂ ከአንድ ቦታ ወደ ሌላ እንድትሄድ ሆና አልተሠራችም። ርዝመትዋ 150፣ ወርድዋ 25፣ ከፍታዋ 15 ሜትር ነበረ። ኖጎ ከመርከቧ ከወጣ በኋላ ምን እንደሆነች አይታወቅም፤ ዘፍ. 6-8።

ኖእ፤ የደቡብ ግብጽ ዋና ከተማ። አሞን የተባለው ጣዖት መቅደስ በኖእ ነበረ፤ ኤር. 46፡25፤ ሕዝ. 30፡14-16፤ ናሆም 3፡8-10።

አህያ፤ በእስራኤል የሚገኘው አህያ ረጅም ስለሆነ ለጭነት ብቻ ሳይሆን ለኮርቻ ከብትነትም ያገለግል ነበር፤ ዘፍ. 42፡26፤ 1ነገ. 13፡13፤ ማቴ. 21፡4-7። የበለጸገው አህያ በሰው ቋንቋ ተናግሮ ወቀሰችው፤ ዘኁ. 22፡28።

አሆማ፤ የዛፍ ስም፤ የዋንዛ ዓይነት እንጨት፤ ሆሴዕ 4፡13።

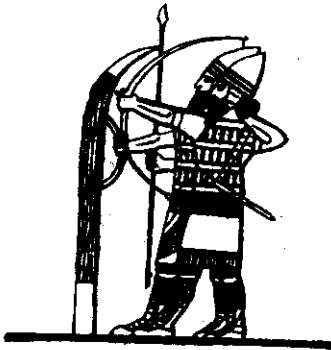
አለላ፤ በጣም ቀይ የሆነና የማይለቅ ቀለም፤ ኢሳ. 1፡18።

አለንጋ፤ ብዙ ጊዜ ከቆዳ ሊሠራ የሚችል ለእንስሳ መቀስቀሻ ወይም መንጃ (ምሳ. 26፡3፤ ናሆም 3፡2)፣ ለሰው ምርመራና መቅጫ የሚያገለግል፣ የጽኑ አገዛዝ ምሳሌ፤ 1ነገ. 12፡11። «ግርፋት» ይመ.

አለሽለሽ፤ ከሙቀት፣ ከውሃ ጥምና ከረሀብ የተነሣ ምላሽን አውጥቶ መተንፈስ። ለውሻና ለሌላም አውራ ይነገራል፤ ኢዩ. 1፡20።

አላባሻ አግሬ ጋሻ፤ ስፋት ያለው ከእግር እስከ ራስ የሚለበስ (የሚመክት) የጦር መሣሪያ፣ መከላከያ፤ 1ነገ. 10፡16፤ 2ዚ.መ. 14፡8፤ ሕዝ. 39፡9። «የጦር መሣሪያ» + ገጽ 144 ይመ.

አሌፋት፤ የዕብራይስጥ ፊደላት ከአሌፍ እስከ ታው ድረስ በጠቅላላ አሌፋት ይባላሉ። አልፎ አልፎ

አላባሽ አግራ ጋሻ

በዕብራይስጡ ብ.ክ. ውስጥ ደራሲዎች አንደኛውን መሥመር በአሌፍ ፊደል፣ ሁለተኛው በቤት ፊደል፣ ሦስተኛውም በጋሚል ፊደል ... ወዘተ እንዲነሣ አድርገዋል፤ መዝ. 119፤ ሲ.ኢ. 1፤ 2፤ 3፤ 4፤ 5። «ዕብራይስጥ» ይመ.

አሌፍ፤ የዕብራይስጥና የሌሎችም የሊም ቋንቋዎች የመጀመሪያ ፊደል ስም፤ መዝ. 119፤ 1፤ ሲ.ኢ. 1፤ 1፤ 2፤ 1። «ዕብራይስጥ»፣ «ግጥም» ይመ.

አልማዝ፤ ከሁሉ ይልቅ ዋጋ ያለው የከበረ ድንጋይ። ፊርጡ ብዙ ገጽ ወይም ቅርጽ ያለው፣ እንደ መስተዋት ብርሃንን የሚያስተላልፍ ዕንቁ ከማዕድናት ሁሉ ጠንካራ፣ ጽኑና የማይሰበር ነው፤ ዘጸ. 28፤ 18፤ ሕዝ. 3፤ 9፤ ዘካ. 7፤ 12።

አልቅት፤ (አለቅት)፤ በውሃ ውስጥ የሚኖር ትል። ከብቶች ውሃ ሲጠጡ በአፋቸው ገብቶ ደማቸውን የሚመጥ፤ ምሳ. 30፤ 15።

አልባስጥሮስ፤ የክብር ዕቃ የሚሠራበት ነጭ ድንጋይ፤ ማቴ. 26፤ 7።

አልቦ፤ ከወርቅ፣ ከሌላም ማዕድን የሚሠራ በእግር ላይ የሚታሰር ጌጥ፤ ዘካ. 31፤ 50፤ ኢሳ. 3፤ 18።

አልቦ፣ አልባ፤ ባዶ፣ ያለ ... ማለት ነው። ለምሳሌ «ልጅ አልባ ቀረሁ» (ዘፍ. 42፤ 36)፣ ያለ ልጅ ቀረሁ ማለት ነው። «ቤቶች ለው አልቦ ሆኑ» (ኢሳ. 6፤ 11)፣ ያለ ሰው ሆኑ ማለት ነው።

አልዓዛር፤ ትርጉሙ «እግዚአብሔር ረድቶአል» ማለት ነው። በዚህ ስም ሦስት የታወቁ ሰዎች ተጠርተዋል።

1. የአርን ሦስተኛ ልጅ፤ ዘጸ. 6፤ 23። በሲና ተራራ አሪት ለእስራኤል ልጆች በተሰጠ ጊዜ አርንና አራቱ ልጆቹ ከህፃናት እንዲሆኑ እግዚአብሔር መድቧቸው ነበር፤ ዘጸ. 28፤ 1-2። ልጆቹም ናዳብ፣ አብዩድ፣ አልዓዛርና ኢታምር. የተባሉት ናቸው። ናዳብና አብዩድ በአገልግሎታቸው ያልታዘዙ እሳት በማቅረብ እግዚአብሔርን አሳዘኑና በሞት ተቀጡ፤ ዘሌ. 10፤ 1-2። ከዚህም የተነሣ በእስራኤል የክህነት

አገልግሎታቸውን በመቀጠል ለተከታዮች የክህናት ትውልዶች አባቶች የሆኑት አልዓዛርና ኢታምር ናቸው። አርን ከሞተ በኋላ ሊቀ ክህናት የሆነው አልዓዛር ነው። የመሴ ረዳትም ሆነ፤ ዘካ. 3፤ 32፤ 20፤ 28፤ 26፤ 1-2፤ 31፤ 13-54፤ 32፤ 28። ዐሥራ ሁለቱ የእስራኤል ነገዶች የከነዓንን አገር በተከተሩት ጊዜ ኢያሱን በሥራው የረዳው አልዓዛር ነው፤ ኢያሱ 14፤ 1፤ 19፤ 51። በከነዓንም አገር በሞት ከዚህ ዓለም ተለይቶ ጊባና በተባለው ቀበሌ ተቀበረ፤ ኢያሱ 24፤ 33።

2. ኢየሱስ ከሙታን ያስነሣው የማርያምና የማርታ ወንድም፤ ዮሐ. 11፤ 12፤ 1-19።

3. ጌታችን በተናገረው ምሳሌ ውስጥ ከሀብታሙ ደጅ የሞተው፣ ከሞተም በኋላ በአብርሃም ዕቅድ የተቀመጠው ድህ፤ ሉቃ. 16፤ 19-31።

አልጋ፤ በጥንት ጊዜ ድሆች ለብላቸውን እንደለበሱ ከመሬት ላይ ሲተኙ፣ መጠነኛ ሀብት ያላቸው ደግሞ ከቆዳ፣ ከሣርና ከሰሌን በተሠራ ምንጣፍ ይተኙ ነበር። ሀብታሞች ግን ከእንጨትና ከብረት ከሌላም ታላላቅ አልጋዎችን ሠሩ፤ ዘጸ. 3፤ 11፤ አሰ. 1፤ 6፤ አሞጽ 6፤ 4።

አልጫ፤ ጣዕም የሌለው፣ የማይጠቅም ነገር፤ ማቴ. 5፤ 13፤ ሉቃ. 14፤ 34።

አልፋ፤ የግሪክ ቋንቋ የመጀመሪያ ፊደል ስም፤ ራኢ. 1፤ 8፤ 22፤ 13።

አሕሻዊሮስ፤ የዳርዮስ አባት፤ ዳገ. 9፤ 1። «አርጤክስስ» ይመ.

አሕዛብ፤ አሕዛብ ማለት ሕዝቦች ማለት ነው፤ ዘፍ. 10፤ 5። በመቅ. ቃሉ በተለይ ከእስራኤል ወገን ላልሆኑ ተነጋጅል፤ ኢሳ. 11፤ 10፤ ማቴ. 10፤ 5፤ ሮሞ 9፤ 24። አሕዛብ ሕግን ስላልጠበቁ ለጣዖትም ስለሠው አይሁድ እንዳይረከቡ ከእነርሱ ጋር አይተባበሩም ነበር። በክርስቶስ ወንጌል ሲያምኑ ግን አይሁድና አሕዛብ አንድ ይሆናሉ፤ ሐ.ሥ. 10፤ 9-16፤ 28፤ 34፤ 35፤ 11፤ 2፤ 3፤ 17፤ 18፤ ሮሞ 3፤ 29፤ 30፤ ኤፌ. 2፤ 11-22።

አመል (ዐመል)፤ ጠባይ፣ አካሄድ፣ ግብረ ገብነት፤ 1ቆ. 15፤ 33።

አመልማሉ፤ የጥጥ ወይም የበግ ጠጉር (የሱፍ) ጥቅልል። መጀመሪያ ባዘቶ፣ ቀጥሎ ንድፍ፣ በመጨረሻ አመልማሉ ይሆንና ይፈተሳል፤ ምሳ. 31፤ 19።

አመዳይ፤ ለሰላላና በግም ነጭ የሆነ በብርዳም አገርና በተራራ ላይ ለብዙ ቀን የሚተኛ ውርጭ፤ ዘካ. 12፤ 10፤ 2ሳሙ. 23፤ 20፤ ኢሳ. 1፤ 18። የሚወርድበት ወራት አለው (1ዜ.መ. 11፤ 22፤ ኢዮብ 38፤ 29)፤ ደግሞ ውሃ ቀዝቅዞ ሲረጋ አመዳይ ሊባል ይችላል፤ ኢዮብ 6፤ 16።

አመድ፤ በእሳት የተቃጠለ እንጨት ትራፊ። የጭንቀት (መዝ. 102፤ 9)፣ የንስሐ (ማቴ. 11፤ 21፤

የናስ 3+6)፥ ራስን የማግኘትና የትሕትና ምሳሌ ነው፤ ዘፍ. 18+27፤ ኢዮብ 30+19፤ ሰው በአመድ ላይ ቤተኛ ወይም በራሱ ላይ አመድ ቢነሰንስ ራሱን እንደማይረባ ነገር አድርጎ ቄጠረ ማለት ነው፤ ዳን. 9+3፤ 24መ. 13+19።

አሚናዳብ (አቢናዳብ)፤ የእግዚአብሔር ቃል ኪዳን ታቦት ከፍልስጥኤማውያን እጅ ወደ እስራኤል ሲመለስ ሀያ ዓመት የተቀመጠበት ቤት ባለቤት፤ 14መ. 7+1፤ 24መ. 6+3።

አማለደ፤ «ምልጃ» ይመ.

አማሌቃውያን፤ ከአማሌቅ የተገኙ ነገዶች ከእስራኤል አገር በስተደቡብ በኩል ይኖሩ ነበር። ከሙሴ እስከ ሕዝቅያስ ዘመን ድረስ እስራኤልን ይቃወሙ ነበር፤ ዘጸ. 17+8-13፤ መላ. 3+13፤ 6+3፤ 14መ. 15+3፤ 1ዜ.መ. 4+43።

አማሌቅ፤ የዲሳው የልጅ ልጅ፤ ዘፍ. 36፤ 12፤ 16።

አማኑኤል፤ አማኑኤል ማለት እግዚአብሔር ከእኛ ጋር ማለት ነው። ስለ አማኑኤል ትንቢት የተናገረው ኢሳይያስ ነው። እንዲናገርም ምክንያት የሆነው ነገር በአጭሩ እንዲህ ነው፤ የይሁዳ ንጉሥ አካዝ በጦርነት ምክንያት ስለተቸገረ እንዲያበረታታውና እንዲያጽናናው እግዚአብሔር ነቢዩን ላከ። ነቢዩም በእግዚአብሔር እንዲያምን ሊያደፋፍረው ሲል ምልክት እንዲለምን ንጉሡን መከረው። የማያምነው ንጉሥ ግን ይህንን አላደርግም አለ። ኢሳይያስ እንዲህ አለው፡- ስለዚህ ጌታ ራሱ ምልክት ይሰጣችኋል፤ እነሆ፤ ድንግል ትፀንሳለች፤ ወንድ ልጅም ትወልዳለች፤ ስሙንም አማኑኤል ብላ ትጠራዋለች፤ ኢሳ. 7፤ 13-14፤ 8+8። በኢሳ. 7፤ 13-17 ለአካዝ የተነገረው ትንቢት በእርሱ ዘመን ስለመፈጸመ ልዩ ልዩ አሳብ አለ፤ ሆኖም የትንቢቱ ዋና ፍጻሜ ከቅድስት ድንግል ማርያም የኢየሱስ ክርስቶስ መወለድ ነው፤ ማቴ. 1፤ 21-23።

ማርያም ሕፃኑን ከወለደች በኋላ እንደ መልአኩ ቃል ኢየሱስ ተብሎ ተሰየመ፤ ትርጉሙም አዳኝ፤ መድኃኒት ማለት ነው። ሕዝቡን ከኃጢአታቸው ያድናቸዋልና። ሰውንም ከኃጢአቱ የሚያድን በመሆኑ በእርግጥ አማኑኤል የሚለው ስም ይገባዋል። በኢየሱስ መድኃኒትነት እግዚአብሔር ከሰው ጋር አንድነትን ሊያደርግ ችሏል። ነቢዩ ኢሳይያስ በም. 9፤ 6 በተጨማሪ እንደገለጠልን ይህ ሕፃን ከሴት የተወለደ ቢሆንም እስከ ዘላለም የሚኖር አምላክ ነው።

አማካሪ፤ በቤተ መንግሥት የሚያገለግል ጠቢብ፤ 24መ. 17፤ 15። «ምክር» ይመ.

አሚስያስ፤ 1. ከ796-787 ከክ.በ. የነበረ የይሁዳ ዘጠነኛ ንጉሥ፤ 2ነገ. 14፤ 1-22፤ 2ዜ.መ. 25። 2. ነቢዩ አሞጽን የተቃወመው የቤቴል ከህን፤ አሞጽ 7፤ 10-17።

አሚቴስጢኖስ፤ ወይን ጠጅነት ቀለም ያለው የከበረ ድንጋይ፤ ዘጸ. 39፤ 12፤ ራእ. 21፤ 20።

አሜን፤ «የተረጋገጠና የታመነ» ከሚል የዕብራይስጥ ቃል የወጣ ነው። እንደ አንቀጹ ትርጉሙ «ይሁን»፤ «በእውነት»፤ «መልካም» ማለት ነው፤ ዘጸ. 27፤ 15። ክርስቶስ እውነት ስለሆነ አሜን ተብሏል፤ ራእ. 3፤ 14።

አሜከላ፤ የሚጠመጠም እሾህ፤ ዘፍ. 3፤ 18፤ ኢሳ. 34፤ 13።

አምላክ፤ ቃሉ ገዥ፤ ፈጣሪ፤ ክብርና ኃይል ሥልጣንም ያለው ማለት ነው። ብዙ ጊዜ በመ. ቅ. እግዚአብሔርን ያመለክታል፤ «እግዚአብሔር» ይመ.። ደግሞም የአረማውያንን አማላክት (ዘጸ. 18፤ 11)፤ ጣዖትን (ዘጸ. 4፤ 28)፤ ሰዎችን (ዘጸ. 7፤ 1፤ መዝ. 82፤ 6)፤ የሰውንም ምኞት ሊያመለክት ይችላል፤ ፊል. 3፤ 19።

አምልኮ፤ ለአምላክ ብቻ የሚሰጥ አገልግሎት። አምልኮ፡- ስግደትን፤ ውዳሴን፤ አክብሮትን፤ መግዛትን፤ ጸሎትን፤ መሥዋዕትን፤ መልካም ሥራን፤ ፍርሃትንና ፍቅርን ያጠቃልላል። በመ.ቅ. አምልኮ በአራት መንገድ ይታያል።

1. ከሙሴ በፊት። የቤተሰብ ራስ የሆነው ሰው በየበታው መሠዊያን ሠርቶ መሥዋዕት ያቀርብ ነበር፤ ዘፍ. 12፤ 7-8።
2. ከሙሴ እስከ ክርስቶስ። በሕግና ሥርዓት በመገናኛ ድንኳን ቀጥሎም በቤተ መቅደስ በካህናት በኩል የአምልኮ ሥርዓት ሲፈጸም ኖሯል።
3. የእስራኤል ሕዝብ ከባቢሎን ምርኮ በኋላ እስከ ክርስቶስ። በምክራብ ውስጥ ጸሎት፤ መዝሙር፤ ንባብና ትምህርት ያደርጉ ነበር።
4. የክርስቲያን አምልኮ። በክርስቲያን አምልኮ ውስጥ ስብከት (ሐ.ሥ. 20፤ 7)፤ ቃሉን ማንበብ (1ጢዋ. 4፤ 13)፤ ጸሎት (1ጢዋ. 2፤ 8)፤ መዝሙር (ኤፌ. 5፤ 19)፤ ትንቢትና በልሳን መናገር (1ቆ. 14፤ 26-33)፤ ምጽዋት (1ቆ. 16፤ 1-2)፤ ጥምቀትና ቅዱስ ቱርባን ይገኛሉ (1ቆ. 11፤ 18-34)። እውነተኛ አምልኮ እግዚአብሔርን በሁለንተናችን ወድሶ ፈቃዱን ማድረግ (ማር. 12፤ 30፤ ማቴ. 7፤ 21)፤ ባልንጀራችንንም እንደ ራሳችን መውደድ ነው፤ ማር. 12፤ 31፤ ያዕ. 1፤ 27። እውነተኛ አምልኮ በልብ እንጂ በቦታ አይወሰንም፤ ዮሐ. 4፤ 20-24።

አምሳል፤ የሌላ ነገር መግለጫ ምሳሌ። «አርአያ እግዚአብሔር» ይመ.

አምቡላ፤ የወይን ጠጅ አተላ። የትዕቢት ምሳሌ ነው፤ ኤር. 48፤ 11።

አሞራውያን፤ (አሞራዎን)፤ ከከነዓን የተወለዱ ሕዝቦች፤ ዘፍ. 10፤ 16። በአብርሃም ዘመን በመስጴጦምያና በሶርያ ይኖሩ ነበር። ካራን መናገሻ ከተማቸው ነበረ። ደግሞ ከዮርዳኖስ ወንዝ በስተምዕራብና ምሥራቅ በተራራማው አገር ይኖሩ

ነበር፤ ኢያሱ 7:7። ኢያሱ ድል ካደረጋቸው በኋላ ግን ለእስራኤል ገባሮች ሆኑ፤ ኢያሱ 11:1-14፤ 17፤ 9:20-21። አሞራውያን የሚለው ስም የከነዓንን ሕዝብ ሁሉ ሊያጠቃልል ይችላል፤ ኢያሱ 24:15።

አሞናውያን፤ ከእስራኤልና ከሞዓብ አገር በስተምሥራቅ ይኖሩ የነበሩ ሕዝብ። ካ. 1። እስራኤልን ብዙ ጊዜ ይቃወሙ ነበር፤ መላ. 3:13፤ 10:6፤ 11፤ 14። 11፤ 24። 10፤ 2። ዘ. መ. 20፤ ነህ. 2:10፤ 13:23-31። አሞናውያን ለጣሪያቸው ለሞሉክ ልጆችን ያቃጥሉ ነበር፤ ዘሌ. 18:21። አሞናውያን እስከ ዐሥር ትውልድ ድረስ ወደ እግዚአብሔር ጉባኤ እንዳይገቡ ተከልክለው ነበር፤ ዘዳ. 23:3-6። «ሞዓብ» ይመ.

አሞን፤ ሉጥ ከትንሿ ሴት ልጁ የወለደው የአሞናውያን አባት፤ ዘፍ. 19:38።

አሞጽ፤ 1. የነቢዩ የኢሳይያስ አባት። ነቢዩ አሞጽ አይደለም፤ 2ነገ. 19:2:20።

2. በዳግማዊ ኢዮርብግም ዘመነ መንግሥት (783-746 ክክ.በ.) በእስራኤል ዘንድ ያገለገለ ነቢይ። እርሱ እንደ ነቢያት ልጆች አላደገም። በእግዚአብሔር ከመጠራት በፊት ላም ጠባቂና የወርክ ፍሬ ለቃሚ ነበረ። አገሩ ቴቁሴ የምትባል ከቤተ ልሔም ዐሥር ኪ.ሜ. ያህል ርቃ የምትገኝ አገር ናት። የተነበየው ግን በይሁዳ ሳይሆን በእስራኤል መንግሥት ውስጥ ነው፤ አሞጽ 1:1፤ 7:14። በምቅትና በግድየለሽነት የሚኖሩትን የሰማርያን ሰዎች በጽኑ ገሠጸቸው፤ ግፍንና የጣሪት አምልኮን ትተው ወደ እግዚአብሔር እንዲመለሱ፤ ጽድቅንም እንዲሹ አስጠነቅቃቸው። ስለ እስራኤል መማረክ ተነበየ፤ የቤቴል ካህን አሜሲያስ አሞጽን ተቃውሞ በንጉሥ ፊት ክስ ካቀረበበት በኋላ ወደ አገሩ እንዲመለስ አዘዘው፤ አሞጽ 7:10-17። የአሞጽ ትንቢት በአብዛኛው የፍርድ ቃል ነው። ፍጻሜ ዘመን ላይ ግን ለእስራኤልም ሆነ ለአሕዛብ የደንገነትና የሰላም ጊዜ እንደሚመጣ በመጽሐፉ መጨረሻ ተነግሯል።

ያዕቆብም ፍጻሜውን አይቶ ጠቅሶታል፤ አሞጽ 9:11-15፤ ሐ.ሥ. 15:14-18።

3. ከ642-640 ክክ. በ. የነገሠ ዐሥራ አምስተኛ የይሁዳ ንጉሥ፤ 2ነገ. 21:18-26፤ 2ዜ. መ. 33:20-25።

የአሞጽ ትንቢት፤ አከፋፈለ :-

1. ፍርድ በእስራኤል ጎረቤት አገሮች፤ 1:1-2:5።

2. ፍርድ በእስራኤል፤ 2:6-16።

3. ፍርድ በእስራኤል ኃጢአት ምክንያት፤ 3:1-6:14።

4. ፍርድ በአምስት ዓይነት መንገድ፤ 7:1-9:10። በዚህም መካከል የአሜሲያስና የአሞጽ ታሪክ፤ 7:10-17።

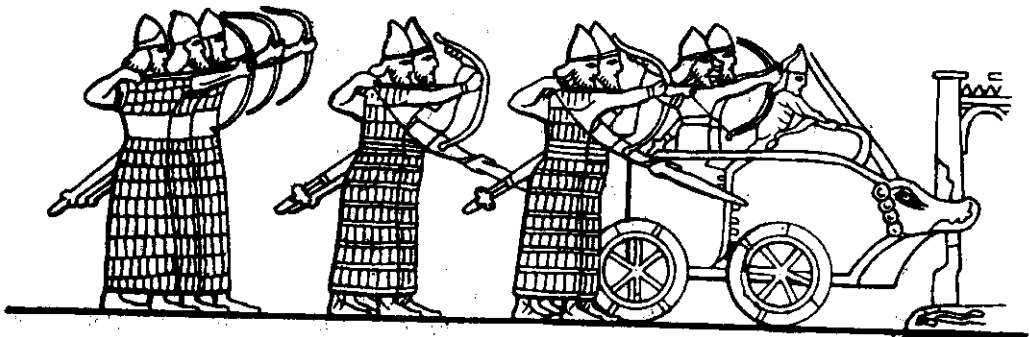
5. በፍጻሜ ዘመን ሰላላው ተስፋ፤ 9:11-15።

አሣሄል፤ የዳዊት እገት የጽሑፍ ልጅ፤ የኢዮአብና የአቢሳ ወንድም። እንደ ሚዳቋ ፈጣን ሯጭና ጎዳል ነበር። አበኔር ገደለው። ኢዮአብም ደሙን ለመበቀል አበኔርን ገደለው፤ 2ሳሙ. 2:18-32፤ 3:27፤ 1ዜ. መ. 11:26።

አሥራት፤ «ዐሥራት» ይመ.

አሥር ከተማ፤ «ዐሥር ከተማ» ይመ.

አሦር፤ የሴም ሁለተኛ ልጅ፤ ዘፍ. 10:22። አሦር አሦራውያን ለተባሉት ሕዝቦች የመጀመሪያ አባት ሆነ። አገራቸው በላይኛው መስጴጦምያ ነው፤ ነቄም ዋና ከተማቸው ነበረች። መንግሥትዋ ስትስፋፋ ብዙ ጊዜ ከእስራኤልና ከይሁዳ ጋር ተዋጋች። ሰማርያን ይዛ የእስራኤልን ሕዝብ አፈለሰች። ይሁዳን ብዙ ጊዜ በዘበዘች፤ ንጉሡን ምናሴንም ውድ ባቢሎን ወሰደች፤ ነገር ግን ኢየሩሳሌምንና ሕዝብዋን አላጠፋችም። በሕዝቅያስ ዘመነ መንግሥት አሦራውያን እግዚአብሔርን ተፈታተኑ፤ ስለዚህም የእግዚአብሔር መልአክ ሠራዊታቸውን አጠፋ፤ 2ነገ. 19:10:35። ዮናስ ወደ ነቄ ተላከ። አሦራውያን ከኃጢአታቸው ተመለሱ

የአሦርን ወታደሮች የሚያሳይ የድንጋይ ቅርጽ

(የዮናስ ትንቢት ይመ.)። አሳይያስ እግዚአብሔር ይሁዳን በአሦር እጅ እንደሚቀጣ አስቀድሞ እንደተነበየው፤ ኢሳ. 10፥5-11፤ 20፥1-6፤ በመጨረሻም ናሆም እንደተናገረው የባቢሎን መንግሥት በ612 ከክ. በ. ነገደን ያዘች፤ የአሦርም መንግሥት ወደቀች።

አረመመ፤ ጸጥ አለ፤ ዝም አለ፤ አዮብ 29፥10።

አረማሞ፤ ከርጥበት የተነሣ የምርቅና የአገዳ እህልን የሚያበላሽ ጥቁርና አረንጓዴ ዓይነት በሽታ፤ ዘዳ. 28፥22፤ 1ነገ. 8፥37።

አረማዊ፤ ያልተማረና ያልሠለጠነ ሰው፤ ቆላ. 3፥11።

አረር፤ «እርሳስ» ይመ.

አረፍት፤ ከገድገዳ ጋር ወይም ከግንብ ጋር ተያይዞ የሚሠራ ማረፊያ፤ መደገፊያ፤ ሕዝ. 41፥6።

አራማይክ፤ የአራማውያን (የአራም ሰዎች) ቋንቋ ማለት ነው። በመቶ. የሶርያ ቋንቋ ተብሎ ይጠራል፤ 2ነገ. 18፥26። አይሁድ ከምርኮ ከተመለሱ በኋላ ከዕብራይስጥ ይልቅ በአራማይክ ይጠቀሙ ስለነበር፤ ዕዝራ የእግዚአብሔርን ሕግ በዕብራይስጥ ሲያንብብ ሳለ ወደ አራማይክ እንዲተረጉም ያደረገ ይመስላል፤ ነህ. 8፥8። በክርስቶስም ዘመን አራማይክ በእስራኤል አገር ነዋሪዎች ዘንድ የተለመደ ቋንቋ ነበር።

በብ.ክ. ዳን. 2፥4-7፥28፤ ዕዝ. 4፥8-6፥18፤ 7፥12-26፤ ኤር. 10፥11 በአራማይክ ተጽፏል። መጽሐፈ ሄናክ በአራማይክ ተጽፎ ነበር የሚሉም አሉ።

በአ.ክ. አንዳንዶች የአራማይክ ቃላት ከግሪክ ትርጓሜያቸው ጋር ተጽፈው ይገኛሉ፤ ማር. 5፥41፤ 7፥34፤ 15፥34 ይመ። ማራናት የአራማይክ ቃል ነው፤ ትርጉሙም ጌታ ሆይ ና ማለት ነው፤ 1ቆሮ. 16፥22 በግእዝና በጥንቱ የአማርኛ ትርጓሜ። የአራማይክ ፊደልና አጻጻፉ እንደ ዕብራይስጥ ነው።

አራም፤ የሴም አምስተኛ ልጅ፤ ዘፍ. 10፥22-23። አራም ለተባሉት ሕዝቦች የመጀመሪያ አባት ሆነ፤ ዘኁ. 23፥7። በመቶ. እነዚህ ሕዝቦች አራም በሚለው ስም ሳይሆን ሶርያውያን ተብለው ይጠራሉ። አገራቸው ሶርያ ይባላል፤ ዋና ከተማቸውም የሚሰቁ ነው። ከፊንቄ አገር እየተነሡ ወደ ምሥራቅ በመጓዝ በጤግርስና በኤፍራጥስ ወንዞች መካከል ወደሚገኘው አገር የፈለሱና በሌላም በብዙ አገር የተስፋፉ ሕዝቦች ነበሩ። ቋንቋቸውም በዚሁ መጠን ተስፋፍተው ብዙ ሰዎች የሚጠቀሙበት ሆነ።

ከእስራኤል ጋር ዝምድና ነበራቸው፤ ታሪካቸውም የተሳሰረ ነበር። በነገሥታት ዘመን በእስራኤልና በሶርያ መካከል ብዙ ጊዜ ጦርነቶች ተደርገዋል፤ 2ሳሙ. 8፥5፤ 1ነገ. 21፥20፤ 1ዜ.መ. 19፥10-12። በኋላም የአሦር ንጉሥ በ732 ከክ.በ. ደማስቆን ያዘ። «አራማይክ» ይመ.

አራራት፤ ከእስራኤልና ከሶርያ በስተሰሜን ያለ ተራራማ አገር፤ 2ነገ. 19፥37፤ ኤር. 51፥27። የኖሳ መርከብ በአራራት ተራራዎች ዐረፈች፤ ዘፍ. 8፥4። ዛሬ አገሩ አርመን የሚባለው ሲሆን የሚገኘውም በቱርክ አገር ውስጥ ነው። ካ. 1ሐ።

አራት እንስሳት፤ «ኪሩብ» ይመ.

አራዊት፤ አራዊት ማለት አውሬዎች ማለት ነው። ቃሉ የሚከተሉትን ሊያመለክት ይችላል።

1. ከሰው፣ ከወፍ፣ ከዓሣ በስተቀር በምድር ላይ የሚኖሩ ሕያዋን ፍጡሮች፤ ዘፍ. 1፥24-25።
2. ለሰው የማይገዙ እንስሳት፤ ዘሌ. 26፥22፤ ኢሳ. 13፥21-22። በምሳሌነት ደግሞ ጨካኝ የሆኑ የዓለም መንግሥታትን ያመለክታል፤ ዳን. 7፤ ራእ. 13።

አራጣ፤ ሰው ገንዘብን ሊያበድር በወር በወር የሚቀበለው ትርፍ፤ ወለድ፤ ዘዳ. 22፥25፤ መዝ. 15፥5። «ብድር» ይመ.

አርሆ፤ የወንድ ወይም የሴት ዘፋኝ። እንደ አዝማሪ በግብዣ፣ በሰርግና በታላላቅ ሰዎች ቤት እየሄደ የሚዘፍን፤ መዝ. 2፥8።

አርማቴም፤ ከፍታ ማለት ነው። ሳሙኤል የተወለደበትና የኖረበት ከተማ፤ 1ሳሙ. 1፥1፤ 7፥17፤ 25፥1። ዛሬ አቀማመጡ አይታወቅም። ከኢየሩሳሌም በስተሰሜን ሰምንት ኪ.ሜ. ርቆ እንደነበረ ይገመታል። አርማቴም፣ አርማትያስ፣ ራማ የአንድ ቦታ ስሞች ይሆኑ ይሆናል። «ራማ» ይመ.

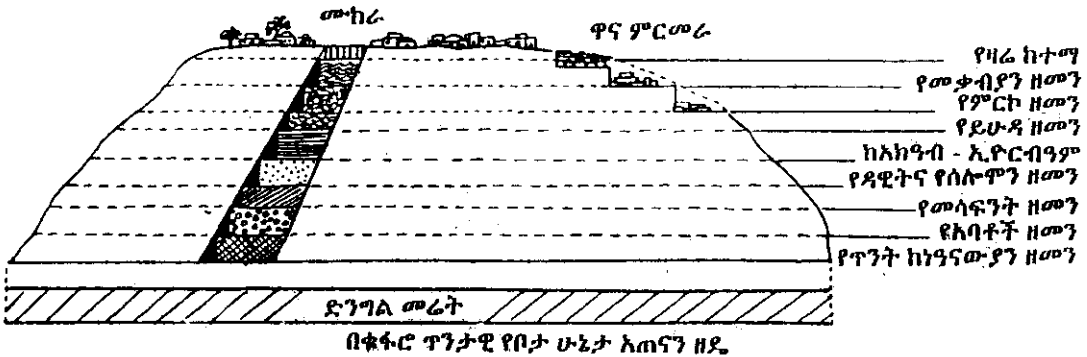
አርማትያስ፤ ጌታችንን የቀበረው የዮሴፍ አገር፤ ማቲ. 27፥57። ዛሬ ቦታው ተለይቶ አይታወቅም።

አርማጌዶን፤ «መጊዶ» ይመ.

አርሞንዲም፤ በሶርያ፣ በሊባናስና በእስራኤል ድንበር ላይ ያለው ተራራ ከባሕር ጠለል እስከ 2777 ሜትር ከፍ ስለሚል በአቅራቢያው ካሉት ተራራዎች ከፍታ አለው። የአርሞንዲም በረዶ እየሟሟ ወደ ዮርዳኖስና ወደ ገሊላ ባሕር ይፈሳል፤ ዘዳ. 4፥48፤ መዝ. 133፥3። ክርስቶስ ከብሩን የገለጠው በዚህ ተራራ ሳይሆን አልቀረም፤ መዝ. 89፥12፤ ማቴ. 17፥1-8። አርሞንዲም ሂሮዮን፣ ሳኒር፣ ኤርሞን ተብሎ ይጠራል፤ ዘዳ. 3፥8-9፤ መ.መ. 4፥8። ካ. 5ሐ።

አርስጥሮስ፤ ከጳውሎስ ጋር የወንጌልን ሥራ የሠራ አይሁዳዊ፤ የተሰሉንቁ ሰው ነበረ፤ ሐ.ሥ. 19፥29፤ 20፥4፤ 27፥2፤ ቆላ. 4፥10፤ ፊልሞና 24።

አርነት፣ ነፃነት፤ ከባርነት መውጣት፣ የባርነት ተቃራኒ፤ ዘዳ. 21፥2፤ ዘዳ. 15፥12-15፤ ኤር. 34፥8-16። ኢየሱስ ሰውን ከኃጢአትና ከፍርሃት ባርነት አርነት ሊያወጣ ወደ ዓለም ገባ፤ ኢሳ. 61፥1፤ ሉቃ. 4፥17-19፤ ዮሐ. 8፥32-36፤ ሮሞ 6፥16-18-22፤ 8፥2-15-21፤ ዕብ. 2፥14-15። ሰው በክርስቶስ ሊያምን ከሕግ ባርነት አርነት

ይወጣል፤ ገላ. 5+11 2ቀር. 3+17፤ ሮም 8+2። አማኝ በመንፈስ ቅዱስ ተዋልቶ በዚህ ነገንት መሬመድ ይገባዋል እንጂ፤ የሥጋን ምኞት እንዲፈጽም አይፈቀድለትም፤ ሮም 6+19-22፤ ገላ. 5+13፤ 1ኢጥ. 2+16፤ 2ኢጥ. 2+19።

አርኖን፤ ከምሥራቅ ወደ ጨው ባሕር የሚፈስ ወንዝ። በሙሴ ዘመን የሞዓብና የአሞራውያን አዋሳኝ ነበረ፤ በኋላም የሮቤልና የሞዓብ ዳርቻ ሆነ፤ ዘጉ. 21+13፤ ዘዳ. 2+24፤ 3+12-16። ካ. 2ለ።

አርአያ እግዚአብሔር፤ ሰው በእግዚአብሔር አምሳልና መልክ ተፈጠረ፤ ዘፍ. 1+26-28። እግዚአብሔር መንፈስ ነውና አምሳሉ በሰው ላይ የሚታየው በነፍሱ በኩል እንጂ በሥጋው አይደለም። እውነት ነው፤ መ. ቅ. ለእግዚአብሔር ዐይን ጀሮ እጅ ... ወዘተ አለው ይላል። ሆኖም እነዚህ ቃላት በሰው አገላለጥ የእግዚአብሔርን ሥራዎች እንጂ ባሕርዩን አይገልጡም።

የእግዚአብሔር አርአያ በሰው ላይ የሚታየው በተለይ በሚከተሉት ሦስት ነገሮች ነው፤

1. ሰው፤ እግዚአብሔር ለፍጥረት ሁሉ ገዥ ሰላደረገው፤ የእግዚአብሔርን ንጉሥነት በእስተዳደሩ በመጠኑ ይገልጣል፤ ዘፍ. 1+28፤ መዝ. 8+4-9።
2. ሰው እስቦ የሚሠራና የሚኖር መንፈሳዊ ፍጡር ነው፤ ዘፍ. 2+16-17።
3. ሰው በቅድስናና በጽድቅ የተፈጠረ ነው፤ ዘፍ. 1+31። ሰው በጋጢኦት ስለወደቀ ቅድስናውና ጽድቁ ጠፋ። ምንም ቢሆን የእግዚአብሔር መልክ በመንፈሳዊነት ረገድ በጋጢኦተኛም ሳይቀር ይታያልና ማናቸውም ሰው ክብር ይኖረዋል፤ ዘፍ. 9+6፤ 1ቀር. 11+7፤ ያዕ. 3+9። ምእመናን ቅድስናና ጽድቅ በሚሆን በእግዚአብሔር ምሳሌ ይታያሉ፤ ኤፌ. 4+23-24፤ ቆላ. 3+10። «ሰው» ይመ.

«ክርስቶስ የእግዚአብሔር ምሳሌ ነው» ሲል፤ አምላክነቱን ያመለክታል፤ 2ቀር. 4+4፤ ቆላ. 1+15-16፤ ሰብ. 1+3።

አርኤል፤ የእግዚአብሔር ምድጃ ግለት ነው። ለኢየሩሳሌም የተሰጠ ስም፤ ኢላ. 29+1-7።

አርኬኦሎጂ፤ አርኬኦሎጂ ሥነ ጥንት በድሮ ዘመን ስለነበሩ ከተሞች፣ ቤቶች፣ ጽሑፎች፣ ሐውልቶች በጠቅላላው ስለ ድሮ ሰዎች አኗኗር መመራመሪያ ጥበብ ነው። ከሁለት መቶ ዓመታት በፊት ጀምሮ ብዙ ሰዎች በመ. ቅ. በተጠቀሱት አገሮች ይህን ጥናት ተከታትለዋል። የተገኙት የቤትና የሕንጻ መሠረቶች በድንጋይና በሽክላ የተጻፉ ታሪኮችና ሕጎች፤ በድንጋይ የተቀረጹ ሥዕሎች፣ መሣሪያዎች ዕቃዎች በብዙ ሺህ የሚቋጠሩ ናቸው። እነዚህም ከሁለት ሺህ ዓመታት ከክርስቶስ በፊት ጀምሮ ስለ መ. ቅ. ሰዎች አኗኗር፣ ባህል፣ ቤት፣ ሕግና ታሪክ ብዙ ነገሮችን ይገልጣሉ። የመ. ቅ. ጸሓፊዎችም በጥንታዊና በማስተዋል እንደጻፉ ያረጋግጣሉ። «ሕንጻ» ይመ.

አርያም፤ ሰማይ፤ ከሁሉ በላይ ከፍ ያለ፤ ማቴ. 21+9። የኢየሩሳሌም ሕዝብ «ሆሣዕና በአርያም» እያሉ ኢየሱስን በመቀበላቸው ሰማያዊ አዳኝ ጌታ መሆኑን ገለጡ፤ መዝ. 144+7-8።

አርዮስፋ-ጎስ፤ «የአፈስ ኮረብታ» ግለት ነው። (አፈስ በግሪኮች ዘንድ የጦር አምላክ ነበረ)። 1. በአቴና ውስጥ የአንድ ኮረብታ ስም። 2. ከጥንት የመጣና የተከበረ፣ በኮረብታ ላይ የሚሰበሰብ ዋና የአቴና ጉባኤ ነበር። በተለይ በጳውሎስ ጊዜ የፍልስፍናና የግብረ ገብ ነገሮችን ይህ ጉባኤ ያጠና ነበር፤ ሐ.ሥ. 17+16-34።

አርጃኖ፤ እንደ አዞ፣ ከአዞ ግን ያነሰ፤ ሰውንም የማይበላ በባሕር ዳርና በባሕር ውስጥ የሚኖር አውሬ፤ ዘሌ. 11+30።

አርጤምስ፤ «ኤፌሶን» ይመ.

አርጤክስስ፤ በእግርኛ መ. ቅ. አልተለዩም እንጂ በዚህ ስም የተጠቀሱ ሁለት ነገሥታት አሉ።

1. በመጽሐፈ አስቴርና በዕገራ 4+6 ላይ የተጠቀሰው ንጉሥ። ይኸውም ከ486-465 ከክ.በ. በፋርስ አገር ነግሦ የነበረው ነው። በታሪክ መጻሕፍት ላይ ዘርክሲስ የተባለው ገናና ንጉሥ ነው ተብሎ ይታወቃል። አስጢን የተባለችውን የቀድሞ ሚስቱን ፈንቶ በእርስዋ ረገታ አስቴር የተባለችውን ፊንጃ አይሁዳዊት አገባ፤ አስ. 1+1-22፤ 2+17። የዚህ ንጉሥ ስም በዕብራይስጥ ቋንቋ አሕቫዊርስ ይባላል።

በመጽሐፈ አስቴር ከተጠቀሰው የተለየ በትንቢተ ዳንኤል 9፡1 ላይ የንጉሥ ዳርዮስ አባት በዚህ ስም ተጠቅሶ ይገኛል። አግርኛው ግን ትንሽ የፊደል ልዩነት ያሳያል።

2. በ1ኛው ተራ ቀጥር ላይ የተጠቀሰው የንጉሥ ዘርክሲስ ልጅና አልጋ ወጪኸ። ዘመነ መንግሥቱም ከ465-423 ነበረ። የእርሱ ስም በዕብራይስጥ ቋንቋ አርታሕቸስታ ይባላል። በታሪክ መጻሕፍትም ላይ ቀዳማዊ አርታክርክሴስ ሉንጊማኑስ ተብሎ ይጠራል። በእርሱ ዘመን ቅዱሳን ነህምያ እግዚአብሔርን በኢየሩሳሌም ያገለገሉ ነበር፤ ዕዝ. 4፡7፤ 7፡1-11፤ 8፡1፤ ነሀ. 2፡1፤ 5፡14።

አርጋ፤ የሙሉና የግርያም ወንድም፤ ዘጉ. 26፡59፤ ዘጸ. 6፡20። ስሙ ለመጀመሪያ ጊዜ የተጠቀሰው እግዚአብሔር ራሱን ለሙሴ በገለጠበት ጊዜ ነው፤ በዚያን ጊዜ ሙሴ የእስራኤል መሪ እንዲሆን ተመርጦ ነበር፤ ነገር ግን ሙሴ «አፈ ኩልታፋ ያላለም ጸያፍ የሆነ ሰው ነኝ» በማለት ለመታዘዝ አለመውደዱን በገለጠ ጊዜ እግዚአብሔር «ወንድምህ አርጋ አፍ ይሆንልሃል» ብሎ መለሰለት፤ ዘጸ. 4፡14-16። የይሁዳ ነገድ አለቃ እጎት የሆነችውን ኤልሳቤጥ የተባለችውን ለት አጥብቶ ከእርስዋ ናዳብ፤ አብዩድ፤ አልዛዛርና ኢታዎር የተባሉ አራት ልጆችን ወለደ፤ ዘጸ. 6፡23። ሙሴ ወደ ፈርዖን በቀረበ ቀጥተኛ፤ ከዚያም በኋላ የዘርዓው ዓመት የምድረ በዳ ጉዞ እስኪያልፍ ድረስ ሙሴ በሚሠራው ሥራ ዕሉ አርጎ የቅርብ ረዳቱ ነበረ። የእስራኤል ልጆች ከአማሌቅ ጋር በተዋጉ ጊዜ አርጎና ሐር የሙሴን ልጆች ይደግጉ ነበር፤ ዘጸ. 17፡9-12። ሆኖም የእስራኤል ልጆች ይስጥሉለት ዘንድ የወርቅ ጥጃን በመሥራቱ እግዚአብሔርን ሳያስቂጣው አልቀረም፤ ዘጸ. 32። አርጎ ለተለየ አገልግሎት በእግዚአብሔር የተመረጠ ለመሆኑ በበትሩ ማቋጥቂያ ታወቀለት፤ ዘጉ. 17። ቢሆንም መሪነት በተባለው ስፍራ ከሙሴ ጋር ሆኖ የእግዚአብሔርን ትእዛዝ ባለማከበሩ ታጠሉት ሠራ፤ ዘጉ. 20፡12። ሊቀ ካህናት እንዲሆኑ በመመረጡ ከሌዊ ወገን ካህናት የመጀመሪያው ሆነ፤ ዘጸ. 28፡1። ልጆቹም ካህናት እንዲሆኑ ተቀደሱ፤ ዘሌ. 8፡12-13። በ123ኛ ዓመቱ ሲሞት ሊቀ ካህናትነቱ ለልጁ ለአልዛዛር ተሰጠ፤ ዘጉ. 20፡22-29፤ 33፡38፤ ዘጸ. 10፡6። በዕብ. 5፡4-5 አርጎ የክርስቶስ ምሳሌ ሆኖ ተቋጥሯል።

አስረ፤ በገመድ፤ በጉዞት፤ በሕገ፤ በነፍስ፤ በመንፈስ ወሰን፤ ዘፍ. 22፡9፤ 44፡30፤ ኢሳ. 61፡1፤ ሐ.ሥ. 20፡22፤ ሮም 7፡2፤ ራእ. 20፡2። «ማሰርና መፍታት» ይመ.

አሰር፤ ለአንስሳት የሚሰጥ መናኛ አህል። ነገር ግን በሉቃ. 15፡16 አሰር የተባለው ለከብት አንጻራዊም ለድሆች የሚሰጥ የአንድ እንጨት ፍሪ ነው።

አሳ፤ በይሁዳ ከ911-870 ክክ.በ. የነገሠ

ሦስተኛ ንጉሥ፤ 1ነገ. 15፡9-24፤ 2ዜ.መ. 14-16። ዘመነ መንግሥቱን የጀመረው አምላኮ ባስድን ለማስወገድና ሕዝቡን ወደ ፈሪህ እግዚአብሔር ለመመለስ ብርቱ ጥረት በማድረግ ነው፤ 2ዜ.መ. 14፡3-5፤ 15፡1-17። ምንም እንኳ የቀድሞ ወገናቹ ጣዖት አምላኪዎች ቢሆኑም እርሱ እግዚአብሔርን የሚፈራ ንጉሥ ነበረ። በነገሠ በመጀመሪያው ዐሥር ዓመት ውስጥ በመንግሥቱ ሰላም ነበረ። ከዚያ በኋላ ግን ዝሪ ከተባለው ኢትዮጵያዊ ጋር፤ እንዲሁም ከእስራኤል መንግሥት ጋር ጦርነት ገጠመ፤ 2ዜ.መ. 14፡9-15፤ 1ነገ. 15። በሕይወቱ መጨረሻ ላይ እግዚአብሔርን በማመን ረገድ እየደከመ ሄደ። ጽኑ በሆነ የእግር በሽታ ታምሞ ሞተ፤ 2ዜ.መ. 16፡12-14።

አሳፍ፤ በዳዊትና በሰሎሞን ጊዜ የነበረ የመዘምራን አለቃ፤ 1ዜ.መ. 16። በቤተ መቅደስ የመዘምራን መሪ ከመሆኑም በላይ የመዝሙር ደራሲ ነበረ። ከመዝሙራት ውስጥ የአሳፍ መዝሙር የሚል ርእስ ያላቸው መዝሙራት ዐሥራ ዕለት ናቸው። እነርሱም መዝሙር 50፤ እንዲሁም ከመዝሙር 73 እስከ 83 ያሉት ናቸው፤ 2ዜ.መ. 29፡30። ከአሳፍ ቤተሰብ የተገኙት ሰዎች ለረጅም ጊዜ በዘማርነት የሚያገለግሉ ሆነዋል። ከባቢሉን ምርኮ በተመለሱት እስራኤላውያን መካከል የአሳፍ ልጆች እየተባሉ የሚጠሩ እንደ መቶ ሃያ ስምንት መዘምራን ነበሩ፤ ዕዝ. 2፡41።

አሴር፤ ትርጉሙ «ደስተኛ» ማለት ነው። የልያ ገረድ ዘላፋ የወለደችው ደያዕቅቧ ስምንተኛ ልጅ፤ ዘፍ. 30፡12-13። ከእስራኤል ነገዶች የአንዱ አፃት ሆነ፤ በሰሙም ነገደ አሴር ተብሎ ተጠራ፤ ያዕቆብ ሲባርካው ዘሩ በረከትን እንደሚያገኝ ተናገረ፤ ዘፍ. 46፡17፤ 49፡20፤ ዘጉ. 26፡44-47። ሙሴም ሲባርካው ተወዳጅና ጋደለኛ እንደሆነ ተናገረለት፤ ዘጸ. 33፡24-25። በከነዓን የተቀበለው የርስት ድርሻ በታላቁ ባሕር፤ በገፍታሌምና በሃባሉን መካከል ነበር። ካ. 3. ሀ። የአሴር ሰዎች ባርቅን አልረዱም፤ ጌዶዎችን ግን ተከተሉ፤ መሳ. 5፡17፤ 6፡35፤ 7፡23። የሕዝቅያስን ጥሪ ተቀብለው በኢየሩሳሌም ፋሲካን አከበሩ፤ 2ዜ.መ. 30፡11። ነቢይት ሐና ከአሴር ወገን ነበረች፤ ሉቃ. 2፡36። «ነገድ» ይመ.

አስማተኛ፤ ምሥጢራዊ ስምን እየጠራ መድኃኒት የሚያደርግ ሰው፤ ዘጸ. 7፡11፤ ዘጸ. 18፡10፤ 2ነገ. 17፡17፤ ሐ.ሥ. 19፡19፤ ራእ. 22፡15። «ጥንቅቅ» ይመ.

አስራዶን፤ የአሦር መንግሥት ንጉሥ። የሰናከራም ልጅ ነው። ወንድሞቹ አባቱን ከገደሉት በኋላ የአባቱን አፈጋ ወረሰ። በመነ መንግሥቱ ከ681-669 ክክ.በ. ነበረ፤ 2ነገ. 19፡37፤ ኢሳ. 37፡38። በውጭ አገሮች ላይ ልዩ ልዩ ዘመቻዎችን ያደረገ ንጉሥ ነው። በአንዱ ዘመቻ የግብጽን አገር አሸነፈ። ይሁዳንም ወርሮ ንጉሡ ምናሴን በሰገለለት አስሮ ወደ ባቢሉን ወላደው፤ 2ዜ.መ. 33፡11። ከአሕዛብ ወገን የሆኑትን ሰዎች አስመጥቶ በሰማርያ

እንዲቀመጡ አደረገ፤ ፅዝ. 4+2=

አስቀሎና፤ ከጋዛ ወደ ሰሜን 20 ኪ.ሜ. የሚርቅ የባሕር ዳር ከተማ። ከአምስቱ የፍልስጥኤማውያን ከተሞች አንዱ ነበረ፤ ኢያሱ 13+3= ሶምሶን ከአስቀሎና 30 ሰው ገደለ፤ መላ. 14+19= ንጉሥ ሄሮድስ በዚህ ቦታ ተወለደ። ነቢዩ ሶርንያስ ከተማው ይፈርሳል፤ በኋላ ገን በአይሁድ እንደገና ይሠራል አለ፤ ሶር. 2+4:7= ዛሬ እንዲሁ ተወርቷል። በ14መ. 5+6-12 በአግርኛ አስቀሎና ይላል፤ ሆኖም በዕብራይስጥ አቃርን ይላል። ካ. 3ቀ=

አስቀድሞ መወሰን፤ ዓለም ሳይፈጠር እግዚአብሔር በክርስቶስ የመረጣቸውን ወዳዘጋጀላቸው ደገነነትና በረከት ሁሉ ያደረሰበት ዕቅድ፤ ሮም 8+29-30፤ ኤፌ. 1+5:11= «እግዚአብሔር5» ይመ.

አስተማሪ፤ ልጆችን ግስተግር የወላጆች ጎላጌነት መሆኑን የሙሉ ሕግ ይገልጻል፤ ዘጸ. 12+25-27= በብ.ኪ. ዘመን ካህናት ሕዝብን ያስተምሩ ነበር፤ ዘጸ. 20+2-9= ነቢያትም የእግዚአብሔርን ቃል ሲገልጹ የነበሩት ልጆች የተባሉትን አስከተሉ፤ 2ነገ. 2+3= በኢ.ኪ. ዘመን ጸሓፊዎች የሕግ መምህራን ሆነው ያስተምሩ ነበር፤ ሉቃ. 2+46= በየምክራቡም የምክራቡ አገልጋይ ልጆችን ያስተምር ነበር።

በቤ.ክ. በመጀመሪያ ሐዋርያት አስተማሩ (ሐ.ሥ. 6+2-4)፤ ቀጥሎም ግንም ሰው የግስተግር ችሎታ ካለው ወንጌልን ግስተግር እንደሚገባው ተጽፏል፤ ሮም 12+7= የግስተግር ስወቃ ያላቸው ሰዎች በቤ.ክ. ይሾግሉ፤ «ሽግግሎች»ና «ኤጲስ ቆጵላት» ተብለውም ይጠራሉ፤ 1ቀር. 12+28፤ ኤፌ. 4+11፤ 1ጢዋ. 3+2፤ 5+17፤ ቲቶ 1+5-9= ለአስተማሪዎች ሁሉ ኢየሱስ ታላቅ ምሳሌ ሰጠ፤ ዮሐ. 3+2፤ ማቴ. 7+29፤ 13+34:35= «የቤተ ክርስቲያን አስተዳደር» ይመ.

አስታ፤ በደጋ የሚበቅል፤ ቅጠሉ የጥድን የሚመስል፤ ችፍግ ያለ ተጥቋጠ፤ ኢሳ. 41+19:20፤ 60+13= «ኤርሞን» ይመ.

አስታሮት፤ በከነዓናውያን መካከል የተከበረች የባሕር አምላክ ጣዖት። አምልኮትዋ ከባለአ አምልኮት ጋር የተያያዘ ነበር። በባለአ መሠረዎች አጠገብ «የግምላኪያ ዐወዶች» የሚባሉ ምስሎች ለአስታሮት ይተክሉ ነበር። በአምልኮትዋ የከመት ሥራ ይፈጽም ነበር፤ መላ. 3+7፤ 1ነገ. 16+29-34። በሰምሞም የተሰየመ ከተማ ነበረ፤ ኢያሱ 12+4= «ዐጽድ» ይመ.

አስቴር፤ በፋርስ ቋንቋ «አስቴር» ግለት «ኮከብ» ግለት እንደሆነ ይነገራል። አንዳንዶች ግን «አስቴር»፤ «አሽታር» ከሚባል ከአንዲት የባቢሎን ጣዖት ስም የተገኘ ነው ይላሉ። የዕብራይስጥ ስምዋ ሀይላ ነው። የፋርስ ንጉሥ አርጤክስስ ባገባት ጊዜ ንግሥት የሆነች አንዲት አይሁዳዊት ምርኮኖ ነበረች። ንጉሡ ጌሱክን፤ ንግሥት አስጢንን ከሰደዳት በኋላ፤ አስቴርን ያሳደጋት የአንተዋ ልጅ መርዶክዩስ ንግሥት

«የሰማይ ንግሥት» የተባለች የፍትርና የጦርነት እንስት አምላክ አስታሮት በአንበሳ ላይ ቆማ አማኝዋን ስትቀበል በ650 ዓመት ገደማ ከክ.በ. ከተቀረጸ የአሦር ግንተም የተሣለ

እንድትሆን አሰበ፤ አሊ. 2+5-11= ንጉሡም መርዶ አገባትና አነገግተ፤ አሊ. 2+17= የአይሁድ ጠላት የነበረው ሐማ አይሁድን ሁሉ ለማጥፋት ባለበ ጊዜ አስቴር ንጉሡን በመለመን አጸነችው፤ አሊ. 3-8። በተለይ 4+10-5+2= መርዶክዩስና አስቴርም የሐማን ክፉ አላብ በማስለወጥ አይሁድ በጠላቶቻቸው ላይ እንዲነሡ አደረጉ። ቶሪም የተባለው የመታሰቢያ በዓል በየዓመቱ እንዲከበር አዘዙ፤ አሊ. 8-10።

መጽሐፈ አስቴር፤ መጽሐፉ በፋርስ መንግሥት ጊዜ በምርኮኖነት ይኖሩ በነበሩ አስራኤላውያን ላይ የደረሰውን ስደትና ከሞት እደጋ መዳናቸውንም ይተርካል። መጽሐፉ አርጤክስስ ከሞተበት ከ465 ከክ.በ. እንደተጻፈ ይገመታል። መጽሐፉን የጻፈው ግን እንደሆነ አይታወቅም። ሆኖም ጸሓፊው የፋርስን ቤተ መንግሥት ሥርዓትና ደምብ ያወቀ አይሁዳዊ ይመስላል። በየዓመቱ በቶሪም ዓመት በዓል አይሁድ ስለሚያከብሩት መጽሐፉ የታወቀ ሆነ።

መጽሐፉ የተጻፈው በዕብራይስጥ ነው። በመጽሐፉ ውስጥ የእግዚአብሔር ስም አልተጠቀሰም። ይህ የሆነው ምናልባት በምርኮ ዘመን በሰደት ጊዜ ስለተጻፈ ይሆናል። ሆኖም ስሙ ባይጠቀስም እንኳ እግዚአብሔር ከሁሉ በላይ ያለ ኃያል ንጉሥ በመሆኑ በአስቴር አማካይነት ለሕዝቡ ያለውን በጎ ፈቃድ እንደፈጸመ በገልጽ ያሳያል፤ አሊ. 4+14።

አከፋፈል ፡-

1. 1+1-2+20፤ አስቴር የፋርስ ንግሥት ሆነች።
2. 2+21-3+15፤ ሐማ አይሁድን ለማጥፋት አሰበ።
3. 4+1-7+10፤ የአስቴር ልመናና የሐማ ውድቀት።
4. 8+1-10+3፤ የቶሪም ቀናች።